

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Charlotte Brandstrup Ottendahl
Peter Bjerregaard
Durita Lyngsø Svartá
Ivalu Katajavaara Sørensen
Ingelise Olesen
Martine Stecher Nielsen
Christina Viskum Lytken Larsen

Peroriartornermi atukkat, illersuutitut pissutaasut
aamma aarlerinaatitut pissutaasut pingaarutaat.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Peroriartornermi atukkat, illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatinut pissutaasut pingaarutaat

Charlotte Brandstrup Ottendahl

Peter Bjerregaard

Durita Lyngsø Svartá

Ivalu Katajavaara Sørensen

Ingelise Olesen

Martine Stecher Nielsen

Christina Viskum Lytken Larsen

Suliamik nalilersuisoq: Martin Marchman Andersen

Copyright © 2021

Statens Institut for Folkesundhed, SDU

Issuaaneq, tassunga ilanngullugit takussutissianik aamma tabelinik, pisinnaavoq issuaaffigineqartup erseqqissumik nalunaarneratigut.

Elektroniskimik saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-530-8

Naqitanngorlugu saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-531-5

Statens Institut for Folkesundhed

Studivestryde 6

1455 København K

www.sdu.dk/sif

Nalunaarusiaq uani aaneqarsinnaavoq www.sdu.dk/sif

ERRATUM / NAQQIUT

Qupperneq 77, immikkoortoq ikiaroonartumut tunngasoq

- titarnerit sisamaat: 72%-i 82%-imut iluarsineqarpoq
- titarnerit tallimaat: 3%-i 2%-imut iluarsineqarpoq
- titarnerit arfineq-pingajuat: 19%-i 12%-imut iluarsineqarpoq

Siulequt

Nalunaarusiaq 2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit kisitsisinit tunngaveqarpoq, Peqqissutsimut, Ilaqutariinnut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalackersuisoqarfimmit immikkut aningaasaliisoqarneratigut inuusuttut 15-it tikillugit ukiullit ilanngullugit annertusisamik misissuisoqarsinnaangorsimalluni. Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik nuna tamakkerlugu misissuinermit siullerpaamik 18-it ataallugit ukiullit, allattorsimaffitsigut malittareqqinneqarnissaannik aamma siunissami misissuinerit assinginut peqataasut taakku aggersaqinneqarnissaannik periarfissalimmik, ilanngunneqarput.

Nalunaarusiaq una Kalaallit Nunaanni meeqqanik inuusuttunillu sullississunut, pingaartumik aalajangiisartunut, politikerinut, suliamik ilinniagalinnut, atorfilittanut aamma suliasaqarfimmit sulialinnut saaffiginnippoq.

15-iniit 34-nik ukiullit eqqarsartaatsimikkut peqqissusiat aamma peqqissusiat, kiisalu aarlerinaatinut pissutaasut aamma illersuutitut pissutaasut pingaarutillit nalunaarusiami paasisaqarfigineqarput. Inuusuttut peqqissusianni pissutsit assigiinngitsorpasuit pingaaruteqarput, nalunaarusiamilu pingaarnertut nassuiarneqartoq tassaavoq inuusuttut atugarissaarnerannut peroriartorminni atugaat qanoq ataqatigiinnersut. Inuusuttut inuuneranni pissutsit ataqatigiissitsisut assigiinngitsut erseqqissisinniarlugit nalunaarusiami periutsit nutaat atorpavut, isumalluutit aamma aarlerinartumik inissimanagerit annertussusiat – taamalu inuusuttut akornanni pisariaqartitsinerit assigiinngitsut paasisaqarfiginerusinnaajumallugit. Ilisimasaq taanna siunissamut isigisumik inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissuunissaannut aamma peqqissuunissaannut pitsaanerpaamik tunngavissaqalersitsinissamut pingaaruteqarluinnarpoq. Neriuppugut nalunaarusiaq inooqataanikkut,-peqqinnissakkut- aamma ilinniartitaanikkut tunngasuni tapertaassasoq.

Kalaallit Nunaanni inuusuttorpasuit pitsaasumik peroriartorsimasut, aamma inuusuttuunerminni atugarissaartuusut nalunaarusiami inerniliussat takutimmassuk pitsaasuuvoq. Ilutigitillugu nalunaarusiap takutippaa, inuusuttoqartoq peroriartorminni oqimaatsunik atugaqarsimanertik pissutigalugu aarlerinartumik inisissisimasunik. Kiisalu nalunaarusiap aamma takutippaa pissutsit arlalissuit, tassunga ilanngullugit illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatinut pissutaasut, inuusuttut ataasiakkaat eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut aamma peqqissusiannut pissutaaqataasut. Inuusuttut tamakkerlugit assigiimmik nalilerneqarsinnaangillat, taamaattumik inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannik pitsaanerulersitsinissamut tapertaassusamik suliniutinut inuusuttut najukkaminni atugaat aamma inuuniarnerminni atugaat aallaavigineqartariaqarput. Neriuppugut nalunaarusiaq una siunissamut isigisumik pitsaanerusumik suliniutinut siunnerfilersuinermit tapertaassasoq.

Pingaartumik neriutigaarput inuusuttut akornanni isumalluutit aamma aarlerinartumik inisissimasut, kiisalu aarlerinaatinut pissutaasut aamma illersuutitut pissutaasut pingaarutaannik assigiinngitsunik nalunaarusiap uppersaasiinera Kalaallit Nunaanni, piffissami 2020-miit 30-p tungaanut, peqqinnissakkut suliniutip *Inuuneritta III*-p atuutilersinneqarneranut atatillugu kingunilimmik siunnerfilimmik peqqinnissakkut siuarsaalluni suliniuteqarnermi tapertaajumaartoq.

Misissuinermut tapertaasimasunut tamanut qujanaq.

Atuarluarina.

Morten Grønbæk
Pisortaq
Statens Institut for Folkesundhed

Christina Viskum Lytken Larsen
Ilisimatusartunut aqutsisoq
Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik

Imarisai

Eqikkaaneq.....	7
Kapitali 1. Inuusuttut 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermut peqataasut	10
1.1 Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit pillugit	11
1.2 Kisitsisinik misissueqqissaarnerit aamma paasissutissanik nalilersuinerit.....	13
Kapitali 2. Peroriartornermi atukkat.....	16
Kapitali 3. Inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq.....	24
3.1 Inuunermik iluarisimaarinnineq.....	24
3.2 Imminut naleqartinneq	25
3.3 Nammineq piginnaasanik upperinnineq	26
3.4 Atugarissaarneq	28
3.5 Kiserliorneq.....	29
3.6 Tarnikkut innarliassuseq.....	30
3.7 Tarnikkut nappaateqarnermik ersiutit	32
Immikkoortoq 1 – Illersuutininut pissutaasut	38
Kapitali 4. Inuusuttut eqqarsartaatsikkut peqqissusiannut aamma peqqissusiannut illersuutininut pissutaasut	39
4.1 Peqqinnissamut tunngatillugu inooqataanikkut aamma kulturikkut tunngavileeqataasut	39
4.2 Inuusuttut akornanni illersuutininut pissutaasut assigiinngitsut.....	42
4.3 Kulturikkut sammisaqartitsinerit aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsip ataqatigiinnerat	47
Immikkoortoq 2 – Aarlerinaatinut pissutaasut.....	49
Kapitali 5. Artukkerneqarnerit, imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarneq.....	50
5.1 Inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqiilliulernissamut aarlerinaatinut pissutaasut.....	51
5.2 Inersimasutut inuunermi nakuuserfigineqarneq aamma kinguaassiuutitigut kanguuttaatsuliorfigineqarnerit	55
5.3 Imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarneq	60
Kapitali 6. Inuusuttut aanngajaarniutininik atuinerat.....	67
6.1 Imigassaq.....	67
6.2. Tupa aamma ikiaroorartoq.....	74
Immikkoortoq 3 – Peqqissuseq aamma inuuniarnikkut atukkat.....	81
Kapitali 7. Nittartakkatigut attaveqatigiittarfinnik inuusuttut atuinerat	82
Kapitali 8. Inuusuttut peqqissusiat aamma peqqinnissakkut pissusilersuutaat	87

Kapitali 9. Najukkani assigiinngissutit aamma peqqinnissakkut assigiinngissutit.....	97
9.1 Najukkani assigiinngissutit.....	97
9.2 Peqqissutsimut tunngatillugu inuusuttut akornanni inuuniarnikkut assigiinngissutit	
.....	105
Inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissuunissaat aamma peqqissuunissaat siunertaralugu	
suliniutissatut periarfissat.....	112
Najoqqutat.....	115
Ilanngussaq 1. Tabelit.....	118

Eqikkaaneq

1993-imiilli Kalaallit Nunaanni nuna tamakkerlugu peqqissutsimik misissuisarnerit tallimat ingerlanneqarnikuupput. Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerni arlalinni kingulleq 2018-imi ingerlanneqarpoq, aamma inuusuttut 15-ileereersimasut siullerpaamik misissuinermit ilanngunneqarlutik. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit inuusuttunut tunngasortaani eqqarsartaatsikkut peqqissuseq sammineqarpoq, naak sammisaqarfik taanna sammineqarnerulersimagaluartoq tamanna pillugu aaqqissuussamik paasisutissanik maannamut katersuisoqarnikuunnginnera pissutigalugu. Taamaalilluni Kalaallit Nunaanni inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni, tutsuiginartumik amerlassusillit aamma kommuninit tallimaneersunut, eqqarsartaatsikkut peqqissusiannut aamma peqqissusiannut nalunaarusiaq una tunngavoq. Inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aamma peqqissutsimut, kiisalu inuusuttut peqqissusiannut tunngatillugu peroriartornerup pingaarutaa, kiisalu illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatitut pissutaasut nalunaarusiami immikkut misissorpavut. Nalunaarusiami inuusuttut peqataasut katillugit 620-t tunngavigineqarput.

Kapitali 1-imi saqqummiunneqarpoq nalunaarusiap siunertaa, aamma 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq nassuiaatigineqarluni. Kapitalimi tassani nalunaarusiamut kisitsisinik misissueqqissaarneq, nalunaarusiamut tunngavioq, nassuiarneqarpoq, aamma misissuinermit peqataasut amerlassusiat saqqummiunneqarluni.

Kapitali 2-mi saqqummiunneqarput peroriartornermit atukkat, pingaarnepaat ilaattut peqqinnissamut tunngavileeqataasut. Peroriartornermit atukkat tunngavigalugit peroriartornermit atukkatigut assigiimmik atugallit immikkoortunut sisamanut immikkoortiterlugit nassuiarneqarput, peroriartornermit assigiimmik atugallit taakku Kalaallit Nunaanni peroriartornermit atugaanerusartunut sisamanut nassuiaatigineqarmata. Inuusuttut amerlanerpaartaat pitsaasumik peroriartorsimapput, amerlasuulli aamma meeraanerminni artukkerneqartarsimapput (angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernerit aamma kinguaassiuutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit), aammattaaq amerlasuut meeraanerminni kulturimut tunngasunut attuumassuteqarluarsimapput, kalaallit qangaaniilli sammisartagaat aqutigalugit (ass. piniarneq imaluunniit aalisarneq, nunianneq aamma asimiinneq, imaluunniit amernik mersorneq, sanalunneq il.il), aamma utoqqaanerusunut atassuteqarluarneq.

Kapitali 3-mi saqqummiunneqarput eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut uuttuutit assigiinngitsut, tassunga ilanngullugit inuunermik iluarisimaarinninnermut (*Cantril's ladder*), nammineq piginnaasanik upperinninnermut (*Self-efficacy*), imminut naleqartinnermut, atugarissaarnermut (SWEMWBS), tarnikkut nappaateqarnermut ersiutitut (Kessler), kiserliornermut aamma tarnikkut innarliassusermut (GHQ). Peroriartornermit atukkatigut assigiimmik atugalinnut immikkoortunut sisamanut tunngatillugu eqqarsartaatsikkut peqqissuseq kapitalimi tassani misissorneqarpoq, pingaartumik inuusuttut immikkoortuni marlunniittut, meeraanerminni artukkerneqarnermik annertuumik misigisaqartarsimasut, eqqarsartaatsikkut pitsaanngitsumik peqqissuseqarnermik misigisaqartarsimallutik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Kapitali 4-mi saqqummiunneqarput tunngavileeqataasut arlallit, peqqissutsimut illersuutitut taaneqarsinnaasut, tassunga ilanngullugit: Timi, tarneq, anersaaq, pinngortitaq, kulturi kalaalimerngit, najukkami naleqartitat aamma nukittuffiit. Tamatuma kingorna allanngorarnerit kulturimut tunngasut nassuiarneqarput, soorlu oqaatsit, utoqqaanerusunut atassuteqarneq, pinngortitamiinneq il.il. Inerniliussat takutippaat, kulturimut tunngasut najukkat malillugit allanngorartut, inuusuttut pingaartumik nunaqarfinni najugallit pinngortitamiinnerusarlutik, aamma namminneq pisaminnik nerisaqartarlutik. Inuusuttut amerlanerpaartaasa ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik ilaqquttatik unnukkut nereqatigisarpaat, aamma amerlasuut meeraanermi kalaallit qangaaniilli ileqqi malillugit sammisaqartitsisarnernut peqataasarsimallutik. Naggataatigullu eqqarsartaatsikkut peqqissutsip qanoq inneranut tunngatillugu illersuutitut pissutaasut sammineqarlutik (nammineq piginnaasanik upperinnineq aamma tarnikkut nappaateqarnermut ersiutit).

Kapitali 5-imi saqqummiunneqarput eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aarlerinaatinut pissutaasut, soorlu makku aqqutigalugit: Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernarmik ajornartorsiuteqarneq aamma kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit. Kapitalimi nassuiarneqarpoq aarlerinaatinut pissutaasut amerlasuutigut qanoq ataqatigiissuteqartarnersut, ilaatigut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserarneq angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnermut annertuumik ataqatigiissuteqartarluni. Tamatuma kingorna inersimasunut nakuuserarneq aamma kannguttaatsuliorfiginnittarneq peroriatornermut tunngatillugu saqqummiunneqarpoq. Naggataatigut inuusuttut 35-it ataallugit ukiullit akornanni imminut toqunnissamik eqqarsaateqartartut aamma imminut toqoriaraluarnerit, tassunga ilanngullugit peroriatornermi atukkatigut assigiimmik atugallit sisamaasut akornanni imminut toqunnissamik eqqarsaateqartartut aamma imminut toqoriaraluarnerit nassuiarneqarlutik.

Kapitali 6-imi nassuiarneqarput inuusuttut aanngajaarniutinik atuinerat, tassunga ilanngullugit imigassaq aalakoornartortalik, tupa aamma sunoorsit. Inuusuttut affaat ajoqutaanngitsumik imigassamik atuisuupput. Imigassamik ajornartorsiuteqarsinnaasut akornanni peroriatornermi artukkerneqarsimanermik misigisaqarsimanermut ataqatigiittoqartoq takuneqarpoq. Inuusuttut taakku affaat sinnerlugit ullut tamaasa pujortartarput, aamma tallimanit ataaseq aalajangersimasumik ikiaroorntumik atuisuulluni. Ullut tamaasa pujortartartut aamma aalajangersimasumik ikiaroorntumik atuisut nunaqarfinni amerlanerupput, aamma inuusuttut peroriatornerminni annertuumik artukkerneqarsimasut akornanneersuullutik.

Kapitali 7-imi nassuiarneqarput inuusuttut inuit attaveqatigiittarfiinik atuinerat, amerlanerit inuit attaveqatigiittarfiinik annertunngitsumik (ullormut nal. ak. ataatsimi-marlunni) atuisarlutik. Inuit attaveqatigiittarfiinik atuinerup aamma imminut naleqartinneq, kiisalu kiserliortutut misigisimanerup ataqatigiinneri kapitalip naggataani nassuiarneqarput. Inuusuttunut inuit attaveqatigiittarfiinik annikitsumik imaluunniit annertuumik atuisunut sanilliullugu inuusuttut inuit attaveqatigiittarfiinik annertunngitsumik atuisut akornanni imminnut naleqartinneq qaffasinnerusoq, aamma taakku akornanni kiserliortutut misigisimaneq appasinnerusoq inerniliussani takuneqarsinnaasorinarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Kapitali 8-mi nassuiarneqarput inuusuttut peqqissusiat, aamma peqqinnissakkut pissusilersuutaat. Inuusuttut amerlasuut pitsaasumik peqqissuseqarlutik namminneq naliliipput, angutit arnanut sanilliullutik amerlanerusut pitsaasumik peqqissuseqarlutik namminneq naliliillutik. Pualavallaarneq annilaarnartumik ukioqqortusiartorneq malillugu qaffapiloorpoq, aamma amerlasuut ukiup kingulliup ingerlanerani sanigorsarlutik misilliisimallutik. Aammattaaq pigissaarnerusut akornanni arlaqarnerusut peqqinnartunik nerisaqartarput, aamma taakku $\frac{3}{4}$ -lii timiminnik aalatitsilluartarlutik naliliillutik.

Kapitali 9-mi nassuiarneqarput eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut atatillugu najukkani aamma inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut assigiinngissutit. Inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiat kommunit akornanni najukkani assigiinngitsorujussuuvoq, aamma najukkani assigiinngissutit taakku eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aarlerinaatitut pissutaasuni aamma illersuutitut pissutaasuni takuneqarsinnaallutik. Aammattaaq inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusianni inooqataanikkut assigiinnginneq annertoq piuvoq, kommunini assigiinngissutinut nassuiaatit tamanna ilagisinnaallugu.

Kapitali 1. Inuusuttut 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermut peqataasut

Christina Viskum Lytken Larsen, Ivalu Katajavaara Sørensen aamma Peter Bjerregaard

Innuttaasut peqqissusiat misissorneqaraangat inuusuttut puigorneqakkajuttarput. Taakku anguniarnerat aamma ajornakusoorsinnaavoq, atuarneq aamma ilinniartitaanikkut periarfissat pissutigalugit amerlasuut sumiiffimmiit sumiiffimmut nooqattaartarmata.

Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerni siullermeerutaasumik inuusuttut 15-iniit ukiullit ilanngunneqarput, maannamullu Kalaallit Nunaanni inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannik misissuinerit arlaqanngitsuinnaat piupput. 15-iniit 18-inik ukiullit amerlanngitsut Kalaallit Nunaanni atuarfinni ingerlanneqartartumut *HBSC Greenlandimit Atuartunik misissuinermut* (Niclasen, 2019) ilanngunneqarput. Taamaattumik inuusuttut meeqqat atuarfianni atugarinnaareersimasut pillugit ilisimasavut amerlanngillat. Kalaallit Nunaanni inuusuttut atugarissaarnerat pillugu misissuinerit marluk, 2004-mi aamma 2011-mi (Pedersen & Bjerregaard, 2011), ingerlanneqarnikuupput, inuusuttulli pillugit ilisimasavut pingaarnertut aarlerinartumik pissusilersuutitut aamma atugarliornermut tunngasuupput. Taamaattumik Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri maannakkut inuusuttut sammineqarnerulernerat pingaaruteqarluinnarpoq, aamma pingaartumik eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peroriartornermi atukkat pillugit itinerusumik apersuinissamat periarfissaqalerluni. Ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu inuusuttut aggersaqinneqartarnissaat maannakkut periarfissaalissaaq, taamalu ineriartornerat nalunaarsuiffitsigut malinnaaffigalugu.

Inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiat aamma peqqissusiat pillugit assigiinngitsutigut paasisaqarfiginerunissaannut tapertanissaq nalunaarusiap uuma siunertarivaa. Nalunaarusiap itisiliiffiussaaq, aamma inuusuttut atugarissaarnerannut aamma eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut pissutaasut ataqatigiinnerillu paasisaqarfiginiassallugit. Inuusuttut 35-t ataallugit ukiullit peqqissutsiminnut tunngatillugu anigorniagassaasa annerpaat ilaat nalunaarusiami nassuiarneqarput. Inuusuttut ilaat atugarissaartorujussuullutik misigisimapput, inuusuttulli ilaat ajornartorsiulernissaminnut qaninnerullutillu aarlerinartorsiorerullutik. Inuusuttut inuuneranni pissutsit assigiinngitsut ataqatigiinnerisa misissornerisigut inuusuttut akornanni pisariaqartitat assigiinngitsut paasisaqarfiginerusinnaavagut. Taamalu suliniutit ullumikkornit pitsaanerusequmik siunnerfilersornissaat periarfissaqalissalluni. Neriuppugut misissuineq inooqataanikkut,- peqqinnissakkut- aamma ilinniartitaanikkut tunngasuni tapertaassasoq.

Nalunaarusiaq illersuutitut pissutaasunut taamaatuttaaq aarlerinaatitut pissutaasunut tunngavoq. Inuusuttut atugarissaarnissaannut kulturimut ilaqutariussutsimullu tunngasut pingaaruteqarput. Aammattaaq najukkami inuiaqatigiinnut aamma pinngortitamut atassuteqarneq atugarissaarnissamut annertuumik pingaaruteqarpoq. Ilisimasaq taanna siunissamut isigisumik inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissuunissaannut aamma peqqinnerannut pitsaanerpaamik tunngavissaqalersitsinissamut pingaaruteqarluinnarpoq.

1.1 Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit pillugit

2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuineq (B2018) 2017-imiit 2019-imut ingerlanneqarpoq, aammalu tassaalluni Kalaallit Nunaanni inuusuttut aamma inersimasut misissuiffigineqarnerat. Misissuineq Naalakkersuisut sinnerlugit Steno Diabetes Center Copenhagen suleqatigalugu Statens Institut for Folkesundhedip ataani Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit ingerlanneqarpoq. Siunertarineqartoq pingaarneq tassaavoq innuttaasut akornanni peqqissutsip massakkut qanoq innera killiffiussallugu, innuttaasut akornanni peqqissutsip nappaateqalertarnerullu paasiniarnerisigut, kiisalu peqqissutsip nappaateqalertarnerullu ineriartornerannik piffissap sivisuup ingerlanerani misissuisarnernit, 1993-1994-imi, 1999-2001-imi, 2005-2010-mi aamma 2014-imi (B93, B99, B2005, B2014), inerniliussanik sanilliussinikkut.

Misissuinermi sammisat ilarpassui siusinnerusukkut misissuisarnerni sammineqartartuupput, tassalu inooqataanikkut pissutsit, nerisarisartakkat, pujortartarneq, timimik aalatitsineq, peqqissutsimik aamma tarnikkut peqqissutsimik nammineq naliliineq, nakuuserneq aamma kinguaassiuutitigut kannguttaatsuliorneq kiisalu nappaatit anigorneqarsinnaanngitsut, aamma pissutsit soorlu pualavallaarneq, aap naqitsinerata qaffasinnera aamma sukkornermik nappaateqarneq. Paasissutissat ilaatigut apersuinikkut aamma apeqqutinik akisassianik immersuisitsinikkut pissarsiarineqarput.

Misissuinermi 15-iniit qummut ukiullit katillugit 2.539-t peqataapput. Nalunaarusiaq una Kalaallit Nunaat tamakkerlugu illoqarfinni aqqaneq-marlunni aamma nunaqarfinni arfineq-pingasuni (takussutissiaq 1) 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni peqataasunit 620-nit akissutigineqartunik tunngaveqarpoq. Taakku inuiaqatigiit tamakkerlugit ukioqatigiiaani taakkunani 3,7 %-eraat, aamma peqataanissamut aggersarneqartut 39%-eralugit (peqataasut procentinngorlugit). Takussutissiaq 1-imi takuneqarsinnaavoq inuusuttut misissuinerimut peqataasut illoqarfinni sumingaanneernersut.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 1. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Illoqarfiit nunaqarfiillu paasissutissanik katersuiffigineqartut.

Ikileriaat

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit tamarmut peqataasut 52%-iupput, kisiannili 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni peqataasut ikinnerumaarlutik (39 %-it). Nalaatsornikkut toqqakkanik misissuinermit angutit inuusuttut akornanni 32%-it peqataapput, aamma arnat inuusuttut akornanni 50%-it peqataallutik. Inuusunnerusut peqataanissaat siunertaralugu immikkut iliuuseqartoqaraluartoq 15-iniit 19-inik ukiullit akornanni taamaallaat 31%-it peqataapput. Peqataasut peqataanngitsullu akornanni aaqqissuussamik assigiinngissuteqartoqarpat peqataasut taama ikitsiginerat ajornartorsiutaasinnaavoq. Ukiuinut, suaassutsimut aamma nunap ilaani suminnnganneermut atatillugu assigiinngissut pingaarnersiuermit, ataani nassuiarneqartutut, eqqarsaatigineqarpoq. Amerlanerit peqataannginnerminnut peqataarusunnginnertik pissutigivaat, imaluunniit piffissami aggerfissatut isumaqatigiissutigineqartumi takkutinnngitsoorlutik. 13%-it attavigineqarsinnaasimangillat.

1.2 Kisitsisinik misissueqqissaarnerit aamma paasissutissanik nalilersuinerit

Peqataasut procentinngorlugu amerlassusiat ukiunut, suaassutsinut aamma sumiiffinnut allanngorarput, aammalu nuna tamakkerlugu inuusuttunut tunngatillugu eqqornerusumik takutitsisinnaajumalluta kisitsisinik misissueqqissaarnerit sioqqullugit paasissutissat 2018-imi innuttaasunut tunngatillugu nalilersorneqarput. Nalilersueriaatsit marluk suliarineqarput, ataaseq immersugassami pingaarnermi allanngorarnernut misissueqqissaarnermut, aamma ataaseq nammineq immersugassami allanngorarnernut misissueqqissaarnermut.

Nalunaarusiap suliarinerani kisitsisinik misissueqqissaarnerit assigiinngitsut marluk atornerqarput. Tabelini takussutissianilu amerlasuuni paasissutissat *allanngorarnert ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit* kiorsiullugit misissoqqissaarneqarput, tassani misissoqqissaarneqarluni aap/naaggamik akisut inernerat innuttaasut akornanni immikkoortuni assigiinngitsuni assigiinnginnersoq, ass. peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni. Allanngorarnert ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit ineneri *odds ratiomik* (OR) taaneqarput, qanoq inerneqarnissaanik ilimagisamik takutitsisumik. OR 1-iminngaanniit minneruppat peqataasunut assersuunneqartunut (misissukkanut assersuunneqartunut) sanilliullugu periarfissaq minnerussaaq, aamma OR 1-iminngaanniit angineruppat periarfissaq anginerussalluni. Aammattaaq 95%-imik qulakkeerinniffiusumik nalunaarsuisoqarpoq. Nalunaarsuut taanna OR-p nalingata 95%-imik eqqortuuneranik imaqarpoq.

Arlalinni p-værdi takutinneqarpoq. Inerniliussat marluk imaluunniit arlallit assigiissinnaanerit p-værdip takutipaa. P-værdi 0,05-iuppat imaappoq assersuunneqartut nalingi assigiippata misissuineri takusat assigalugit inerneqarnissaa 5%-imik ilimanaateqartoq. P 0,05-iuppat imaluunniit mikineruppat ilimagineqakkajuttarpoq misissuineri takusat assigiinngissutaat ilumoortuusoq. Assigiinngitsunut immikkoortiterlugit misissueqqissaarneq kisitsisilerinerimut programmi STATA atorlugu suliarineqarput, misissueqqissaarnerillu sinneri tamarmik kisitsisilerinerimut programmi SPSS v. 25 imaluunniit qaffasineq atorlugu suliarineqarlutik.

Misissuiffigineqartut

Tabel 1-imi nassuiarneqarput misissuiffigineqartut, nalunaarusiami sammineqartut, ilisarnaataat. Tabelimi taaneqartut tassaapput kisitsisit nalilersuiffigineqanngitsut aamma nalilersuiffigineqartut. Nassuiaanermi tulliuuttumi kisitsisit nalilersuiffigineqartut taaneqarput, taakku nalunaarusiami atornerqarmata. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri inuusuttut 15-iniit 34-inik ukiullit katillugit 620-t peqataapput, peqataasut agguaqatigiissillugu 24,6-inik ukioqarlutik. Peqataasut amerlanerit 20-t aamma 29-t akornanni ukioqarput, aamma arnat angutillu amerlaqatigiit peqataallutik. Amerlanerpaartaasa qaffasinnerpaamik meeqqat atuarfiat ilinniarfigisimavaat, 16 %-it inuusuttunut ilinniarfinniissimallutik, tamannalu misissuiffigineqartut ukiukinnerannut atatillugu isigineqartariaqarluni. Sulerinerimut takussutissaq aamma misissuiffigineqartut ukiuinik ersersitsivoq, aamma inuusuttut amerlanerpaartaat ilinniarfimangitsutut suliffeqarlutik, 15 %-it suliaqarnatik (taakkunannga 59-it (81%-it) suliffissaaleqisuullutik). Katillugit 14 %-it ilinniartuullutik akissuteqarput. Inuusuttut amerlanerit

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

illoqarfinni najugaqarput, aamma taakkunannga amerlanerit Kommuneqarfik Sermersuumi najugaqarlutik.

Tabel 1-imi pigissaarnermut uuttuut ilanngunneqarpoq. Pigissaarnej periutsit assigiinngitsut atorlugit uuttorneqarsinnaavoq. Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerni ataasiakkaat pigissaarnerannut pissutaasunut pigissaarnermut uuttuut atorneqarpoq. Misissuinerni apequtigineqartarpoq angerlarsimaffimmi atortunik iluaqutissanik arlalinnik pigisaqartoqarnersoq: video/DVD maskiina, qarasaasiaq, mikrobølgeovni, errorsivik, erruivik aamma internetti. Akissutillu nalileriaaseq 0-imiit 6-imut atorlugu katiterneqarlutik. Amerlanngitsut pigissaarnerat 0-imi, 1-imi, 2-mi imaluunniit 3-miinnerat pissutigalugu immikkoortut taakku katinneqarput, taamaalillutik pigissaarnermut naliliinermi 0-3-miittut pigissaannginnerpaaniillutik, aamma pigissaarnermut naliliinermi 6-imiittut pigissaarnerpaaniillutik. Siusinnerusukkut misissuinerni takutinneqarnikuuvoq nalileriaaseq taamaattoq pingaartumik peqqinnissakkut inuuniarnermi assigiinnginnermut uuttuutigissallugu tulluurtuusoq, aamma nunat inoqqaavisa akornanni (Bjerregaard allallu, 2018).

Tabel 1-imi takuneqarsinnaavoq pigissaarnikkut assigiimmik inissisimasut sisamat tamarmik inuusuttunik ilaqtut. Amerlanerilli pigissaarnermik naliliilermi 5-imiipput, 20%-it missaanniittut sinnerinut tamanut agguataarsimallutik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma
peqqissuseq

Tabeli 1. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineranut peqataasut inuusuttut (15-iniit 34-nik ukiullit) ilisarnaataat.

	Nalilersuiffigineqanngitsut		Nalilersuiffigineqartut	
Katillugit [N (%)]	620	(100)	620	(100)
Suiaassuseq [n (%)]				
Arnat	307	(49,5)	305	(49,2)
Angutit	313		315	(50,8)
Ukiut [n (%)]				
15-19-inik ukiullit	128	(20,6)	135	(21,9)
20-24-nik ukiullit	188	(30,3)	159	(25,6)
25-29-nik ukiullit	173	(27,9)	173	(27,9)
30-34-nik ukiullit	131	(21,1)	153	(24,6)
Ilinniagaq [n (%)]				
Meeqqat atuarfiat	285	(46,0)	252	(40,7)
Inuusuttunut ilinniarfik	96	(15,5)	110	(17,8)
Ingerlaqqiffiusumik ilinniagaq sivikitsaq	106	(17,1)	124	(20,0)
Ingerlaqqiffiusumik ilinniagaq akunnattumik	41	(2,6)	57	(9,2)
imaluunniit sivisunerusumik sivisussusilik	16	(12,3)	12	(1,9)
Alla	76		65	(10,4)
Nalunaarutigineqanngitsut				
Inuusutissarsiut [n (%)]				
Suliffiik, akunnattumik sivisussusilimmik				
imaluunniit sivisunerusumik sivisussusilimmik	38	(6,1)	52	(8,3)
ilinniakkamik pisariaqartitsiffiusaq	81	(13,1)	94	(15,2)
Ilinniarsimasutut suliaq	201	(32,4)	185	(29,9)
Ilinniarsimanngitsutut suliaq	29	(4,7)	24	(3,8)
Piniartut-aalisartut aamma aapparisaat	85	(13,7)	99	(16,0)
Ilinniartoq	92	(14,8)	72	(11,6)
Peqataasut suliffeqanngitsut	94	(15,2)	94	(15,2)
Nalunaarutigineqanngitsut				
Najugaq [n (%)]				
Nuuk	130	(21,0)	181	(29,3)
Illoqarfik	370	(59,7)	372	(60,0)
Nunaqarfik	120	(19,4)	66	(10,7)
Kommuni [n (%)]				
Avannaata	93	(15,0)	84	(13,5)
Qeqertalik	104	(16,8)	98	(15,9)
Qeqqata	97	(15,6)	124	(20,0)
Sermersooq Kitaa	130	(21,0)	181	(29,3)
Sermersooq Tunu	83	(13,4)	37	(5,9)
Kujalleq	113	(18,2)	95	(15,4)
Pigissaartuunermut nalileeriaaseq [n (%)]				
0-3 (pigissaartuunngitsaq)	151	(24,4)	118	(19,0)
4	143	(23,1)	137	(22,2)
5	198	(31,9)	210	(33,9)
6 (pigissaartoq)	128	(20,6)	155	(24,9)

Kapitali 2. Peroriartornermi atukkat

Charlotte Brandstrup Ottendahl, Martine Stecher Nielsen aamma Ivalu Katajavaara Sørensen

Nunat tamalaat akornanni aamma Kalaallit Nunaanni inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut tunngatillugu peroriartornermi atukkat pingaarutaat annertunerujussuarmik misissorneqalernikuuvoq. 1993-imiilli Innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerni ilaatigut peroriartornermi atukkat artukkiisut makkunuuna uuttoqartarput: angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusertarneq aamma meeraanermi inuusuttuunermilu kinguaassiuutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq. Atuagassiat nunani tamalaaneersut tikkuussipput, peroriartornermi atukkat artukkiisut inersimasutut inuunermi atugarissaarnissamut pitsaanngitsumik annertuumik kinguneqarsinnaasut (Dube allallu, 2001). USA-mi misissuinerup takutippaa peroriartornerminni artukkerneqarsimasut 23 %-ii (tarnikkut timikkullu sumiginnagaaneq, angajoqqaat avissimanerat, tarnimigut nappaatilmik najugaqateqarneq il. il.) isumatsannermik misigisaqarsimasut. Misissuinermi inerniliunneqarpoq artukkerneqarnermi ataasiinnarmiluunniit inuunerup ingerlanerani isumatsannerup pinissaa annertuumik ilimanarsisinneqartartoq (Felitti allallu, 1998). Ilisimatusarnerup takutippaa artukkerneqarnerit aamma imminut toqoriaraluarnerit isigigaanni, imminut toqoriaraluartut tamarmik 64 aamma 80 %-ii meeraanermi ataatsimik arlalnilluunniit artukkerneqarsimasartut, inuit sisamanit amerlanerusunik artukkerneqarnermik misigisaqarsimasut imminut toqoriaraluarnissamut aqqaneq-marloriaammik aarlerinartorsiornerusarlutik (Dube allallu, 2001). Paasisat taakku Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri uppersarneqarput, meeraanermi artukkerneqarnermik misigisaqarsimaneq aamma imminut toqunnissamik eqqarsaateqarneq ataqatigiiffeqartut takuneqarluni (Dahl-Petersen allallu, 2016; Larsen allallu, 2019). Allaaserisat aammattaaq uppersaaserpaat meeraanermi artukkerneqarsimaneq sunniutai kingusinnerusukkut peqqissutsikkut pissusilersuutini takuneqarsinnaasoq. Amerikamiut misissuineranni, qulaani pineqartumi, aammattaaq nassuiaatigineqarpoq inuit meeraanermi sisamanit imaluunniit amerlanerusunik artukkerneqarnermik misigisaqarsimasut imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarnissamut, ikiaaroorartumik atuilernissamut, pujortartalernissamut aamma peqqissutsip pitsaannginneranik imminut nalilernissamut qaninnerulersartut (Felitti allallu, 1998).

Nunani killerni inooriaatsimut ikaarsaarerup kingunerisaanik Kalaallit Nunaanni inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiat ajorseriaateqartoq misigineqarpoq. Alaskami Inuit akornanni misissuinerit takutippaat, inuusuttut kinguaariit utoqqaanerusut ajornartorsiutaasa assinginik amerlasuunik ajornartorsiuteqartut, kisiannili kulturimut atassuteqarnermik, utoqqaanerusuni illersuutit sunniutaasarsimasumik, amigaateqarlutik. Kinguaariit utoqqaanerusut kulturiminnut atassuteqarluarnerat kinaassusiannut pingaaruteqarsimavoq, sumut anginerusumut ilaanerminnik misigisimalersitsisumik (Wexler, 2013). Misissuinerit allat takutinnikuuat qanittumik avatangiiserisanut aamma kinguaariit akornanni atassuteqarnerit eqqarsartaatsikkut peqqiilliulernissamut aamma atugarliulernissamut pingaarutilimmik illersuutaasut. Atassuteqarnerit kulturi pillugu ilisimasaqalernissamut aamma maligassiuisunik pitsaasunik peqalernissamut

aqqutaasarput (MacDonald allallu, 2013). Taamaalilluni nunani issittuni allani inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannik aamma atugarissaarnissaannik suliaqarnerni amerlasuuni illersuutitut pissutaasut ilanngunneqartarput, soorlu kulturi aamma inunnut atassuteqarneq, taakkununga ilanngullugit utoqqarnut aamma qanittumik avatangiiserisanut.

Peroriartornermi atukkat inuusuttuunermi (15-iniit 34-nik ukiullit) eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut sunniutai nalunaarusiami uani pingaarnertut sammivagut. Aarlerinaatinut pissutaasut pingaaruteqaraluartut ilisimasaq taanna kisimi atorneqarsinnaanngilaq. Aammattaaq nalunaarusiami uani pingaartipparput atugarissaarnissamut illersuutitut pissutaasut sammineqarnerisa annertunerulersinnissaat, kalaallinut tunngatillugu kulturimut ilaqutariuussutsimullu pingaaruteqartorujussuusut.

Inuusuttut akornanni peroriartornerit assigiinngitsut

Ukiorpassuarni Innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerit takutittarpaat peroriartornermi artukkerneqarnerit inuusuttut- aamma inersimasutut inuunermut sunniuteqartarput. Taamaattorli inuusuttut akornanni artukkerneqarnerit annertussusiisa siammasinnerusumik paasisaqarfiginissaat sivisuumik pisariaqartinneqarnikuvoq, tamarmioqqajannimmata artukkerneqarlutik peroriartortarput. Meeraanermi artukkerneqarnerit pitsaaliorneqarnissaat aamma meeqqat inuusuttullu atugarissaarnissaannik siunnerfilimmik peqqinnissakkut siuarsaalluni sulineq siunnerfilersinnaajumallugit inuusuttut immikkoortissinnaasariaqarpavut. Inuusuttut eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut illersuutitut pissutaasunik sunnersimaneqarsimallutik peroriartornerminni pitsaasumik atugaqarsimallutik, inuusuttunut peroriartornerminni artukkerneqarsimanertik pissutigalugu inuusuttuunerminni assinganik periarfissaqarsimanngitsunut sanilliullugu allaanerusunik nakuussuteqarlutik inuusuttuusut immikkoortissinnaasariaqarpavut. Inuusuttuni aarlerinarnerusumik inissisimasuni aarlerinaatinut pissutaasut initunerusarput, tamannalu eqqarsartaatsikkut peqqissusiannut annertuumik pingaaruteqarluni. Paasisimasaq taanna tunuliaqutaralugu inuusuttunut aalajangersimasunut siunnerfilimmik eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut siuarsaataasumik suliniuteqartoqarsinnaavoq.

Taamattumik tulliuttumi inuusuttut immikkoortunut sisamanut agguataarpavut, peroriartorneranni illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatinut pissutaasut pillugit paasisutissat arlallit, inuusuttuunerminni aamma eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut pingaaruteqartut, tunuliaqutaralugit. Immikkoortut taakku sisamaasut peroriartornermi atugaanerusartutut isigineqarput, immikkoortumut ataasiinnarmut ataasiakkaat attuumassuteqartutut isigisinnaannginnerat eqqarsaatigineqassalluni.

Inuusuttut peroriartornerminni assigiinngitsunik atugallit nassaarinialugit immikkoortunut agguataarilluni misissueqqissaarnermut periuseq atorneqarpoq. Immikkoortunut agguataarilluni misissueqqissaarneq kisitsitigut paasisutissanik suliaqarnermi periusiuvoq, assigiinngissutsit toqqakkat aallaavigalugit kikkut assigiinnerunersut tunngavigalugu peqataasut agguataarneqartarlutik. Taamaalilluni immikkoortunut agguataarlugit misissueqqissaarneq assigiissutinik ilisarsiniarnertut ippoq (Collins & Lanza, 2009).

Immikkoortunut agguataarlugit misissueqqissaarnermi alloriarneq siulleq tassaavoq misissuiffigerusutat atugaannik nassuiaataasunut qaninnerusunik allanngorarnernik toqqaanissaq – matumunnga tunngatillugu peroriartornermi atukkat. Taamattumik nalunaarusiami immikkoortunut agguataarlugit misissueqqissaarneq peroriartornermi atukkanik allanngorartunik arfineq-marlunnik tunngaveqarpoq, pingasunut agguataarneqartunik: Peroriartornermi atukkat artukkiisut, najugaq/oqaatsit aamma kulturimut tunngasut, takuuk tabeli 2.1.

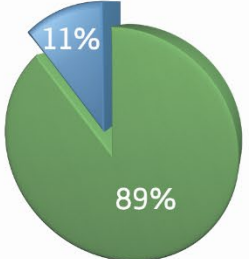
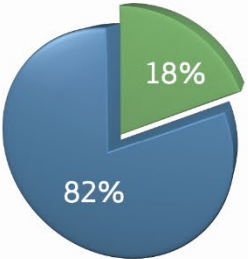
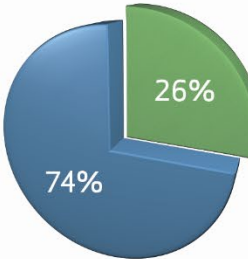

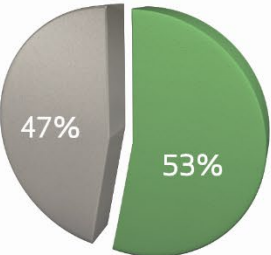
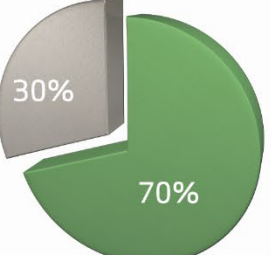
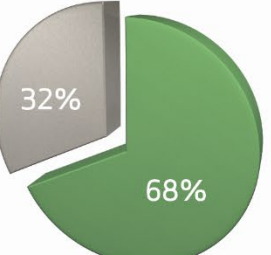
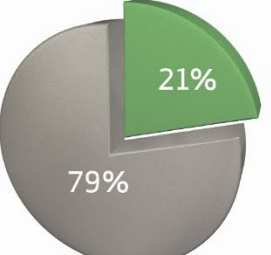

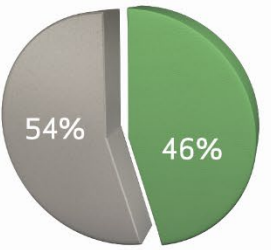
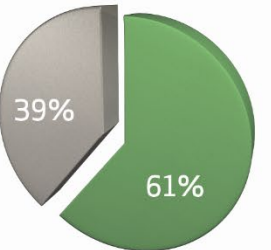
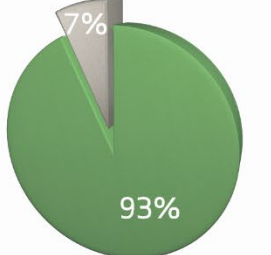

Tabeli 2.1. Peroriartornermi allanngorarnernit immikkoortunut agguataarlugit misissueqqissaarnermut ilaatinneqartunut nalunaarsuut.

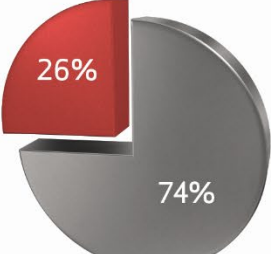
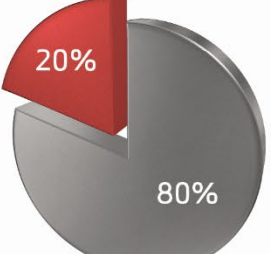
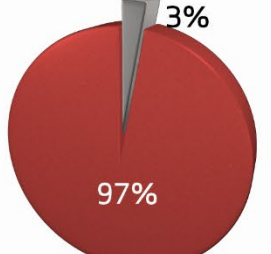
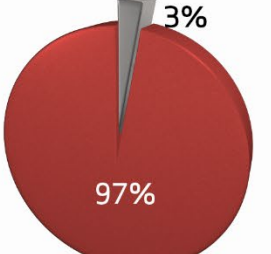
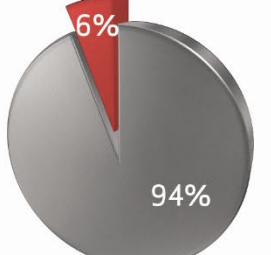
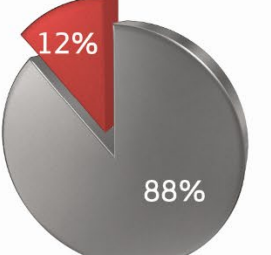

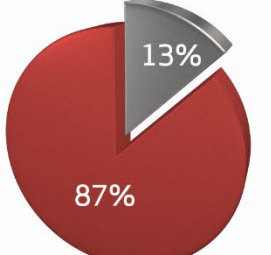
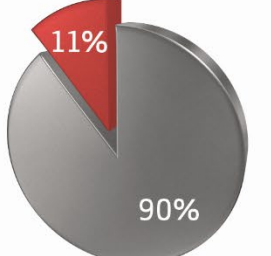
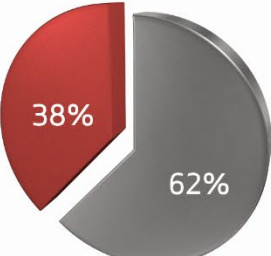
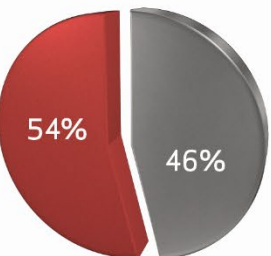
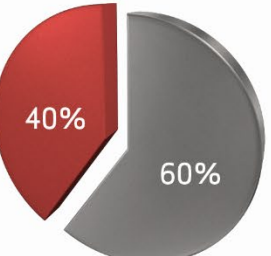
Peroriartornermi atukkat artukkiisut
<ul style="list-style-type: none">• Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami akulikitsumik imaluunniit ilaatigut imigassamik ajornartorsiuteqarneq misigisarpaa• Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami akulikitsumik imaluunniit ilaatigut nakuuserneq misigisarpaa• 18-inik ukioqalernissaq sioqqullugu kinguaassiuutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq misigisimavaa
Najugaq aamma oqaatsit
<ul style="list-style-type: none">• Nunaqarfimmi peroriartorsimasoq• Ajornaquteqanngitsumik imaluunniit ajorpallaanngitsumik danskisut oqalussinnaasoq
Kulturimut tunngasut
<ul style="list-style-type: none">• Meeraanermi kulturikkut annertuumik sammisaqartartoq (ass. piniarneq imaluunniit aalisarneq, nunianneq imaluunniit pinngortitamiinneq imaluunniit ammerineq, sanalunneq assigisaaluunniit)• Najukkami utoqqaanerusunut atassuteqarluarneq

Misissueqqissaarnermi immikkoortut amerlassusiat paasissutissanik pissarsiffiit allanngorartunut arfineq-marluusunut toqqaarneqartunut akissutaasa assigiissutaannik tunngaveqarput.

Immikkoortunut agguataarlugit misissueqqissaarnermi peroriartornermi assigiinnik atugallit assigiinngitsut sisamat nassaarineqarput. Immikkoortut assersuutigalugu pingasunut imaluunniit tallimanut agguataarneqarneranniit sisamanut agguataarneqarnerat kisitsisitigut paasissutissanik misileraanermi nassaarineqarput, immikkoortunut taakkununnga paasissutissat qanoq naleqqutsiginersut nalilersorneqarluni. Tamatuma saniatigut immikkoortut ilisarnaataat takussutissianngorlugit nalilersorneqarput. Taamaaliornikkut kisitsisit tutsuiginassusiat ilanngullugit, aammali immikkoortut sisamat taakku qanoq paasineqarsinnaanerannut periarfissat eqqarsaatigineqarlutik. Tamatuma kingorna peqataasut ataasiakkaarlugit immikkoortunut aalajangersimasunut inissisimaffigunagaannut inissinneqarput, kingornalu paasissutissanik pissarsiffigisaq immikkoortumut inissisimaffigisaatut ilimanarnerpaamut inissinneqarluni.

Peroriartornermi assigiinnik atugalittut immikkoortitat sisamat ilisarnaataat takutitassiani aamma tabelini tulluuttuni takutinneqarput.

Immikkoortut peroriartornermi assigiinnik atugallit ilis-arnaataat	Illoqarfimmi peroriartortoq, annikitsumik artukkerneqarsimasoq 	Nunaqarfimmi peroriartortoq, akunnattumik artukkerneqarsimasoq 	Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annertuumik attuumassutilik 	Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilik
Peroriartornermi najugaq 10-nik ukioqarluni illoqarfimmi najugalik 10-nik ukioqarluni nunaqarfimmi najugalik				
Peroriartornermi kulturikkut sammisaqartitsinernut peqataasartoq Annertuumik Annikitsumik imaluunniit naamerluinnaq				
Utoqqaanerusunut atassuteqarneq Annertuumik Annikitsumik imaluunniit naamerluinnaq				

<p>Immikkoortuni peroriartornermi assigiinnik atugalinni sisamani artukkerneqarnerit qanoq ittuuneri</p>	<p>Illoqarfimmi peroriartortoq, annikitsumik artukkerneqarsimasoq</p> 	<p>Nunaqarfimmi peroriartortoq, akunnattumik artukkerneqarsimasoq</p> 	<p>Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annertuumik attuumassutilik</p> 	<p>Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilik</p>
<p>Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutilik</p> <p>■ Naamerluinnaq ■ Aap, akulikitsumik / ilaatigut</p>				
<p>Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernermik ajornartorsiutilik</p> <p>■ Naamerluinnaq ■ Aap, akulikitsumik / ilaatigut</p>				
<p>18-inik ukioqalernissaq sioqqullugu kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq</p> <p>■ Naamik ■ Aap</p>				

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Immikkoortut peroriartornermi assigiinnik atugallit sisamat ilisarnaataat		Illoqarfimmi peroriartortoq, annikitsumik artukkerneqarsimasoq	Nunaqarfimmi peroriartortoq, akunnattumik artukkerneqarsimasoq	Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annertuumik attuumassutilik	Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilik	
						KATILLUGIT
KATILLUGIT (misissuiffigineqartut tamakkerlutik %-iat)		287 (50,7)	80 (14,2)	76 (13,5)	122 (21,6)	565 (100)
SUIAAS-SUSEQ [N (%)]	Arnat Angutit KATILLUGIT	122 (42,5) 165 (57,5) 287 (100)	42 (52,5) 38 (47,5) 80 (100)	48 (62,3) 29 (37,7) 76 (100)	67 (54,9) 55 (45,1) 122 (100)	
UKIUT [N (%)]	Ukiut 15-19 Ukiut 20-24 Ukiut 25-29 Ukiut 30-34 KATILLUGIT	72 (25,2) 81 (28,3) 65 (22,7) 68 (23,8) 287 (100)	22 (27,5) 16 (20,0) 19 (23,8) 23 (28,7) 80 (100)	11 (14,3) 22 (28,6) 25 (32,5) 19 (24,7) 76 (100)	19 (15,6) 26 (21,3) 48 (39,3) 29 (23,6) 122 (100)	
MASSAKKUT NAJUGAQ [N (%)]	Nuuk Illoqarfik Nunaqarfik KATILLUGIT	110 (38,5) 173 (60,5) <5 287 (100)	13 (16,3) 32 (40,0) 35 (43,8) 80 (100)	10 (13,0) 59 (76,6) 8 (10,4) 76 (100)	34 (28,1) 73 (60,3) 14 (11,6) 122 (100)	
MASSAKKUT NUNAP ILAANI NAJUGAQ [N (%)]	Kitaata Kujataa Kitaata Qeqqa Kitaata Avannaa Tunu KATILLUGIT	38 (13,3) 179 (62,6) 63 (22,0) 6 (2,1) 287 (100)	15 (18,5) 20 (24,7) 40 (49,4) 6 (7,4) 80 (100)	15 (19,7) 19 (25,0) 32 (42,1) 10 (13,2) 76 (100)	21 (17,2) 58 (47,5) 31 (25,4) 12 (9,8) 122 (100)	
PIGISSAARNERMUT UUTTUUT [N (%)]	(pigissaarneq appassissoq) 0-3 4 5 (pigissaarneq qaffassissoq) 6 KATILLUGIT	33 (11,5) 51 (17,9) 106 (37,1) 96 (33,6) 287 (100)	25 (31,3) 24 (30,0) 22 (27,5) 9 (11,3) 80 (100)	17 (22,1) 22 (28,6) 25 (32,5) 13 (16,9) 76 (100)	26 (21,5) 32 (26,4) 40 (33,1) 23 (19,0) 122 (100)	

Immikkoortut ilisarnaataat

Illoqarfimmi peroriartortoq, annikitsumik artukkerneqarsimasoq: Immikkoortumi tassaniittut inuusuttut 51%-eraat, taamaalillunilu immikkoortuni sisamani amerlanerpaallutik. Tassaniittut tamarmik illoqarfimmi peroriartorsimapput, misissuinerup nalaani 99%-it illoqarfimmi najugaqarlutik, amerlanerpaallu Kitaata Qeqqani najugaqarlutik. Immikkoortumi tassani amerlanngitsut meeraanermi annikitsumik artukkerneqarsimasuupput, angerlarsimaffimmili meeraaffigisami imigassamik artukkerneqarneq pigajunnerusarsimalluni. Affaasa missaanniittut peroriartornermimi kulturikkut sammisassanut annertuumik peqataasarsimapput, aammalu 50%-it inulaarlugit utoqqaanerusunut annertuumik attuumassuteqarlutik.

Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annertuumik attuumassutilik : Immikkoortumi tassaniittut peqataasut 14%-eraat. Immikkoortumi tassani arnat amerlanerussuteqarput, aammalu immikkoortup taassuma annertuumik artukkerneqarsimaneq ilisarnaatigalugu. Tamarmik meeraanermi angerlarsimaffigisami nakuuserneq misigisimavaat, 97%-it imigassamik ajornartorsiuteqarneq misigisimallugu, aamma affai sinnerlugit 18-inik ukioqalernissartik sioqqullugu kinguaassiuutimikkut kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik. Peqataasut illoqarfimmi imaluunniit nunaqarfimmi peroriartorsimapput, amerlanerpaat meeraanermi kulturikkut sammisassanut annertuumik peqataasarsimallutik, aamma utoqqaanerusunut attuumassuteqarlutik. Taamaalillutik immikkoortumi tassaniittut amerlanerpaat, immikkoortunut pingasunut allanut sanilliullutik, kulturikkut sammisassanut aamma utoqqaanerusunut annertuumik atassuteqarput. Immikkoortumi tassani inuusuttut amerlanerit misissuinerup nalaani Kitaata Avannaani najugaqartuupput.

Nunaqarfimmi peroriartortoq, akunnattumik artukkerneqarsimasoq: Immikkoortumi tassaniittut inuusuttut 14%-eraat. Immikkoortup taassuma ilisarnaatigaa 90%-ii nunaqarfimmi peroriartorsimagamik, aamma misissuinerup nalaani 44%-i nunaqarfimmi suli najugaqarlutik. Aammattaq inuusuttut amerlanerit Kitaata Avannaaneersuupput. Artukkerneqarsimanermut tunngatillugu 38% -it kinguaassiuutimikkut kannguttaatsuliorfigineqarsimasuupput, 20%-it angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnermik misigisaqarsimallutik. Amerlasuut (70%-it) meeraanermi kulturikkut sammisassanut annertuumik peqataasarsimapput, aammalu affai sinnerlugit utoqqaanerusunut annertuumik attuumassuteqarlutik.

Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilik: Immikkoortumi uani annertuumik artukkerneqarsimallutik kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilit inuusuttut 22%-eraat. Immikkoortumi tassani peqataasut affai misissuinerup nalaani Kitaata Qeqqani najugaqartuupput. Immikkoortumi tassaniittut ilisarnaatigivaat meeraanermi artukkerneqarnernik amerlasuunik misigisaqarsimanerat. Tamarluinnangajammik meeraanermi imigassamik ajornartorsiuteqarneq misigisimavaat, 90%-ingajaat nakuuserneq misigisimallugu, aamma 40%-it kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik. Inuusuttut immikkoortumi tassaniittut illoqarfimmi nunaqarfimmi peroriartorsimapput, aammalu immikkoortumi tassani pingaarnertut ilisarnaat tassaalluni ilaqutariinni utoqqaanerusunut imaluunniit najukkami atassuteqarneq arlaannaataluunniit akissuteqarfigisimangimmagu.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Inuusuttut amerlanerpaartaat peroriartornerminni annikitsumik artukkerneqarsimasuupput. Inuusuttut pingajorarterutaasa imigassamik ajornartorsiuteqarneq, nakuusernermik ajornartorsiuteqarneq aamma meeraanerminni kinguuaassiuutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq misigisimavaat. Immikkoortuni marlunni taakkunani, peroriartornerminni artukkerneqarnernik arlalinnik misigisaqarsimasuni, assigiinngissut tassaavoq kulturikkut attuumassuteqarneq, immikkoortut aappaanniittut meeraanermi kulturikkut sammisassaqartitsinernut peqataasimanatilluunniit utoqqaanerusunut attuumassuteqarsimanatik.

Peroriartornerminni assigiinnik atugalinnut immikkoortunut sisamanut tunngatillugu peqqissutsikkut aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsikkut assigiinngissutit nalunaarusiami ingerlaavartumik misissorneqassapput. Taamaaliortoqassaaq peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkat eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aamma peqqinnissakkut pissusilersuutitut qanoq pingaaruteqartiginersut takutinniarlugu.

Kapitali 3. Inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq

Charlotte Brandstrup Ottendahl aamma Ivalu Katajavaara Sørensen

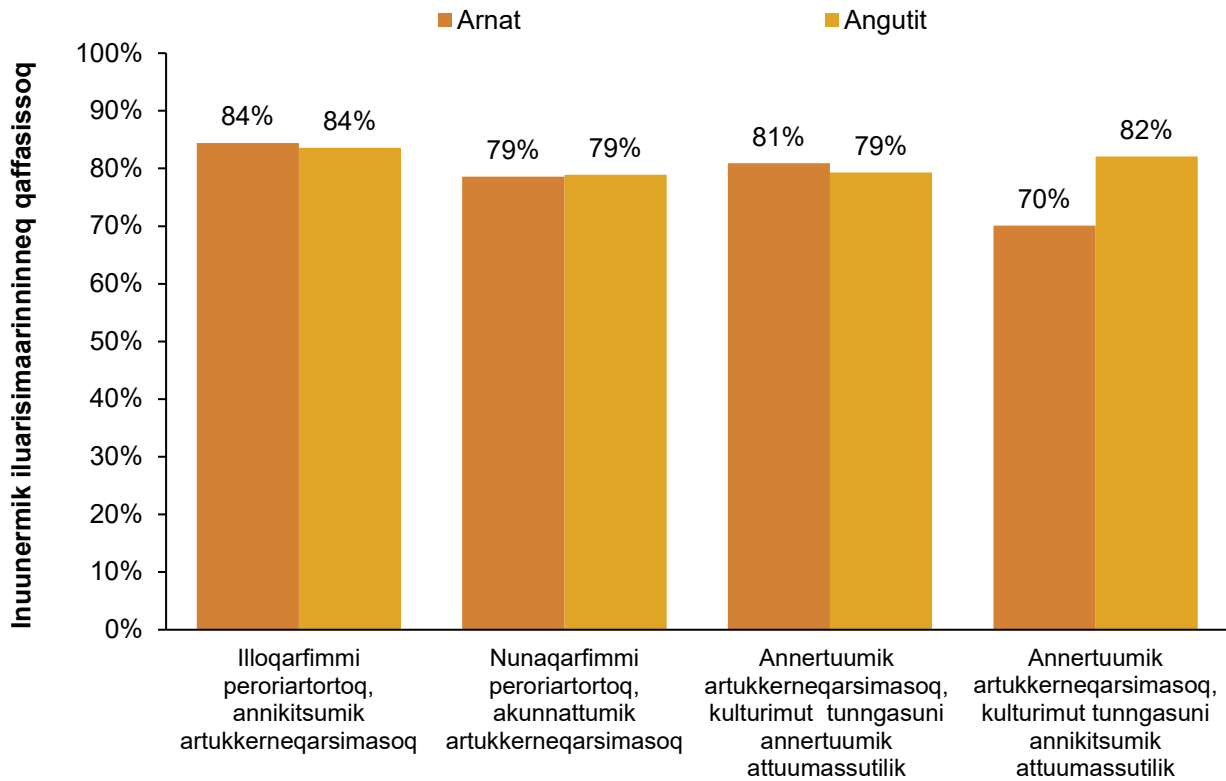
Eqqarsartaatsikkut peqqinneq tassaannaangilaq napparsimaneq ajorneq, kisiannili siammasinnerusinnaalluni aamma atugarissaarnermut qanoq innermullu tunngalluni. Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaasoq ataasiakkaat ilaquttaminnik, ikinngutiminnik, ilinniarnerminnik aamma suliffimminnik attassiinnarnissaanerannut pingaaruteqarpoq. Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq assigiinngitsorpasuit atorlugit uuttorneqarsinaavoq, aammalu nalunaarusiami uani uuttuutit arlallit, eqqarsartaatsip peqqissusianut pitsaasumut aamma pitsaangitsumut tunngasut, ilaapput. Eqqarsartaatsikkut peqqinnermut tunngatillugu amerlanertigut pissutaasut pingaarnerit marluk pineqartarput: ajunngitsumik inuuneqarneq aamma allanik peqateqarluni ulluinnarni pitsaasumik inuuneqarsinnaaneq. Ajunngitsumik inuuneqarnermi pineqarpoq imminut aamma inuunerisamik iluarisimaarinninneq, inuunermik nuannarinninneq aamma imminut naleqartinneq pingaarutilimmik inissisimallutik. Allanik peqateqarluni ulluinnarni pitsaasumik inuuneqarnermi pineqarpoq ulluinnarni qanoq ingerlaneq (Christensen allallu, 2017). Uuttuutit atorneqartut arlallit Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni siusinnerusukkut misissorneqarnikuunngillat. Taamaalilluni ilisimasat nutaarluinnaat pineqarput. Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut uuttuutitut nutaanut uuttuutit uku nalunaarusiami ilanngunneqarput: Inuunermik iluarisimaarinninneq (*Cantril's ladder*), imminut naleqartinneq, nammineq piginnaasanik upperinninneq (*self-efficacy*), atugarissaarneq (SWEMWBS), kiserliorneq, aamma tarnikkut nappaateqarnermut ersiutit (Kessler).

Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq arnat angutillu akornanni allanngorakkajuttarpoq, taamaattumik misissueqqissaarnerit tulluuttut suaiaassutsinut agguataarneqarput. Tamatuma saniatigut ukiut aamma najukkat (Nuuk, illoqarfik aamma nunaqarfik) assigiinngissuteqarnerisut misilinneqarput, naleqquttutullu isigineqaraangata taaneqartarlutik. Peqqissutsimut uuttuutit tamarmik peroriartornermi assigiimmik atugalittut immikkoortinneqartunut sisamanut agguataarneqarput, peroriartornermi atukkat inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut sunniutai takutinniarlugu.

3.1 Inuunermik iluarisimaarinninneq

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi inuunermik iluarisimaarinninnermut uuttuutitut *Cantril's ladder* atorneqarpoq, uuttuut inuunermik iluarisimaarinninnerup nalilersornissaanut atorneqakkajuttarpoq. Akissutit 0-imiit 10-mut angusaqarfiusinnaapput, 7-mik qaffasinnerusumilluunniit angusat annertuumik inuunermik iluarisimaarinninnertut isigineqarlutik, 5-imiit 6-imut angusineq naammaannartumik inuunermik iluarisimaarinninnertut isigineqarlutik, 4-mik appasinnerusumilluunniit angusineq annikitsumik inuunermik iluarisimaarinninnertut isigineqarlutik (Cantril, 1965). 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit peqataasut inuusuttut (15-imiit 34-nik ukiullit) agguaqatigiisillugu 7,8-mik angusaqarput, taannalu *Kalaallit Nunanni meeqqat*

atuarfiini atuartunik misissuinermi aamma nunani tamalaani misissuineri (World Health Organization, 2020) allani paasisutissat naligivai.

Takussutissiaq 3.1. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu inuunermik iluarisimaarinnineq qaffasissuq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=566.

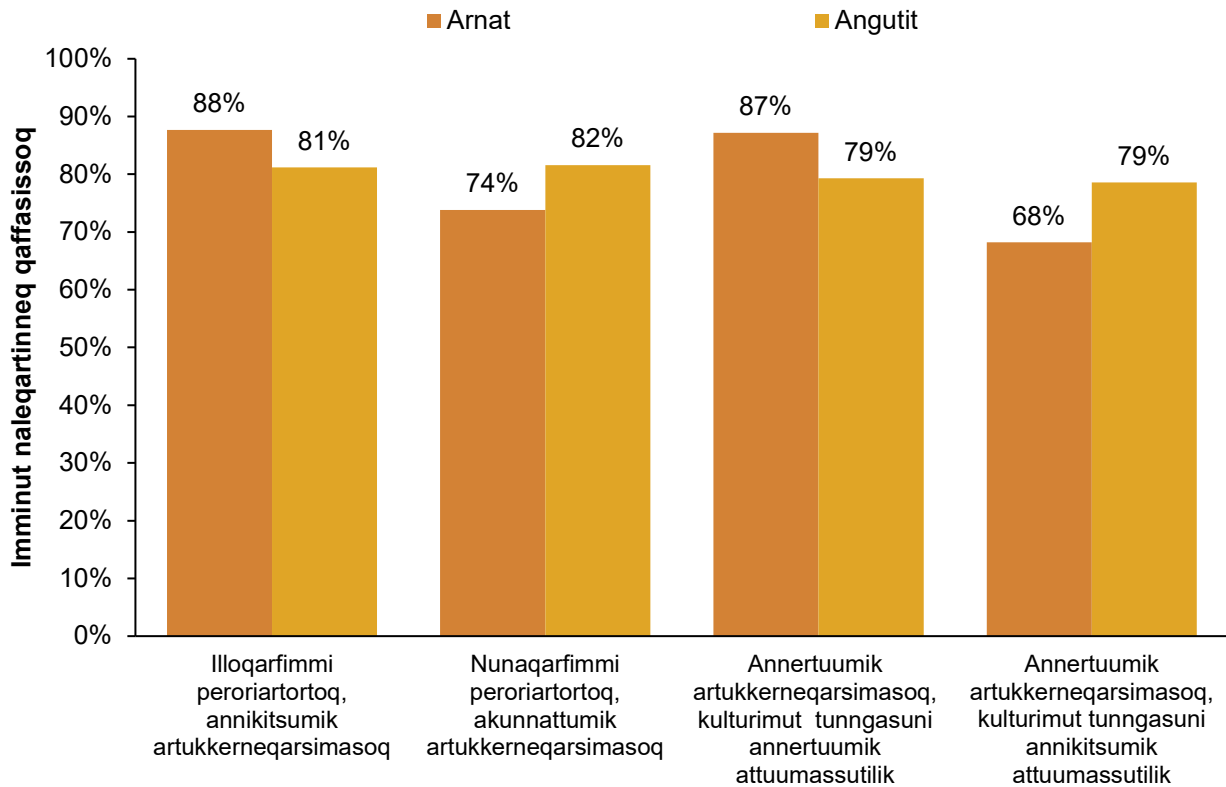
Takussutissiaq 3.1.-imi takuneqarsinnaasutut peqataasut ataatsimut isigalugit inuunermik iluarisimaarinninnerat qaffasippoq. Immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni assigiinngissutit annikitsuinnaasut, kisitsisitigut qularnaatsuunngitsut, takussutissiami takuneqarsinnaapput. Immikkoortumi tassani peroriartornermini annertuumik artukkerneqarnermik misigisaqarsimasut aamma kulturimut tunngasuni annikitsumik atassuteqarsimasut arnat akornanni taamaallaat 70 %-it inuunerminnik annertuumik iluarisimaarinnippot. Taamaattorli immikkoortuni peroriartornermini assigiimmik atugaqarsimasut akornanni arnani assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsuunngilaq, aamma suaassutsit akornanni assigiinngitsoqarnerseq takuneqarani.

3.2 Imminut naleqartinneq

Atugarissaarnermut pingaarutillit ilaat tassaavoq imminut naleqartinneq (Christensen allallu, 2017). Imminut naleqartinneq apeqqut una tunngavigalugu nassuiarneqarpoq "Tulliuttumi oqaatigineqartoq qanoq isumaqataaffigitigaajuk? Uangaanera ajoriinnagassaannngilaq?". Apeqqummut 'Isumaqataalluinnarpunga'-mik imaluunniit 'Isumaqataavunga'-mik akissuteqartut

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

qaffasissumik imminnut naleqartittut inissinneqarput, soorlu aamma inuusuttut atugarissaarnerat pillugu misissuineri allani taamaaliortoqartoq (Bendtsen allallu, 2015). Inuusuttut peqataasut akornanni 81 %-it qaffasissumik imminnut naleqartipput.

Takussutissiaq 3.2. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu immiut naleqartinneq qaffasissuq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=564.

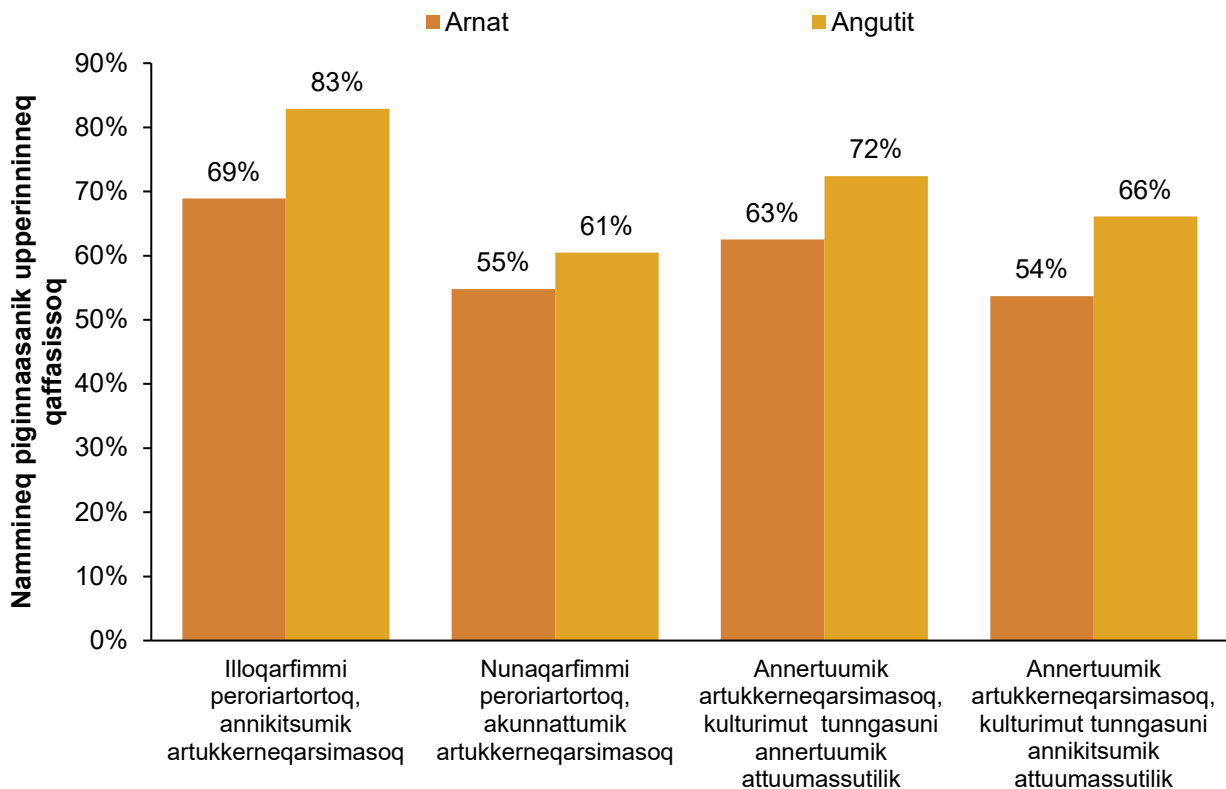
Immiut naleqartinneq qaffasissuq immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinnut akornanni allannorannigilaq, takussutissiamili 3.2.-mi takuneqarsinnaavoq immiut qaffasissumik naleqartittut annertuumik artukkerneqarsimasuni aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassuteqartuni ikinnerpaasut, pingaartumik arnat akornanni.

3.3 Nammineq piginnaasanik upperinnineq

Self-efficacy, imaluunniit nalunaarusiami uani nutserneqarsimasutut nammineq piginnaasanik upperinnineq, eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut naleqquppoq, ulluinnarni unammilligassanik qaangiisinaanermik misigisimanissamat pingaaruteqarmat (Bandura allallu, 1999; Koushede, 2015; Nielsen allallu, 2017). 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri inuusuttut nammineq piginnaasaminnik upperinninnerat ima apeqquutigineqarpoq "Qanoq akulikitsigisumik anguniakkat angusarpiuk?". Inuusuttunit tamanit 69 %-it akissuteqarput akulikitsuararsuarmik imaluunniit akulikitsumik anguniakkaminnik angusaqartarlutik, taamaalillutillu nammineq

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

piginnaasaminnik upperinninnerat qaffasissorujussuulluni. Suaassutsit akornanni assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsumik takuneqarpoq, arnat namminneq piginnaasaminnik upperinninnerat qaffasissuq 63 %-imiilluni, angutilli assinganik misigisimasut 76 %-iullutik. Aammattaaq ilanngullugu taaneqarsinnaavoq nammineq piginnaasanik upperinninneq najukkanut tunngatillugu assigiinngissitaarmat, nammineq piginnaasanik qaffasissuq upperinnittut amerlanerit Nuummeersuullutik (80 %), ikinnerillu nunaqarfinneersut (55 %) aamma illoqarfinneersut (67 %) assinganik misigisimallutik.

Takussutissiaq 3.3. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu nammineq piginnaasanik upperinninneq qaffasissuq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=566.

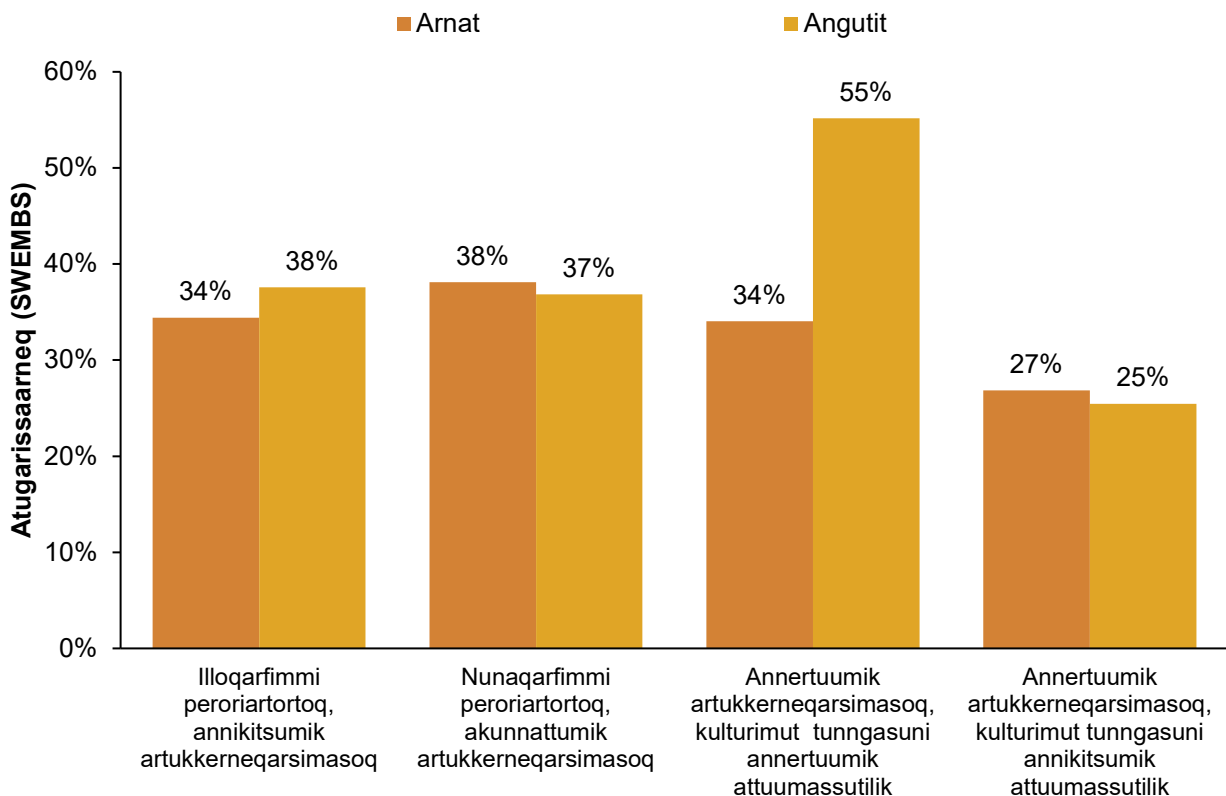
Takussutissiaq 3.3-mi takuneqarsinnaavoq immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissut. Pingaartumik arnat akornanni immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni assigiinngitsoqarpoq, annertuumik artukkerneqarsimasut aamma kulturimut tunngasutigit annikitsumik attuumassutillit arnat akornanni taamaallaat 54 %-it namminneq piginnaasaminnik upperinninnerat qaffasimmat. Angutit nunaqarfinni peroriartorsimasut aamma akunnattumik artukkerneqarsimasut akornanni nammineq piginnaasanik upperinninneq appasinnerpaaq takuneqarpoq. Agguataarnerup taassuma ersersippaa qulaani takutinneqartutut inuusuttut nunaqarfinneersut namminneq piginnaasaminnik qaffasissuq upperinnittut ikinnerusut.

3.4 Atugarissaarneq

Atugarissaarneq annertunerusumik takutissinnaajumallugu uuttuut Short Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale, SWEMWBS, atornerarpoq (Stewart-Brown & Janmohamed, 2008). Inuiaqatigiit ataatsimut isigalugit eqqarsartaatsikkut peqqissutsip nakkutigineqarnissaanut aamma eqqarsartaatsikkut peqqissuunissamut siuarsaalluni suliniutinik nalilersuunissamut apeqqutit akissasiat ineriartortinneqarput. SWEMWBS siunissaq pillugu misigissutsinik, annilaanganermut, allanut attaveqarnermut il.il tunngasunik arfineq-marlunnik apeqqutitaqarpoq. Qanoq akulikitsigisumik eqqarsaatit misigissutsillu taaneqartut takkuttarnersut pillugit akissutit 1-imiit 5- imut angusaqarfiusinnaapput, kingornalu apeqqutini tamani akissutit anguneqartut uuttuummut ataatsimut katinneqartarlutik.

Apeqqutitut arfineq-marlunnut akissutit allatut katinneqarsinnaanerata tassaavoq peqataasut akissutitut tamanut pitsaasumik 'Akulikitsuararsuarmik' imaluunniit 'Akulikitsumik' akissuteqarsimasut atugarissaartutut nassuiaaserneqarsinnaanerata (Rasmussen allallu, 2015). Periuseq taanna nalunaarusiami atornerarpoq.

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit inuusuttut peqataasut akornanni amerlanerit apeqqutit arfinillit akissuteqarfivaat, taamaattumik naatsorsuinermit uani apeqqutit arfinillit, siullermik apeqqutitut arfineq-marluusunut taarsiullugu, atornerarput.

Takussutissiaq 3.4. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu atugarissaarneq (SWEMWBS). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iiit 34-nik ukiullit. N=565.

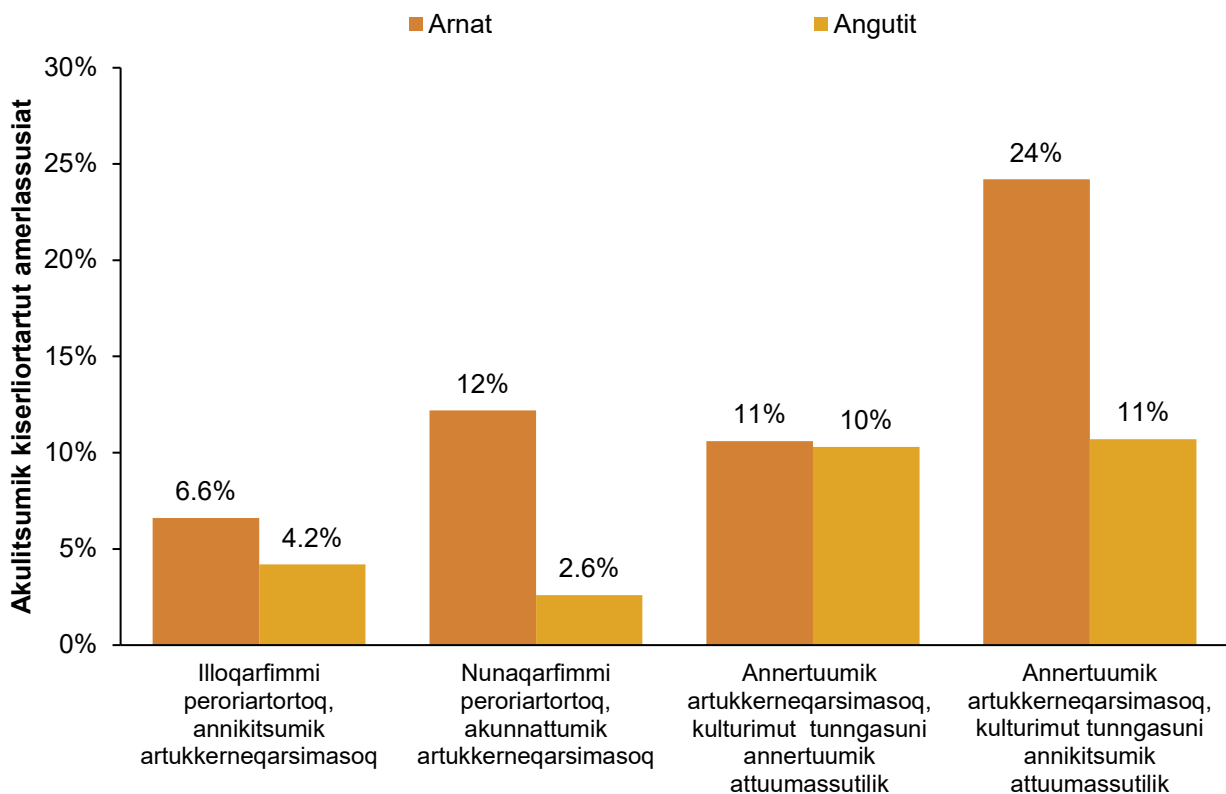
Takussutissiaq 3.4 immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni arnani atugarissaarnikkut malunnaatilimmik assigiinngissuteqarneranik takutitsinngilaq. Angutilli akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngitsoqarpoq, angutit pingaartumik annertuumik artukkerneqarsimasut aamma kulturikkut tunngasuni annertuumik attuumassuteqartut 55 %-it atugarissaartuummata, taakku immikkoortunut allanut sanilliullugit amerlanerungaatsiarput =0,06).

3.5 Kiserliorneq

Oqaaseq kiserliorneq allanit immikkoortutut misigisimanerullunilu inooqatigiinnermi attuumassutinut ilageriikkanut tunngatillugu kiserliornertut misigisimaneruvoq. Taamaalilluni amerlasuunik attaveqarfeqartoqarsinnaavoq, sulili kiserliortutut misigisimalluni. Inuit kiserliortut akornanni peqqinnissakkut pissusilersuutit naleqqutinngitsut, napparsimanerit kiisalu toqujaartarnerit amerlanerusut takuneqartarpoq. Kiserliornerup timikkut malunniutaasa saniatigut aamma kiserliorneq eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut annertuumik kingunipiloqartarpoq (Richardson allallu, 2017).

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri inuusuttut ima aperineqarput: "Kiserliortutut misigisimavit?", akissutissatut periarfissaallutik 'Akulikitsuararsuarmik', 'Akulikitsumik', 'Ilaatigut' imaluunniit 'Naamik'. Peqataasut akornanni 10 %-it akipput akulikitsuararsuarmik imaluunniit akulikitsumik kiserliortarlutik, aamma arnat angutitut sanilliullutik akulikinnerusumik kiserliortarlutik akissuteqarlutik. Aammattaaq ilanngunneqarsinnaavoq ukiut aamma kiserliornerup ataqatigiinnerat kisitsitigut qularnaatsumik takuneqanngimmat, kisiannili ukioqatigiiaani ukiukinnerusuni kiserliortutut misigisimasut amerlanerusut takuneqarsinnaasutut illuni.

Kalaallit Nunaanni 15-iiit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 3.5. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu akulikitsumik kiserliortartut amerlassusiat. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iiit 34-nik ukiullit. N=564.

Takussutissiaq 3.5.-imi takuneqarsinnaavoq immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma arnat angutillu akornanni qularnaatsumik kisitsisitigut assigiinngissut. Immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinni arnat angutitut sanilliullutik akulikitsumik kiserliortartut amerlanerusut takuneqarsinnaavoq. Aammattaaq takussutissiami takuneqarsinnaavoq suaassutsini marlunni taakkunani immikkoortuni peroriartornerminni annertuumik artukkerneqarsimasuni marluusuni kiserliortut amerlanerpaasut. Pingaartumik immikkoortuni annertuumik artukkerneqarsimasuni aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassutilinni akulikitsumik kiserliortut misigisimasartut amerlapput, erseqqinnerusumik taallugu arnat sisamararterutaat.

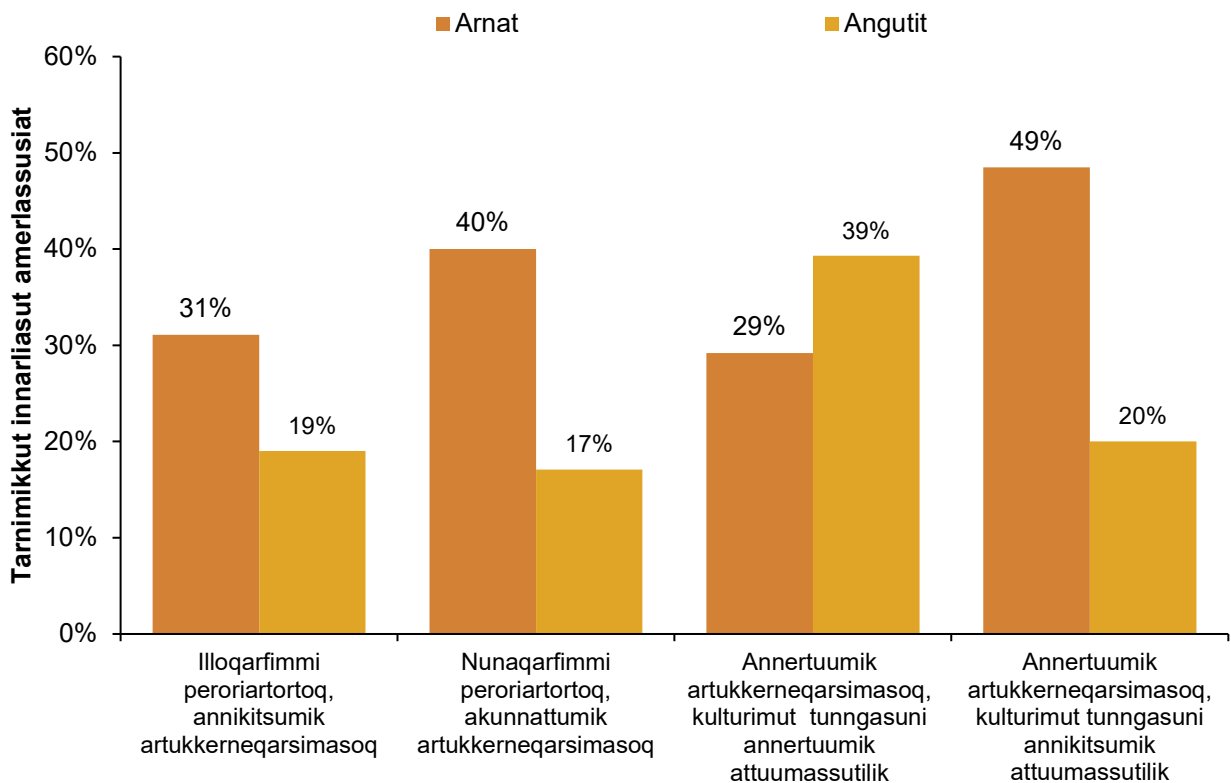
3.6 Tarnikkut innarliassuseq

Tarnikkut innarliassutsimut uuttuut tassaavoq apeqqutit General Health Questionnaire-miittut (GHQ-miittut) aqqaneq-marluk. Apeqqutit ulluni kingullerni 14-inut tunngapput, aammalu tarnikkut napparsimasunik sullissinerup avataatigut tarnikkut nappaatinik misissuinermit atugassatut ineriartorteqqaarneqarsimallutik (Goldberg allallu, 1997). GHQ innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit siusinnerusukkat ilanngunneqartarpoq, 2005-imiit 2010-mut Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit minillugit. Apeqqutit tamarmik 0-imiit 1-imut angusaqarfiusinnaapput, aammalu 0-imiit 12-imut katiterneqartarlutik. Uuttuummi angusat qaffasissut angusanut

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

appasinnerusunut sanilliullutik tarnikkut nappaatinik arlalinnik ersiuteqarnermut takussutissiipput. Nalunaarusiamut matumunnga killiliussaq, nunani tamalaani malittarisassat tungavigalugit, 3 atornerqarpoq, killiliussat assigiinngitsut atornerqarsinnaanerat oqaatigineqartariaqaraluartoq, aamma innuttaasut akornanni siusinnerusukku killiliussaq 2 atornerqarnikuugaluartoq (Hansen allallu, 2020; Lyngge, 2000). Taamaattumik peqataasut 3-mik imaluunniit sinnerlugu angusaqartut tarnimikkut innarliasuusut GHQ-uuttuummi inissinneqarput.

Inuusuttut 15-iniit 34-nut ukiullit GHQ-angusaat agguaqatigiissillugu 1,9-uvoq, aamma kisitsisitigut qularnaatsumik arnat angutillu akornanni assigiinngitsoqarluni, arnat angutinut sanilliullutik amerlanerusut tarnimikkut innarlianerullutik.

Takussutissiaq 3.6. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu tarnikkut innarliassuseq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=564.

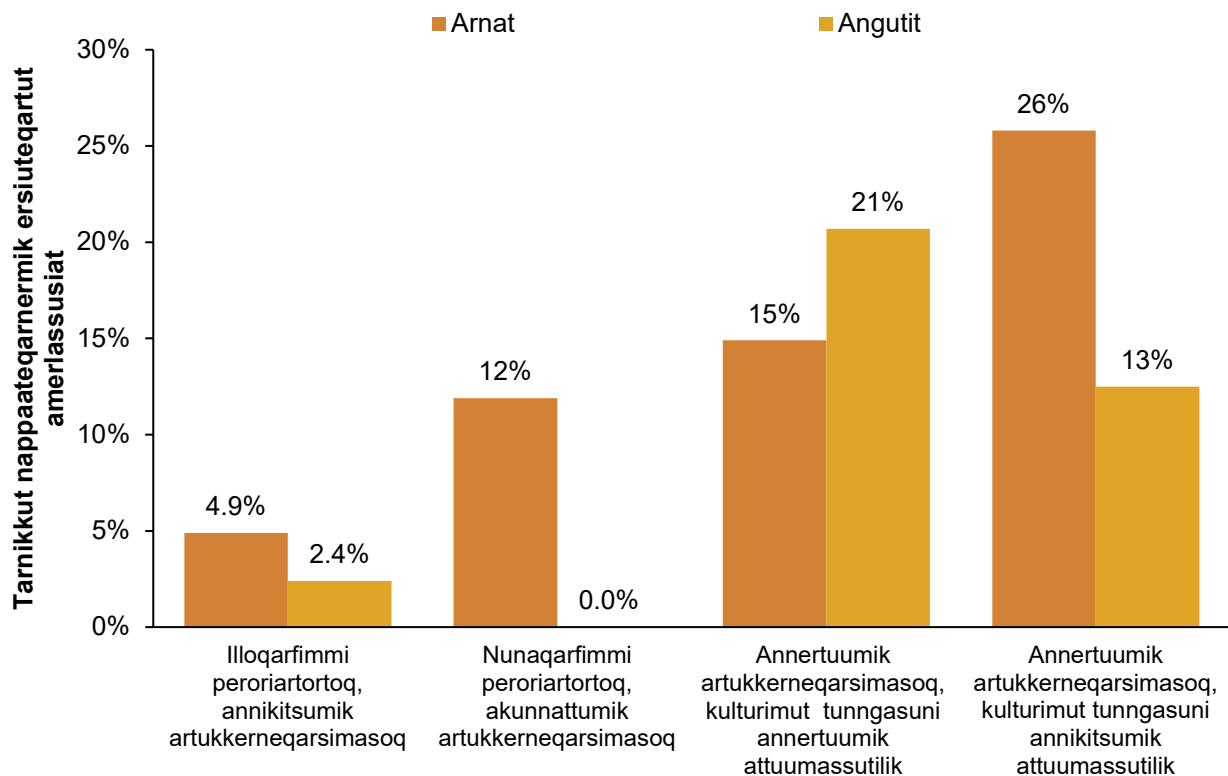
Takussutissiaq 3.6-imi takuneqarsinnaavoq immikkoortuni peroriartornerminni assigiinnik atugalinni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissut. Takussutissiap takutippaa arnat ataatsimut isigalugit tarnikkut innarliassusillit amerlassutsimikkut qaffasinnerusut. Immikkoortumili annertuumik artukkerneqarsimasuni aamma kulturimut tunngasutigut annertuumik attuumassutilinni agguataarneq allaanerusoq takuneqarsinnaavoq, arnat tarnimikkut innarliasut amerlassusiat immikkoortut akornanni appasinnerpaamik inissisimalluni, aamma angutit tarnimikkut innarliasut amerlassusiat immikkoortut akornanni qaffasinnerpaamik inissisimalluni. Immikkoortumi annertuumik artukkerneqarsimasuni aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassutilinni arnat 49 %-it tarnimikkut innarliasutut inissisimapput.

3.7 Tarnikkut nappaateqarnermik ersiutit

Nunarsuarmi tamarmi inuusuttut amerliartuinnartut annilaanganermik aamma isumatsassimanermik nalaataqartaleqqapput (Jeppesen allallu, 2020). Tarnikkut nappaateqarnermik ersiutit uuttorneqarsinnaanerinit periutsit assigiinngitsut nassaassaapput, nappaatip suussusersineqarnerinit nalunaarsuinerit saniatigut. Tarnikkut nappaateqarnermut ersiutit uuttorsinnaajumallugit matumani uuttuut Kesslerimik (K6-imik) taaneqartoq atorneqarpoq. K6 tarnikkut nappaatinik suussusersineqanngitsunik uuttuutitut innuttaasunik misissuinerni angisuuni atorneqartussatut ineriartortinneqarsimavoq. K6 apeqqutinik arfinilinnik tunngaveqarpoq, qaammatip kingulliup ataatsip ingerlanerani misigisat makku apeqqutigineqarlutik: annilaanganeq, neriuutaarunneq, eqqissiveqannginneq aamma naammagittarsinnaannginneq, nanertisimaneq suut tamarmik assoroonartutut misigisimanarnerat kiisalu imminut naleqartinngitsut misigisimaneq (Kessler allallu, 2002). Akissutissatut periarfissat tallimat tunngavigalugit: 'Akulikitsuararsuarmik', 'Akulikitsumik', 'Qaqutigut', 'Pinngisaannangajappoq' imaluunniit 'Pinngisaannarpoq' akissutit pointilersorneqarput, 0-imiillu 24-mut katiterneqarlutik, angusat katinnerini 13-it sinneraanni tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarnek ilimanaateqarluni. Uuttuummik allaaserinnittunit oqaatigineqarpoq inuit tamakkerlugit affaasa missaat angullugit inuunermik ingerlanerani tarnikkut nappaateqarnek nalaatissagaat, aammalu innuttaasut tallimararterutaasa missaanniittut tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqartartut (Kessler allallu, 2002).

Peqataasut Kessler-uuttuummi agguaqatigiissillugu 4,2-mik angusaqarput, aamma kisitsisitigut qularnaatsumik arnat angutillu akornanni assigiinngitsoqarluni, arnat angutitut sanilliullutik marloriaataat qulaani taaneqartunik tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarlutik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 3.7. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsinut atatillugu tarnikkut naappaateqarnermik ersiuteqarneq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=565.

Takussutissiaq 3.7-imi takutinneqarpoq immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinni aamma tarnikkut nappaateqarnermik ersiutit akornanni kisitsisitigut qulaarnaatsumik ataqatigiinneq. Arnat angutininut sanilliullutik amerlanerusut tarnimikkut nappaateqarnermik ersersuteqartut takuneqarsinnaavoq, aamma pingaartumik peroriartornerminni assigiimmik atugalinni immikkoortuni pingasuni suaassutsit akornanni assigiinngissuteqartoq takuneqarsinnaalluni. Takussutissiaq 3.6-imi takuneqarsinnaasutut immikkoortumi annertuumik artukkerneqarsimasuni aamma kulturimut tunngasutigut annertuumik attuumassutilinni killormoortua takuneqarpoq, angutit tarnimikkut nappaateqarnermik ersiuteqartut amerlassusiat arnanit amerlanerullutik. Immikkoortumi peroriartornerminni annertuumik artukkerneqarsimasuni aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik atassuteqartuni arnat sisamararterutaat tarnimikkut nappaateqarnermik ersiuteqarput.

Tarnikkut peqqiilliornermut uuttuummut siusinnerusukkut atorneqartumut K6 sanilliunneqarpoq, tassunga ilanngullugu GHQ, Kalaallit Nunaanni misissuiffigineqarsimasoq (Lyngge, 2000), aamma nanertisimaneq aamma annilaanganeq pillugit apeqqutit, innuttaasut peqqissusiannik misissuinerni siusinnerusukkut atorneqarsimasut. Paasinarsivoq K6 uuttuutininut pingasuusunut tamanut (tarnikkut innarliassuseq (GHQ), nanertisimaneq aamma annilaanganeq) qanitsuarsuusoq, 0,3-p missaanik assigiinngissuteqarluni. Tamanna isumaqarpoq K6-p – ilaatigut – uuttuutit siusinnerusukkut atorneqartut assigalugit inuusuttut innarliasutut nassaarineqartut assingi nassaarigai, uuttuutilli allaanerulaartut atorlugit. Tassa imaappoq, K6-p uuttuutit siusinnerusukkut

atorneqartut uuttugaat arlalissuit assinganik uuttorpai, uuttuulli aamma pitsaaqutinik allanik ilaqarpoq, tarnikkut peqqissutsimik ajornartorsiutinik itinerusumik takutitsisinnaasunik.

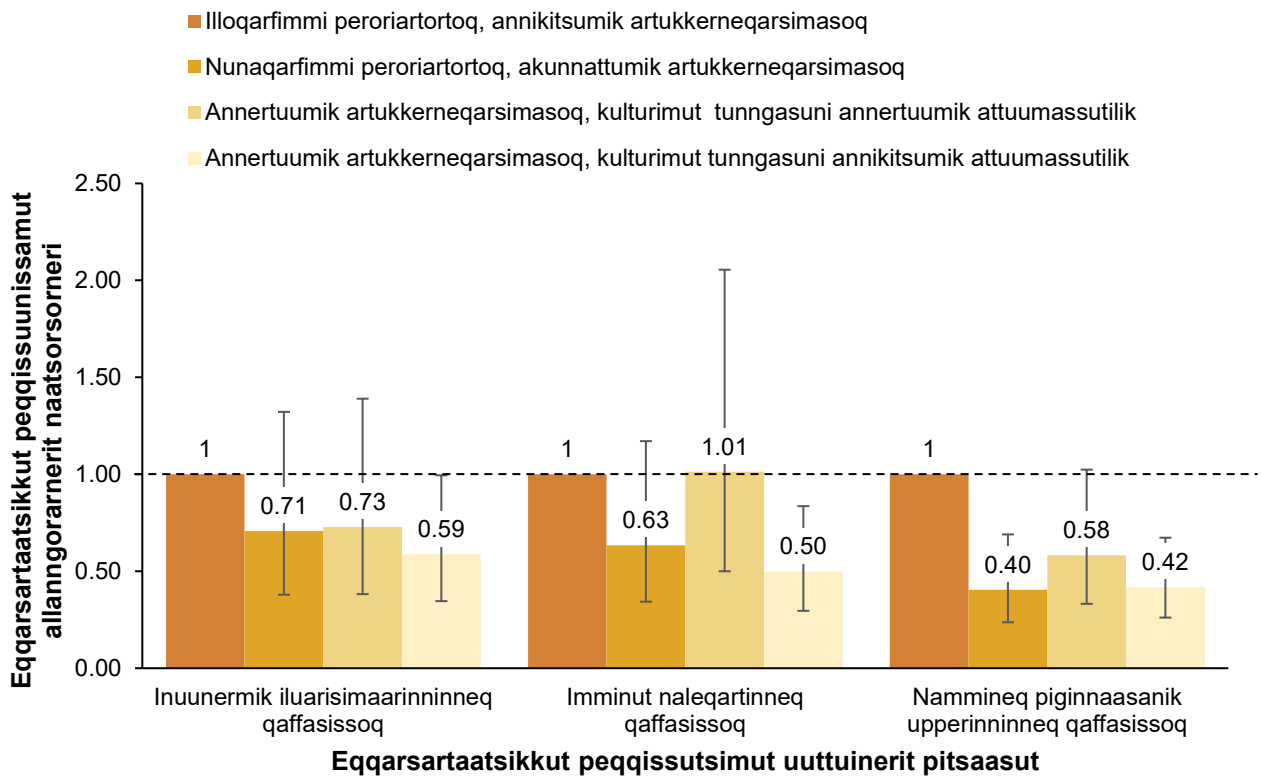
Peroriartornerup inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut sunniutigisartagai

Nalunaarsuinerit qulaani taaneqartut inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsip qanoq inneranik, aamma immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinni sisamani eqqarsartaatsikkut peqqissuseq qanoq agguataarsimansoq takutitsipput. Taamaattumik misissueqqissaarnerit qulaani taaneqartut peroriartornerup ingerlanerani eqqarsartaatsikkut peqqissuunissamut aarlerinaatinut pissutaasut aamma illersuutitut pissutaasut apeqqutaatillugit inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiata qanoq inneranik takutitsipput.

Ataqatigiinneq taanna allanngorarnerit ataqatiinnerannik naatsorsuinerit misissoqqissaarnerisigut ataani itinerusumik misissorneqarpoq. Nalunaarsuutini taakkunani eqqaamassallugu pingaaruteqarpoq eqqarsartaatsikkut peqqissuuneq aamma peqqinnginneq kisimik apeqqutaanngimmata. Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaasoq aamma pitsaanngitsoq uuttuutit assigiinngitsut atorlugit nalilersorneqartarpoq; uuttuummi ataatsimi eqqarsartaatsikkut peqqissuunani uuttuummi allami eqqarsartaatsikkut peqqissuuneq uuttorneqarsinnaavoq. Misissueqqissaarnerni tamani suaassuseq- aamma ukiut assigiinngissutaat eqqarsaatigineqarput, aamma akuttussutsit qulakkeerinniffiusumik nalunaarsukkat assigiinngissutigisinnaasaat qummut titarnernik nalunaaqutserneqarlutik. Akuttussutsit qulakkeerinniffiusut 1-p nalinganik ilaqanngitsut ataqatiinnermik kisitsisitigut qulaarnaatumik takutitsipput.

Siullertut eqqarsartaatsikkut peqqissuuneq aamma immikkoortut peroriartornermi assigiinnik atugallit akornanni ataqatigiinneq misissorneqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

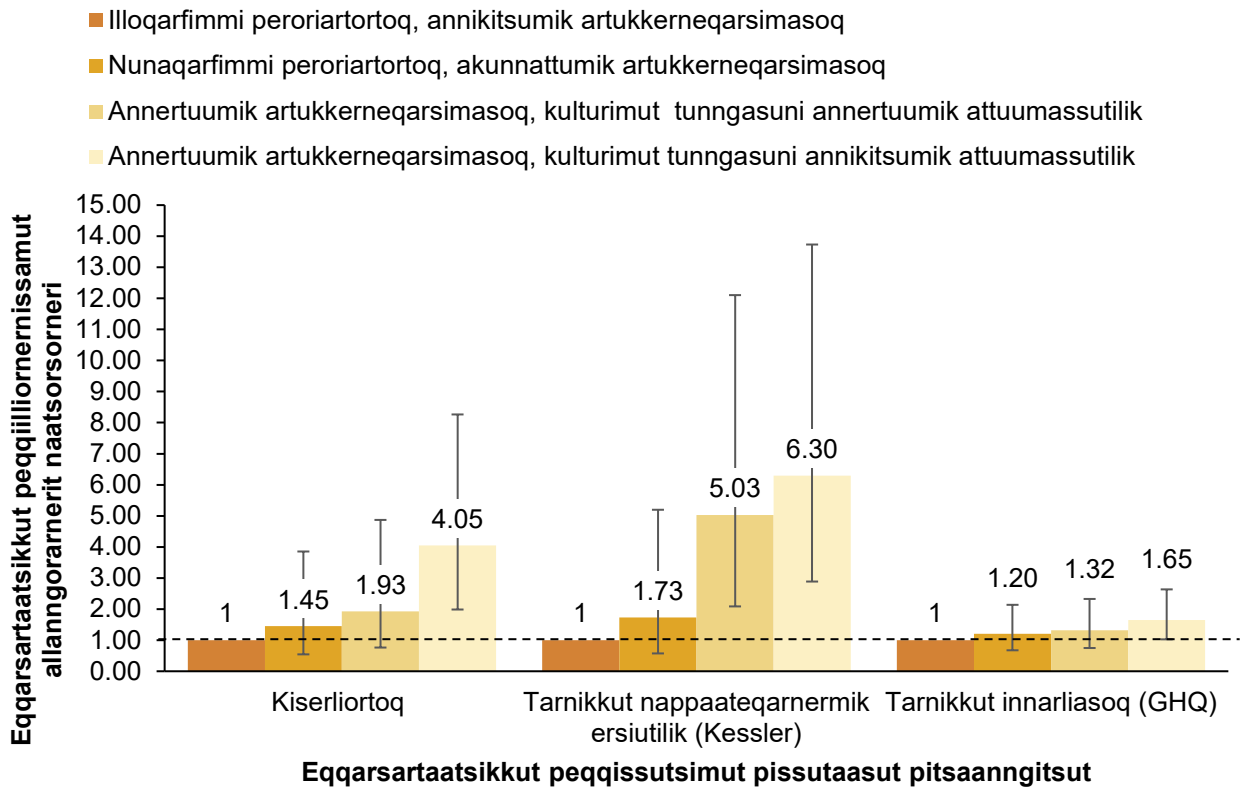

Takussutissiaq 3.8. Immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinni sisamani tamani eqqarsartaatsikkut peqqissuunissamat allanngorannerit naatsorsorneri (Inuunermik iluarisimaarinnineq qaffasissiq, imminut naleqartinneq qaffasissiq aamma nammineq piginnaasanik upperinnineq qaffasissiq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=564-565. Allanngorannerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit ukiuinut aamma suaassutsinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisat.

Takussutissiaq 3.8-mi takutinneqarpoq illoqarfimmi peroriartorsimallutik annikitsumik artukkerneqarsimasunik immikkoortunut assersuussinermi assigiinngissutit. Immikkoortumik taassuminnga assersuussinermi immikkoortut sinneriniittut qaffasissumik inuunermik iluarisimaarinninnissaat, imminnut naleqartinneq qaffasinnera aamma nammineq piginnaasanik upperinninnerat annikinneruvoq. Assigiinngissutilli immikkoortunut annertuumik artukkerneqarsimasunut aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassutilinnut kisimi kisitsitigut qulakkeerinniffiupput, eqqarsartaatsikkut pitsaasumik peqqissutsimut tunngatillugu uuttuutini tamani taaku annertuumik appasinnerusumik inissisimallutik. Assersuutigalugu immikkoortumi tassaniittut illoqarfimmi peroriartorsimallutik annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanilliullutik annertuumik inuunermik iluarisimaarinninnissaat annikinneruvoq. Aamma nunaqarfimmi peroriartorsimallutik akunnattumik artukkerneqarsimasut akornanni nammineq piginnaasanik upperinnineq appasinnerujussuvoq.

Immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugaqarsimasut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut tunngatillugu ataqatigiinnerup killormoortua takuneqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 3.9. Eqqarsartaatsikkut peqqiillornissamut allangorarnerit naatsorsorneri (Kiserliorluni misigisimaneq, tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarnermik (Kessler) aamma tarnikkut innarliassuseq (GHQ)) immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinni sisamani tamani. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=565-554. Allangorarnerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit ukiuinut suaassusiannullu 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussuilinnut iluarsisat.

Takussutissiaq 3.9-mi takutinneqarpoq illoqarfimmi peroriartorsimalluni annikitsumik artukkerneqarsimasunut assersuussinermi tikkuussineq. Immikkoortut peroriartornerminni assigiimmik atugaqarsimasut sinnerisa akornanni eqqarsartaatsikkut pitsaanngitsumik peqqissuseqalersinnaaneq annertuneruvoq, kiserliornerup, tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarnerup aamma tarnikkut innarliassutsip uuttorneqarnerini. Tassani aamma assigiinngissutit immikkoortumi annertuumik artukkerneqarsimallutik kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilinni kisimi kisitsisitigut qularnaatsuvoq, eqqarsartaatsikkut peqqiilliulernissamut uuttuutini tamani qaffasinnerpaamik ilimanaateqarlutik. Ilaatigut taaneqarsinnaavoq immikkoortumi tassani eqqarsartaatsikkut nappaateqalersinnaanermut ersiuteqarnermik arfinileriaammik qaffasinnerummat, illoqarfimmi peroriartorlutik annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanilliullugu. Taamatutaaq eqqarsartaatsikkut nappaateqalersinnaanermut ersiuteqarnermik tallimariaammik qaffasinnerusoq immikkoortumi annertuumik artukkerneqarsimallutik kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassutilinni takuneqarpoq. Taamaattorli peqataasut amerlannginnerat eqqarsaatigalugu naliliinerni taakkunani qularnartoqarsinnaanera ilanngullugu naatsorsuutigineqassaaq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiat 3.8 aamma 3.9 peroriatornermi atukkat aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsip akornanni ataqatigiittoqarneranik uppernarsaapput. Assigiinngissutit taakku pingaartumik annertuumik artukkerneqarlutik aamma kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassuteqarlutik peroriatorsimasuni malunnaateqarpoq. Immikkoortumi tassaniittut eqqarsartaatsikkut peqqiilliulernissamut ilimanaateqarnerpaapput, aamma pitsaasumik eqqarsartaatsikkut peqqissuseqarnissamut ilimanaataat appasinnerpaalluni.

Nalunaarusiami uani inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuunissamut peroriatornermi atukkat qanoq apeqqutaatiginersut annertuumik sammineqarput. Naatsorsuinerit takutippaat nammineq piginnaasanik upperinnineq, kiserliorneq, tarnikkut innarliassuseq aamma tarnikkut nappaateqarnermut ersiutit immikkoortuni peroriatornerminni assigiinnik atugalinni assigiinngissitaartoq. Aammattaaq ilimanarpoq angutit arnallu eqqarsartaatsimikkut peqqissusiat peroriatornerminni atugaannit sunnerneqarnerat pisut ilaanni assigiinngitsuusartoq. Naggasiutigalugu immikkoortut peroriatornermi assigiimmik atugallit akornanni aamma pitsaanngitsumik pitsaasumillu eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut ataqatigiinneq erseqqissoq takuneqarpoq. Pingaartumik immikkoortumi annertuumik artukkerneqarsimallutik kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilinni eqqarsartaatsikkut peqqissutsip pitsaasup aamma pitsaanngitsup ilimanaatai ernumanaatillit takuneqarput.

Immikkoortoq 1 – Illersuutinut pissutaasut

Kapitali 4. Inuusuttut eqqarsartaatsikkut peqqissusiannut aamma peqqissusiannut

Ingelise Olesen, Charlotte Brandstrup Ottendahl aamma Christina Viskum Lytken Larsen

Inuusuttut peqqissusiannik siuarsaalluni sulinermi inuusuttut avatangiisaanni illersuutitut pissutaasut nakussassarneqarnissaat pingaartinneqaraluttuinnarpoq. Taamaaliortoqarpoq eqqarsartaatsikkut peqqinneq aamma peqqissuseq pitsaasoq siuarsarniarlugu, taamalu atugarliorneq aamma aanngajaarniutinik atuineq pitsaaliarlugu. Inuusuttut akornanni aanngajaarniutinik atuinerup pitsaaliorneqarnissaanik sulinermi ukiuni kingullerni pingaartumik Islandimi misillitakkatigut neriulluarnartumik takutitsisoqarpoq. Tassani illersuutitut pissutaasuni pingaarutilik tassaasimavoq angajoqqaanik peqataatsitsineq aamma tapersersuineq, kiisalu ukioqatigisat peqatigalugit sunngiffimmi eqeersimaartumik sammisaqaqatigiinnissamut periarfissaqarneq (Kristjansson allallu, 2019).

Kulturikkut inooqataanikkullu peqqissutsimut tunngavileeqataasut Issittumi inuusuttut akornanni illersuutitut pissutaasunut pingaaruteqarluinnarput (Ingemann & Larsen, 2018). Taakku ilagaat kiguaariit akornanni ataatsimoornerit aamma atassuteqarnerit pitsaasut, kulturimut aamma oqaatsinut atassuteqarnerit, kiisalu najukkani naleqartitat aamma najukkamut attuumassuteqarnerit. Pissutaasut taakku taamaallaat annikitsumik 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi ilaatinneqarput. Taakku kapitalimi uani ataasiakkaarlugit, kingornalu inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pingaaruteqassusiannut atatillugu ataatsimut isigalugit nassuiarneqarput. Aallarniutigalugu kalaallit kulturianni naleqartitanit aamma nukittuffinnit aallaaveqartumik ataatsimut isiginnilluni peqqinneq pillugu paasinninneq nassuiarneqarpoq (Olesen allallu, 2020).

4.1 Peqqinnissamut tunngatillugu inooqataanikkut aamma kulturikkut tunngavileeqataasut

Inooriaaseq, pinngoqqaatit kingornuttakkat aamma inuup sananeqaatai tunngaviusumik peqqissutsitsinnut tunngavileeqataapput. Tamatumunnga aamma inooqataanikkut tunngavileeqataasut ilisimaneqarluartut allat ilaapput, soorlu inuuniarnikkut atukkat, ilinniarsimassuseq, ineqarnermut tunngasut, peqqinnissaqarfiup kiffartuussissutaanik pissarsisinnaaneq, il.il. Siammasinnerusumilli isigalugu eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aamma peqqissutsimut pingaarutilinnik inuuniarnikkut aamma kulturikkut tunngavileeqataasoqarpoq. Taakku takussutissiaq 4.1-imi takutinneqarput.

Takussutissiaq 4.1. Peqqissutsitsinnut tunngavileeqataasut.

Kalaallit oqaasiat *peqqinneq* peqqinnermik, ilaatigut naleqartitat tassaasut maniguunneq, atassuteqarneq, avatangiisit aamma misilittakkat tunngavigalugit (Wistoft, 2009) ataatsimut isiginnilluni paasinninneruvoq. Taamaalilluni peqqinneq pillugu taaguut nunanut killernut tunngatillugu allaaneruvoq, ”nappaat akerlialu peqqinneq” oqaluuserineqarnerusarlutik. Taamaattumik pingaaruteqarpoq peqqinneq kulturimut tunngatillugu isigissallutigu. Pissutsit taakku takussutissiami qulaaniittumi takutinneqarput.

Inuttut ilivitsutut ajunngitsumik inuuneqarneq tassaavoq timikkut, anersaakkut aamma tarnikkut peqqinneq. Timikkut eqqarsartaatsikkullu peqqissutsip ataqatigiinnerat ukiuni kingullerni eqqumaffigineqaleraluttuinnarpoq, anersaakkut peqqinneq taama atsigisumik oqaluuserineqassanani. Takussutissiaq 4.1 Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit ineriartortinneqarpoq, oqaaseq peqqinneq kulturikkut aallaaveqartumik takutinniarlugu, aamma pinnguutit timikkullu sananeqaatit saniatigut peqqinnermut Kalaallit Nunaanni kulturikkut inooqataanikkullu tunngavileeqataasunik ilaqartoq. Takussutissiaq kalaallit akornanni kulturip peqqinnerullu sunniivigeqatigiittarnerannik Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfiup ukiorpassuarni itisiliilluni aamma kisitsisitigut ilisimatusartarneranit tunngaveqarpoq.

Anersaakkut peqqissuseq innuttaasunit utoqqaanerusunit Guutimut uppernermik ilaattut nassuiarneqarpoq. Anersaaq inuit imaluunniit ataatsimoorfiit ilisarnaatigisinnaasaannik imaluunniit

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

nassuiaatigisinnaasaannik iliuitsit ilaattut, pissusertut- imaluunniit eqqarsartaatsitut aamma nassuiarneqarsinnaavoq – tassa kalaallit kulturikkut anersaavata nukittuup aamma timip, anersaap tarnerullu ataqatigiinnerisa ilaattut. Pinngortitaq amerlasuut inuunerminni pingaaruteqarluinnartut nassuiarpaat. Pinngortitami piniarnikkut nerisassat pissarsiarineqartarput, pisat suliarineqartarput, aamma ukiussamut sivisuumut peqqumaatinik pilinermut aasaq atorineqartarluni. Tassani aamma innuttaasut amerlasuut nukissamik, eqqissinermik aamma nukissamik nutaamik aallertarput. Pinngortitaq inuppassuit timikkut, tarnikkut anersaakkullu peqqissutsimik paasinninnerannut attuumassuteqartinneqartarpoq, pissutigerpiarlugu pinngortitaq pilinermut atatillugu timimik aalatitsinissamut periarfissaqartitsillunilu eqqissinermik nukissamillu tunisisarmat. Kulturi aamma oqaatsit, ilitsoqqussaralugu oqaatsit atorlugit oqalunneq allanut sanilliunneqarsinnaanngilaq, tassani uummaterput atorlugu eqqarsartarnerput pissutigalugu. Killilersorneqarani kissaatit misigissutsillu nammineq oqaatsit atorlugit oqaatigisinnaaneri inuup ilorrisimaarnissaanut pingaaruteqarput. Oqaatsit kulturimut ilaapput, aamma peqqinnermik, nappaatinik aamma kinaassutsimik paasinninnermut pingaaruteqarlutik.

Kalaalimerngit pinngortitamut atalluinnarput. *Kalaaliminertortarneq* innuttaasunit amerlasuunit peqqinnartumik toqqaanertut isigineqarpoq, aamma naak uumasut imarmiut ilaat mingutsitsitsinermut eqqugaasimasut mianersoqqussutigineqaraluartut. Kalaallit nerisassaataat misigissuserpassuarnut aamma kinaassutsimut ataatsimoorussamut, aammali allanik peqateqarluni ilorrisimaarluni avitseqateqarlunilu nuannaarnermut atassuteqarput. Najukkami naleqartitat sumiiffimmiit sumiiffimmut assigiinngitsuusinnaapput. Najukkami naleqartitat aamma nukittuffiit uteqqiattumik pisartunut atassuteqarsinnaapput, ataatsimoornermik imaluunniit ataatsimoorussamik anersaaqarnermik aamma innuttaasut akornanni suleqatigiinnermik misigilersitsisut. Najukkami naleqartitat aamma nukittuffiit illoqarfimmi imaluunniit nunaqarfimmi avatangiisinit tigussaasunit tunngaveqarsinnaapput, taamalu ataatsimoorussaqaarnikkut illoqarfimmi imaluunniit nunaqarfimmi innuttaasunut ataatsimoornermik, ataqatigiinnermik aamma nuannaarnermik misigisimalersillugit. Najukkami naleqartitat aamma tassaasinnaapput pinngortitaq avatangiiserisaq, piniagassatigut sammisassatigullu tunniussaqaarsinnaasoq. Ilaquttat, attaveqarfiit aamma ataatsimoorneq kulturimi tunngaviulluinnarput. Ilaqutariinni ataqatigiilluarneq misigissutsikkut nanertisimanissamut illersuutaasinnaavoq. Taamaattumik pitsaaliuilluni suliaqarnerni tamani ilaqutariit ilanngullugit eqqarsaatigineqartarnissaat pingaaruteqarpoq. Inuit ataasiakkaat kisiisa eqqarsaatiginagit, ilaquttalli ilanngullugit pitsaaliuinermi eqqarsaatigineqassapput. Attaveqarfiit aalajaatsuupput, ilaqutariinnermillu paasinninneq siammassisuulluni.

Inuunerup pitsaasup suuneranik innuttaasut aperigaanni amerlasuut akissutigisarpaat inuuneq pitsaasoq pinngortitami nassaassaasoq. Pinngortitamiinnermi eqqissineq, nukissaq aamma nuannaarneq pissarsiarineqartartut, aamma nammineq nerisassat piniartarnerat, nuniattarneq aamma kangerlummi angalasinnaaneq pingaaruteqartorujussuupput. Amerlasuut tassani nukissaminnik aallertarput. Kalaallisut taaguut peqqinneq aamma suut inissaminiinnerannut aamma oqimaaqatigiinnerannut tunngavoq.

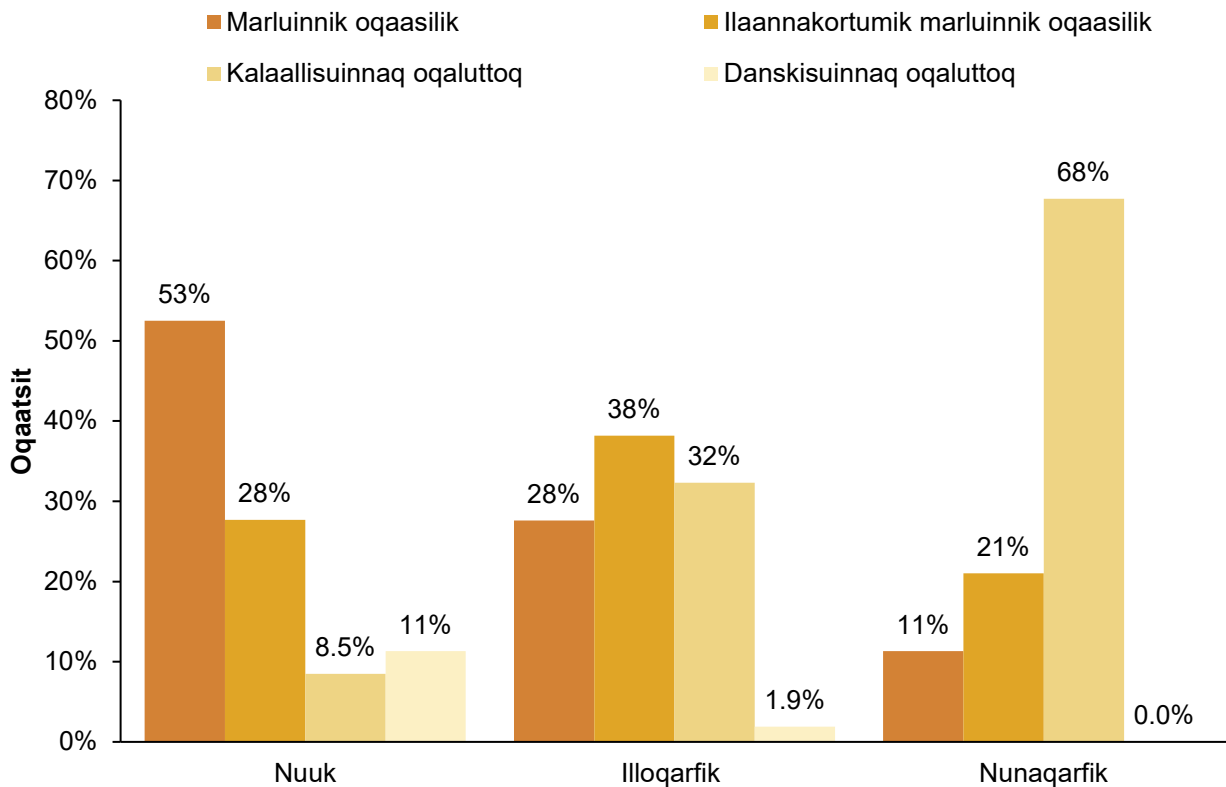
4.2 Inuusuttut akornanni illersuutitut pissutaasut assigiinngitsut

Qulaani taaneqartutut inooqataanermi attaveqarfiit, pinngortitaq, ilaqquttat, kulturi assigisaallu peqqinnermut pingaaruteqartorujussuupput. Inuusuttut 15-it 34-llu akornanni ukiullit amerlanerpaat qanittumik attaveqarfeqarlutillu kulturikkut sammisaqartitsinernut peqataasartut 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerup takutippaa. Immikkoortumi tulliuttumi 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerup peqataasut ukiukinnersaannut (15-iniit 34-nik ukiullit) nassuiarneqassapput, allanngorannerit toqqakkat, oqaatsinut, kulturikkut naleqartitanut, kulturikkut sammisasaqartitsinernut aamma najukkami peqataanermut tunngasut. Pissutsit taakku ilarpasui peqataasut najugaat (Nuuk, illoqarfik, nunaqarfik) naapertorlugit allanngorarput, taamaattumik tulliuttumi misissueqqissaarnerit najukkanut agguataarneqarput.

Oqaatsit

Oqaatsit atorneqartut ukiuni kingullerni 30-40-ni ineriartupiloorsimapput, pingaarnertut kalaallisut oqaasillit amerliartuinnartut danskisut aamma oqalussinnaallutik, aamma inuit ikinnerusut ataasiinnarnik oqaaseqartuullutik (Frederiksen & Olsen, 2017). Misissuinerup peqataasut aperineqarput kalaallisut danskisullu oqalussinnaanerat qanoq pitsaatiginersoq. Takussutissiami ataaniittumi peqataasut marluinnik oqaasilittut (kalaallisut danskisullu ajornartorsiutigiginagu oqalussinnaasut), ilaannakortumik marluinnik oqaasilittut (oqaatsit ataatsit ajornartorsiutigiginagit, aappaalu akunnattumik pitsaassusilimmik oqalussinnaallugit), kalaallisuinnaq oqaasilittut (kalaallisut ajornartorsiutigiginagu oqalussinnaasut, aamma danskisut ajornakusoortumik imaluunniit oqalussinnaangivissut) imaluunniit danskisuinnaq oqaasilittut (danskisut ajornartorsiutigiginagu oqalussinnaasut, aamma kalaallisut ajornakusoortumik imaluunniit oqalussinnaangivissut) immikkoortiterneqarput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 4.2. Najugaqarfinnut atatillugu oqaatsit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=629.

Takussutissiaq 4.2-mi takuneqarsinnaavoq peqataasut Nuummeersut affaasa missaanniittut tamakkiisumik marluinnik oqaaseqartuusut, aamma 9 %-it kalaallisuinnaq oqaluttuullutik. Illoqarfinni peqataasut amerlanerit ilaannakortumik marluinnik oqaaseqartuupput, 2 %-it danskisuinnaq oqaluttuullutik. Nunaqarfinni 68 %-it kalaallisuinnaq oqaluttuupput, aamma peqataasunit nunaqarfinneersunit danskisuinnaq oqaaseqartoqarani. Aammattaaq misissueqqissaarnerit takutippaat suaassutsit akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngitsoqartoq, angutit marluinnik oqaaseqarlutik akissuteqartut amerlanerullutik, arnat ilaannakortumik marluinnik oqaaseqartutut imminnut isigisut amerlanerullutik.

Oqaatsitigut piginnaasat allaanerusumik nassuiarneqarsinnaanerat tassaavoq ikinnerpaamik takornartat oqaasiinik ataatsinik (danskisut, kalaallisut, tuluttut) akunnattumik atuisinnaasunut, aamma ataasiinnarnik oqaasilinnut peqataasut agguataarnissaat. Peqataasut 70 %-ii takornartat oqaasiinik oqalussinnaapput, nunallu ilaani sumiinnermut atatillugu qulaani nassuiaatigineqartutut ippoq.

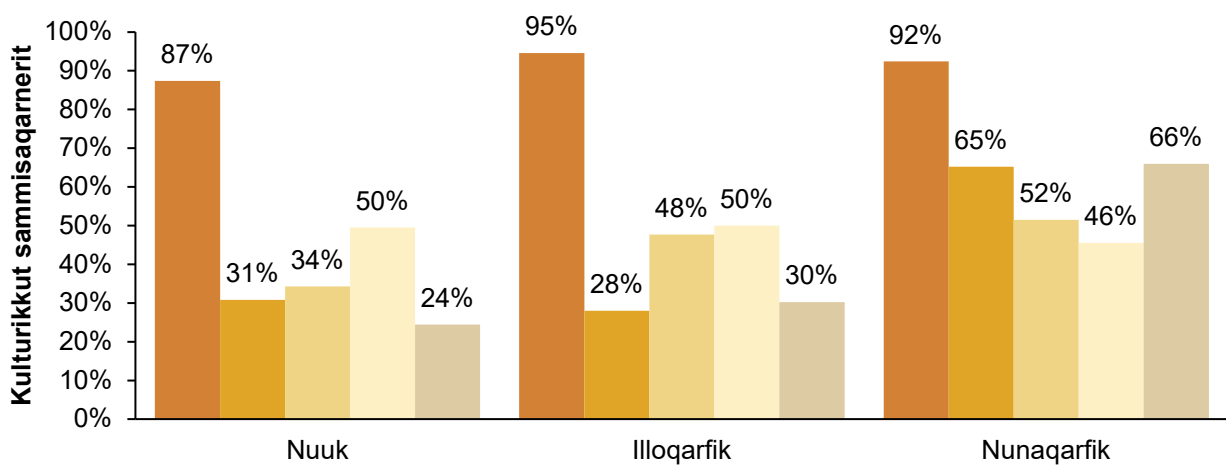
Kulturikkut sammisaqartitsinerit

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit apeqqutit arlallit, ilaqqutanut aamma kulturimut tunngasunik nassuiaataasut ilanngunneqarput, tassunga ilanngullugit kinguaarinni utoqqaanerusunut attuumassuteqarnerit, peroriartornermi kalaallit qangaaniilli sammisartagaannik

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

isigisaqarlunilu peqataanissamut periarfissat, aamma apeqqutit nunaqqatigiinnut akuunermut tunngasut. Apeqqutit nutaat taakku aamma Canadami Inuit akornanni peqqissutsimik misissuineri atorneqarsimapput.

- Ilaquttat ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik unnukkut nereqatigisarpai
- Nammineq piniarnermi imaluunniit aalisarnermi pisat ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik nerisarpai
- Kinguaariinnut utoqqaanerusunut annertuumik atassuteqartutut misigisimavoq
- Peroriartornermini kalaallit qangaaniilli sammisartagaannut annertuumik peqataasimavoq
- Sapaatip akunnikkaartumik imaatigut angalasarpoq, imaluunniit pinngortitamiittarpoq

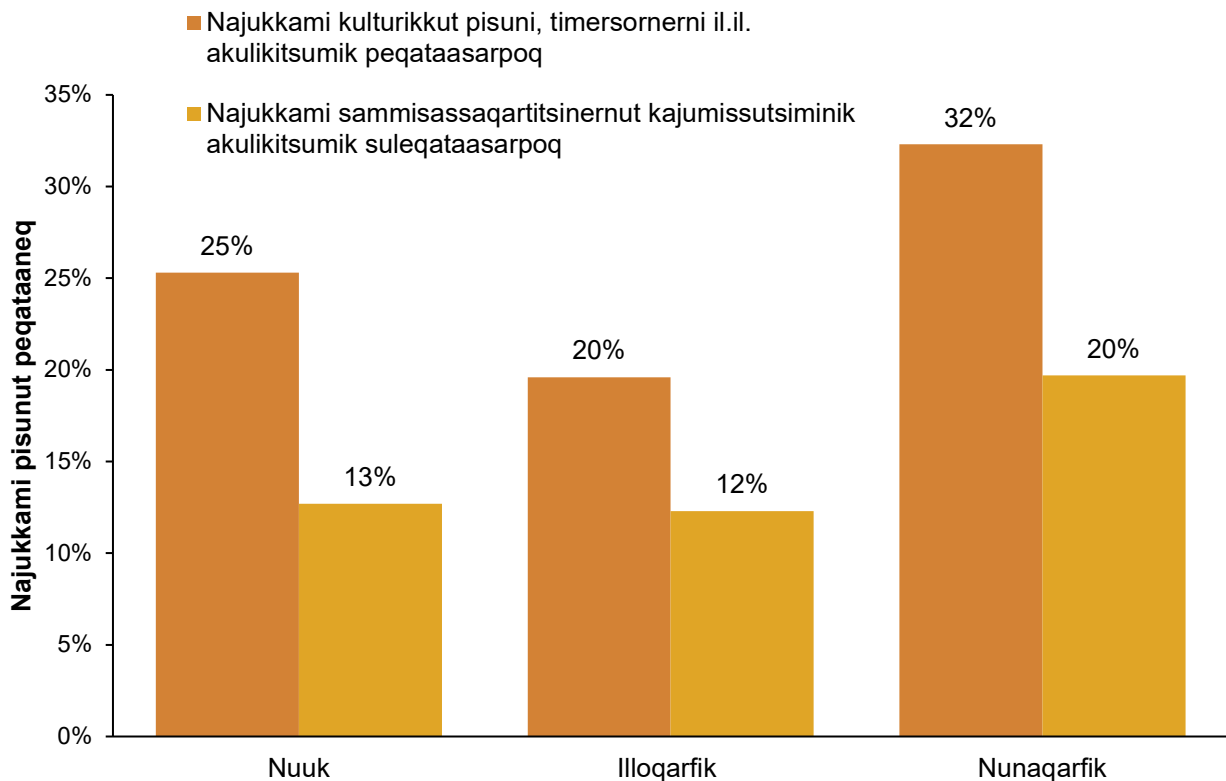
Takussutissiaq 4.3. Najugaqarfinnut atatillugu kulturikkut sammisaqarnerit. Kalaallit Nunaanni 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=525-620.

Takussutissiaq 4.3-mi takutinneqarpoq najugaq apeqqutaatinnagu inuusuttut amerlanerpaartaasa ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik ilaquttatik unnukkut nereqatigisaraat. Nunaqarfinnili nammineq piniarnermi aalisarnermiluunniit pisat nerineqartarnerat akulikinneruvoq (65 %-it), illoqarfinnut aamma Nuummumt sanilliullugu, taakkunani amerlassutsit 30 %-it missaanniillutik.

Peqataasut amerlasuut kinguaariinni utoqqaanerusunut annertuumik attaveqartutut misigisimapput, tamannali nunaqarfinni takussaaneruvoq, 52 %-it najukkaminni kinguaariinni utoqqaanerusunut annertuumik attaveqartutut misigisimallutik. Assigiinngissutinut taakkununga immaqa nassuiaataasinnaavoq ass. aanaakkunnut/aataakkunnut qanoq qanitsigisumik najugaqarneq, aamma inuusuttut Nuummiittut ilinniarnertik assigisaaluunniit pissutigalugit ilaquttatik qimallugit nuussimasinnaallutik. Misissuinermi inuusuttut affaasa missaasa peroriartornermini kalaallit qangaaniilli sammisartagaannik isigalutillu ilinniarnissaminnut annertuumik periarfissaqarsimallutik akissutigivaat. Tassani Nuummi, illoqarfinni aamma nunaqarfinni assigiinngitsoqanngilaq. Kisiannili kikkut sapaatip akunnikkaartumik imaani angalasarsimanersut imaluunniit pinngortitamiittarsimanersut kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissutit takuneqarsinnaapput, inuusuttut nunaqarfinnerisut 66 %-ii sapaatip

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

akunnikkaartumik imaani angalasarsimallutik imaluunniit pinngortitamiittarsimallutik, Nuummi 24 %-it aamma illoqarfinni allani 30 %-it assinganik iliortarsimasut.

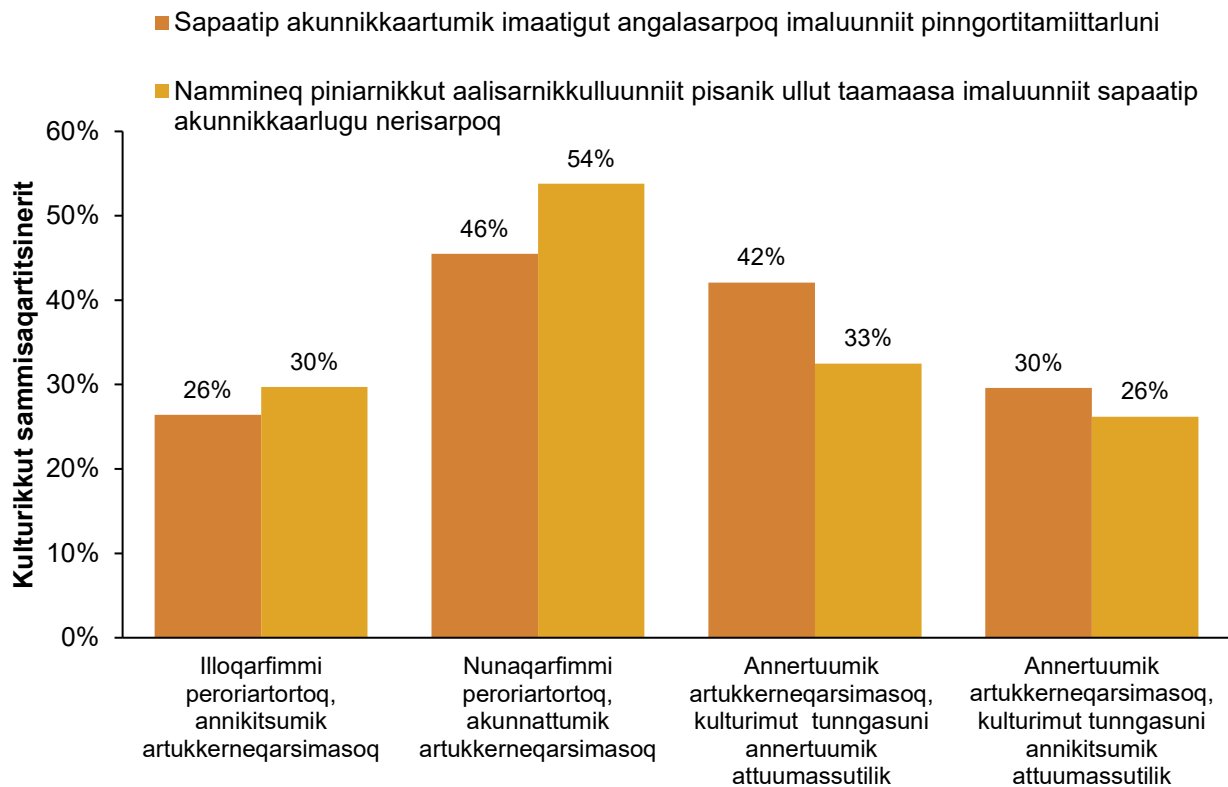
Takussutissiaq 4.4 Najugaqarfinnut atatillugu najukkami pisunut peqataasarneq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=620.

Takussutissiaq 4.4-mi takuneqarsinnaavoq najukkani kulturikkut pisoqartitsinerni peqataasartut aamma kajumissutsiminnik suleqataasartut amerlanerit nunaqarfinneersuusut. Itinerusumik misissueqqissaarnerit aammattaaq takutippaat angutit najukkaminni pisunut peqataasartut aamma kajumissutsiminnik suleqataasartut arnanut sanilliullutik amerlanerusut.

Takussutissiat qulaaniittut takutippaat nunaqarfinni inuusuttut amerlanerusut pinngortitamik, kalaallit qangaaniilli sammisartagaannik aamma najukkami pisunut peqataallutik sammisaqartartut. Tamatumunnga nassuiaataasinnaavoq amerlanertigut pinngortitamik atuinissaminnut periarfissaqarnerusarlutillu inuiaqatigiit amerlanngitsut akornanni najugaqaramik. Sulili Nuummi aamma illoqarfinni allani ilaqtattatik, tassunga ilanngullugit kinguaariinni utoqqaanerusut, peqatigalugit piffissamik annertuumik atuisartut amerlapput, aamma amerlasuut meeraanerminni kalaallit qangaaniilli ileqqunik sammisaqartitsinernut peqataasarsimallutik.

Kulturikkut sammisaqartitsinerit peroriartornermi atukkanut assigiinngitsunut atasumik isigalugu

Kapitali 2-mi nassuiarneqartutut immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit assigiinngitsut sisamat kulturimut tunngasutigit allanngorarnerit arlallit tunngavigalugit nassuiaaserneqarput, tassunga ilanngullugit oqaatsit, meeraanermit kalaallit qangaaniilli ileqquinik sammisaqartarnerit aamma kinguaariinni utoqqaanerusunut atassuteqarnerit. Taamaattumik immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit inerniliussanut taakkununga atatillugu isigissallugit isumassaqaqqanngilaq. Taamaattorli immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit aamma kulturikkut tunngasutigit uuttuutit akornanni ataqatigiinneq misissussallugu naleqquppoq, soorlu sapaatip akunnikkaartumik imaani angalasarnerit imaluunniit ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik nammineq piniakkanik aalisakkanilluunniit nerisaqartarnerit.

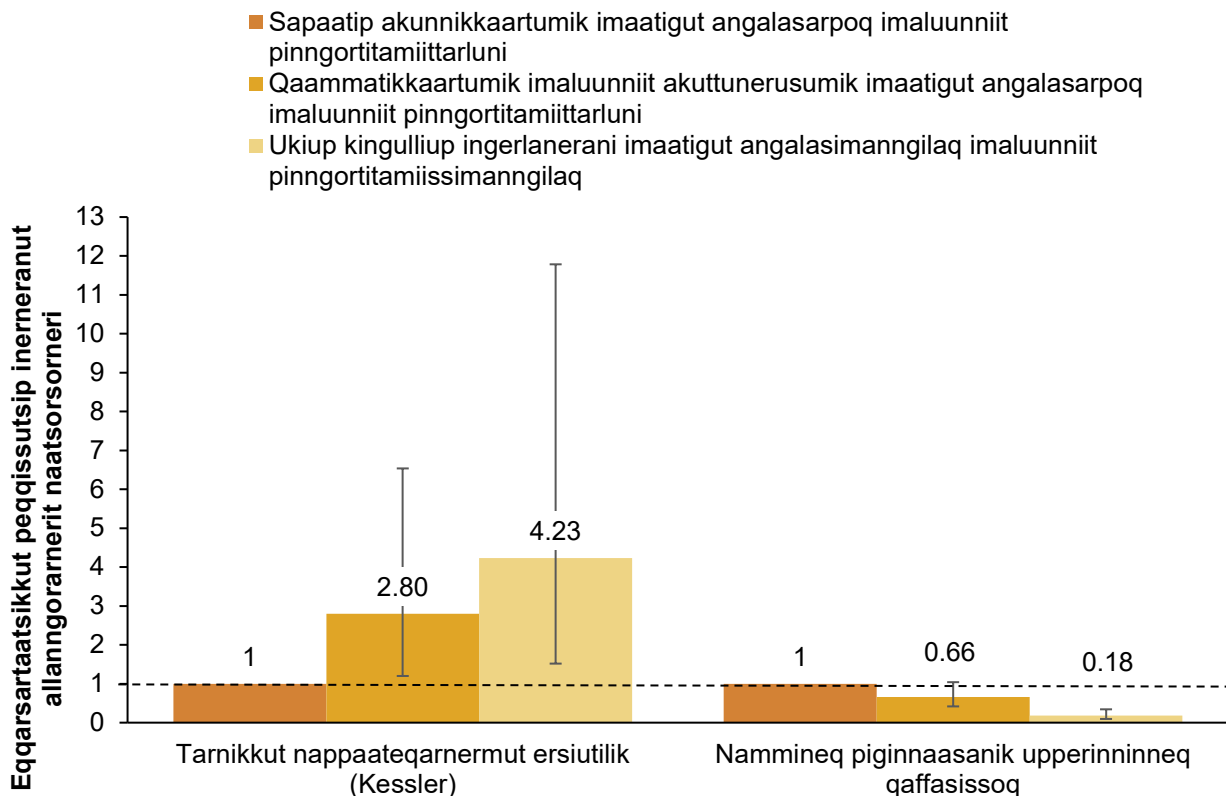
Takussutissiaq 4.5. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut atatillugu imaani angalaartarnerit imaluunniit pinngortitamiiittarnerit, aamma nammineq piniakkanik aalisakkanilluunniit sapaatip akunnikkaartumik nerisarnerit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=526-565.

Imaani angalasarnermut aamma pinngortitamiiittarnermut, kiisalu nammineq piniakkanik/aalisakkanik nerisaqartarnermut tunngatillugu takussutissiaq 4.5-imi immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugalinni kisitsisitigit qularnaatsumik assigiinngissut takuneqarsinnaavoq. Immikkoortumi nunaqarfimmi peroriartorsimallutik akunnattumik artukkerneqarsimasuni 46 %-it imaani angalallutilluunniit pinngortitamiiittarsimapput, aamma 54 %-it namminneq pisaminnik sapaatip akunnerata kingullerpaap ingerlanerani nerisimallutik. Tamatumunnga soorunami attuumassuteqarpoq inuusuttut nunaqarfimmi peroriartorsimasut

aralissuit suli nunaqarfimmi najugaqarmata (tak. tabeli 2.2), aamma nunaqarfimmi najugallit amerlasuut piniakkanik aalisakkanillu inuuniuteqarmata. Immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit allat annikinnerusumik pinngortitamiittarsimapput, kisianni immikkoortumi annertuumik artukkerneqarsimallutik annertuumik kulturimut tunngasunut atassuteqartuni peqataasut 42 %-ii sapaatip akunnikkaartumik imaani angalasarlutilluunniit pinngortitamiittarsimapput. Illoqarfimmi peroriartorsimallutik annikitsumik artukkerneqarsimasuni aamma annertuumik artukkerneqarsimallutik annikitsumik kulturimut tunngasutigut attuumassutilinni sapaatip akunnikkaartumik pinngortitamiissimallutillu nammineq piniakkanik aalisakkanillu nerisarsimasut ikinnerpaapput. Taamaattumik immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugalinni tamani kulturikkut sammisaqartartoq tamatumaa ilimanarsisippaa – taamaattorli nunaqarfimmi peroriartorsimasut akornanni tamanna takussaaneruvoq.

4.3 Kulturikkut sammisaqartitsinerit aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsip ataqatigiinnerat

Kapitalip aallartinnerani nassuiarneqarpoq pissutsit assigiinngitsut amerlasuut, tassunga ilanngullugit kulturikkut naleqartitat aamma kulturikkut sammisassaqartitsinerit, eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut sunniuteqartartut. Taamaattumik tamanna inuusuttut 35-it ataallugit ukiullit akornanni kisitsisigit qanoq takuneqarsinnaanersoq matuma ataani assersuusiorpoq.

Takussutissiaq 4.6. Eqqarsartaatsikkut peqqissutsip inerneranut (tarnikkut nappaateqarnermik ersiutit (Kessler) aamma nammineq piginnaasanik upperinninneq qaffasissiq) aamma qanoq akulikitsigisumik imaani angalasarnerup imaluunniit pinngortitamiittarnerup ataqatigiinnerannut allanngornerit naatsorsorneri.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=524. Allanngorannerit ataqatigiinnerinik naatsorsuinerit ukiuinut aamma suaiaassutsinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisat.

Takussutissiaq 4.6-imi takutinneqarpoq peqataasut qanoq akulikitsigisumik imaani angalasarsimanerannut imaluunniit pinngortitamiittarsimanerannut atatillugu tarnikkut nappaateqarnermut ersiutitut aamma nammineq piginnaasanik annertuumik upperinninnermut ataqatigiinnerit kisitsisitigut qularnaatsut. Inuusuttut ukiup kingulliup ingerlanerani imaani angalasarsimannngitsut imaluunniit pinngortitamiittarsimannngitsut akornanni tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarnissamut sisamariaammik qaffasinnerusumik ilimanaateqarput. Nammineq piginnaasanik upperinninnermut tunngatillugu killormoortua takutinneqarpoq, inuusuttut ukiup kingulliup ingerlanerani pinngortitamiissimannngitsut nammineq piginnaasaminnik upperinninnissaminnut annikinnerusumik ilimanaateqarlutik.

Taamaattumik ilimanaateqarpoq kulturikkut sammisassaqtitsinerit – matumani imaatigut angalasarneq aamma pinngortitamittarneq – aamma inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiisa akornanni ataqatigiittoqartoq. Matumatut allanngorannerit ilanngullugit misissuineri aalajangerneqarsinnaanngilaq pinngortitamiittarneq eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut sunniuteqartarnersoq, imaluunniit qaqtigut imaatigut angalasarneq imaluunniit pinngortitamittarneq eqqarsartaatsikkut peqqinnginnermut pissutaanersoq, kisiannili takusinnaavarput nalaatsornikkut ataqatigiittoqartoq. Aammattaaq oqaatigineqartariaqarpoq pissutsit allat ataqatigiinnermut matumunnga pissutaaqataasinnaasut, soorlu inuuniarnikkut assigiinngissuseq, ilaat assersuutigalugu umiatsiaqarnissaminnut akissaqarneq ajormata. Peqqinnikkut inuuniarnermi assigiinngissutsinut tunngasut kapitali 9-mi erseqqinnerusumik nassuiarneqarput.

Pissutsit amerlasuut peqqinnissamut pingaaruteqarput, aamma timikkut eqqarsartaatsikkullu peqqissutsip ataqatigiinnerisa, minnerunngitsumillu anersaakkut peqqissutsip sammineqarnerulernerisa peqqinnerup suussusia annertunerulersippaa. Tunngavileeqataasut amerlasuut inuulluataarnermut aamma peqqissumik inuuneqarnermut tapertaasinnaapput, aamma inuusuttut 15-it 34-llu akornanni ukiullit amerlasuut kulturikkut sammisassaqtitsinernut peqataasarlutillu peroriartornerannut ilaasimavoq. Kulturikkut sammisassaqtitsisarnerit assigiinngitsut pisarneri Nuummi, illoqarfinni allani aamma nunaqarfinni assigiinngissitaarput, kisianni assersuutigalugu ilaqtattat unnukkat nereqatigisarnerat najugaq apeqqutaatinnagu akulikitsumik pisarpoq.

Immikkoortoq 2 – Aarlerinaatinut pissutaasut

Kapitali 5. Artukkerneqarnerit, imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarneq

Charlotte Brandstrup Ottendahl

Meeraanermi artukkerneqarnerit arlallit inuusuttuunermi aamma inersimasunngornermi peqqissutsikkut ajornartorsiuteqalernissamut aamma eqqarsartaatsikut pitsaanngitsumik peqqissuseqalernissamut ilisimaneqarluartunik aarlerinaateqalersitsisarput (Dahl-Petersen allallu, 2016; Dube allallu, 2001). Meeraanermi inersimasut imigassamik ajornartorsiuteqarnerannik, nakuusernermik imaluunniit kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnermik misigisaqarsimagaanni inersimasutut inuunermut sunniuteqartarpoq. Artukkiinerit tamakkorpiaat siunnerfilimmik pitsaaliorneqarnissaasa pingaaruteqassusiat inuusuttut ataatsimut isigalugu peqqinnerannut, pingaartumik inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusianut pingaaruteqanngitsutut isigineqarsinnaanngillat.

Nuna tamakkerlugu meeqqat akornanni atukkat Kalaallit Nunaanni 1993-imiilli innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerni saqqummiunneqartarput, misissuinermilu nutaanerpaami 2018-imeersumi pitsanngoriartoqarnera takuneqarpoq. Inuusuttut meeraanermi inigassaq, nakuuserneq aamma kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq aqqtugalugit artukkerneqarlutik misigisaqartartut ullumikkut ikinnerupput, pisarnerili suli qaffasissorujussupput.

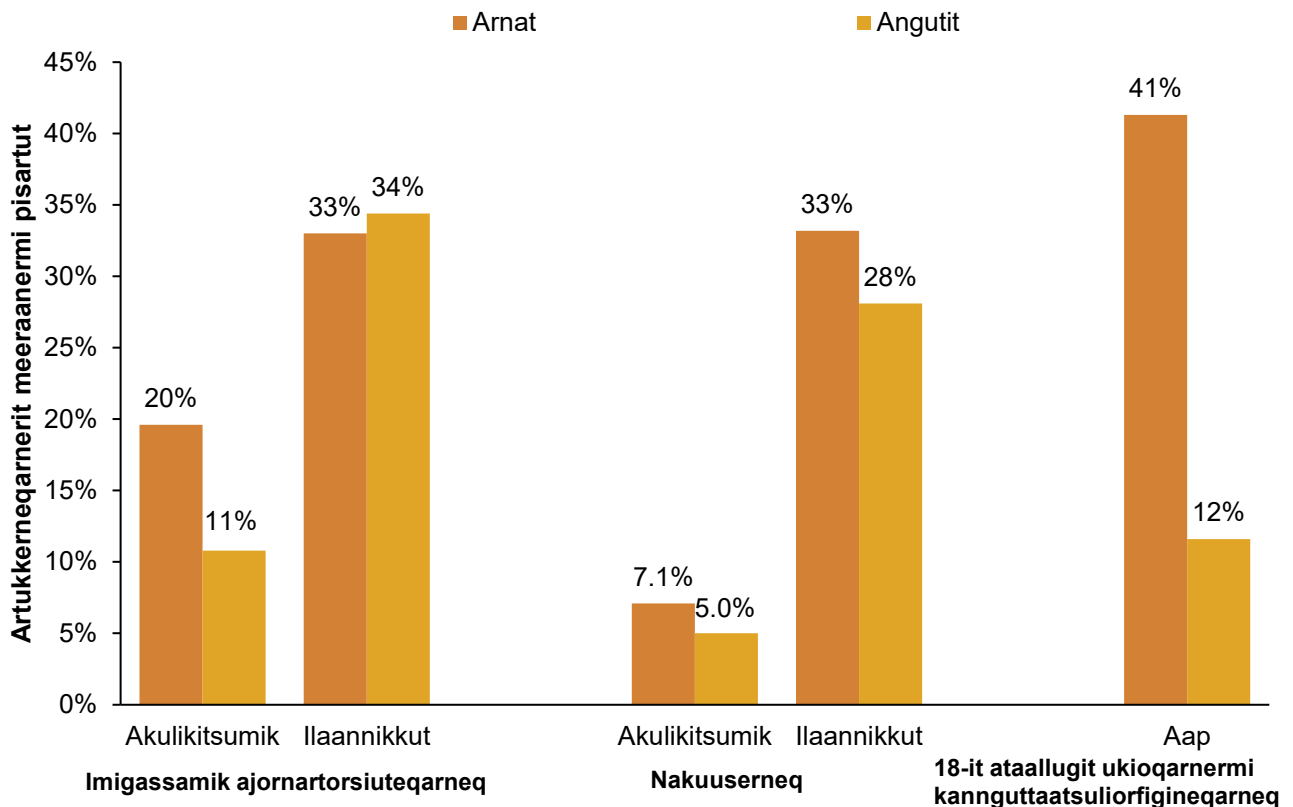
Peroriartornermi atukkat pitsanngorsarneqarnissaat politikikkut suli annertunerusumik sammineqarpoq. Tamanna kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerup akiorniarnernan Naalakkersuisut 2018-imiit 2022-mut periusissialiornerannik kinguneqarpoq, *Killiliisa – Lad os sætte grænser*. Periusissiami anguniakkat ilagivaat 2022 tassaassasoq ukioq kannguttaatsuliorfiusimanngitsoq. Sammininneq annertunerusoq aamma innuttaasut peqqissuunissaannik suliniummi *Inuuneritta III*-mi (2020-miit 2030-mut) qanittukkat saqqummiunneqartumi takuneqarsinnaavoq. Tassani naleqqat sisamaanni immikkut kikkut tamarmik peroriartornermini atugaat pitsaasuussasut pineqarpoq: "Meeqqat tamarmik peroriartornermini toqqissisimanartumik pitsaasumillu atugaqassapput, aamma nakuusernermut innarlerneqarnermullu illersorneqarlutillu tupamit aanngajaarniutinillu ajoquserneqassanngillat." (Naalakkersuisut, 2020).

Kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorneq aamma nakuuserneq meeraanermi inuiaqatigiit peqqissuunissanni kisimi ajornartorsiutaanngilaq, aammali inersimasut akornanni pisarluni. Kapitalimi tulliuuttumi aarlerinaatinut pissutaasut, peroriartornermi artukkerneqarnermut tunngasut, aammali inersimasutut inuunermi nakuuserneq pillugu paasissutissat, tassunga ilanngullugit inersimasut ukiukinnerusut (18-iniit 34-nik ukiullit) akornanni kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit sammineqarput. Naggasiutitit peroriartornermi atukkanut atatillugu

inuusuttut akornanni imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnertit nassuiarneqassapput.

5.1 Inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqiilliulernissamut aarlerinaatinut pissutaasut

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit inuusuttut angerlarsimaffimmi meeraaffigisaminni pissutsinut tunngasunik arlalinnik aperineqarput, tassunga ilanngullugit imigassamik ajornartorsiuteqarneq, nakuuserneq aamma kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorneq. Artukkiinerit taakku eqqarsartaatsikkut pitsaanngitsumik peqqissuseqalernissamut annertuumik aarlerinaatinut pissutaapput, aamma inuusuttut akornanni. Innuttaasut inuusuttut akornanni peroriartornermi artukkiinerit taakku pisarneri ataani takutinneqarput.

Takussutissiaq 5.1. Suiaassutsinut atatillugu meeraanermit artukkerneqarnerit (angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserneq, aamma 18-it ataallugit ukioqarnermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=480-549.

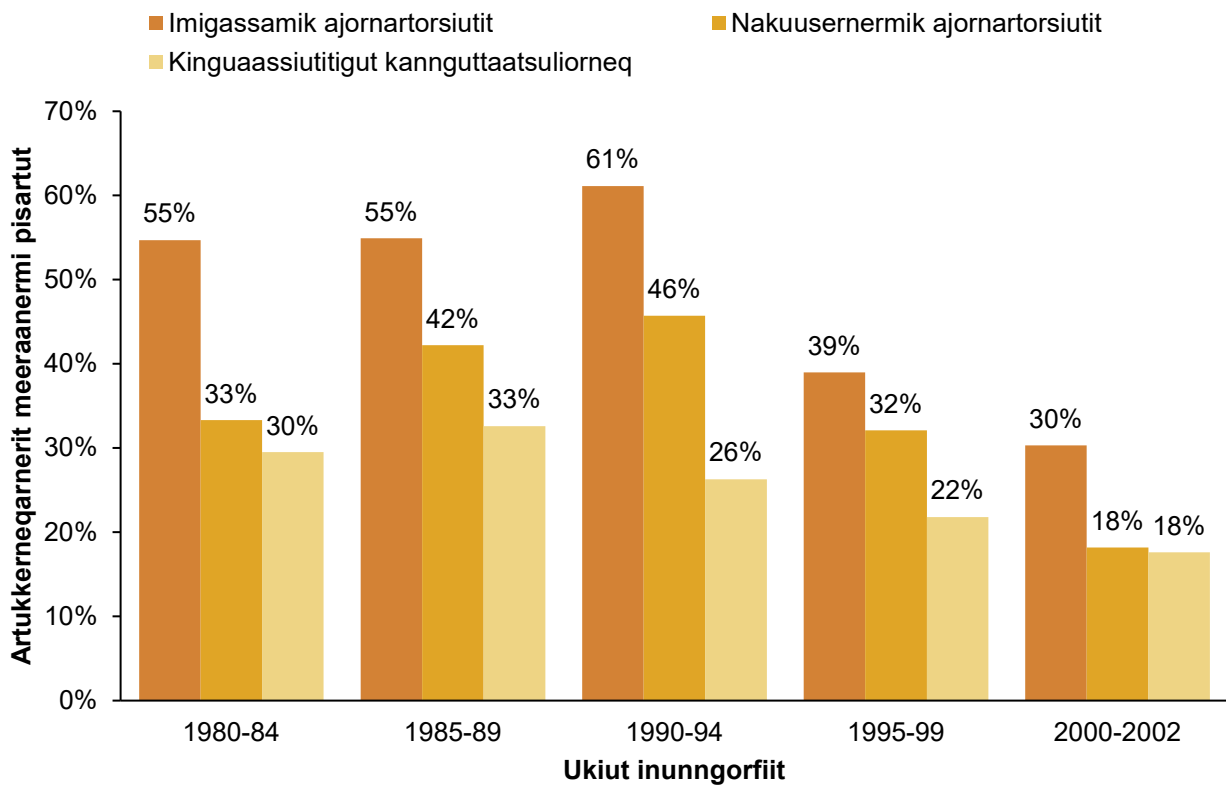
Takussutissiaq 5.1-ip takutippaa, pingaartumik angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq akulikitsumik pisartoq, affaasa missaanniittut tamanna akulikitsumik imaluunniit ilaannikkut misigisarsimallugu. 30-40 %-it missaanniittut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserneq misigisarsimavaat, aamma arnat 40 %-ii 18-it ataallugit ukioqarnerminni kinguaassiutimikkut kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik. Angutitut sanilliullugu

arnat amerlanerujussuit kannguttaatsuliorfigineqarsimapput. Takussutissiap aammattaaq takutippaa arnat, angutitut sanilliullutik, angerlarsimaffimmi meeraaffigisaminni imigassamik ajornartorsiuteqarnermik aamma nakuusernermik nalunaaruteqarsimasut amerlanerusut. Pisartooq tamanna siusinnerusukkut innuttaasut akornanni takuneqarnikuuvoq, aamma ilimanaateqarluni arnat annertunerusumik eqqaamasaraat/malugisaraat, imalunniit peroriartornermi atukkat pitsaanngitsut annertunerusumik nalunaarutigisaraat. Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnermut aamma kinguaassiutigut kannguttaatsuliorfigineqarnermut tunngatillugu suaassutsit akornanni kisimi kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqarpoq.

Kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik akissuteqartut tamarmik aperineqarput kannguttaatsuliorfiginnineq politiinut nalunaarutigineqarsimanersoq. Meeraanerminni kannguttaatsuliorfigineqarsimasut 43 %-ii ilisimatitsipput kannguttaatsuliorneq politiinut nalunaarutigineqarsimasooq, aamma 6 %-it naluaat kannguttaatsuliorneq nalunaarutigineqarsimanersoq. Kannguttaatsuliorneqarsimanerata kingunerisaanik ilaqtariit aamma meeqqat ataasiakkaat ikiorneqarnissaat aamma siunnersorneqarnissaat kommuni akisussaaffigivaa. Aammali nuna tamakkerlugu siunnersorneqarnissamut arlalinnik neqerooruteqarpoq, soorlu sianerfigineqarsinnaasooq *TUSAANNGA* aamma Meeqqat illersuisuat *MIO*. Taamatutaaq Pitsaaliuinermit Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfiup ataani Qitiusumik Siunnersuisarfik kommunit meeqqat pillugit suliaqarneranni tapersorneqarnissaannik siunnerfilimmik suliaqarpoq.

Misissuinermit matumani eqqugaasut taamaallaat 22 %-it kannguttaatsuliorfigineqarnermik kingorna ikiorneqarnissamik neqeroorfigineqarsimallutik akissuteqarput. Amerlanerit (66 %-it) pisup kingorna ikinngutiminnut imaluunniit ilaqtaminnut attaveqarsimapput, aamma 37 %-it kommuni, ilaqtariinnut sullissivimmut, peqqinnissaqarfimmut imaluunniit politiinut attaveqarsimallutik. Qassissunnguit (1 %-it) kannguttaatsuliorfigineqarnermik kingorna ikiugasuarnermik upalungaarsimasunut attaveqarsimapput, 14 %-it tarnip pissusaanik ilisimasalimmut attaveqarsimallutik, 20 %-illu akissuteqarlutik meeraanerminni kannguttaatsuliorfigineqarnermik kingorna arlaannaannulluunniit attaveqarsimanatik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

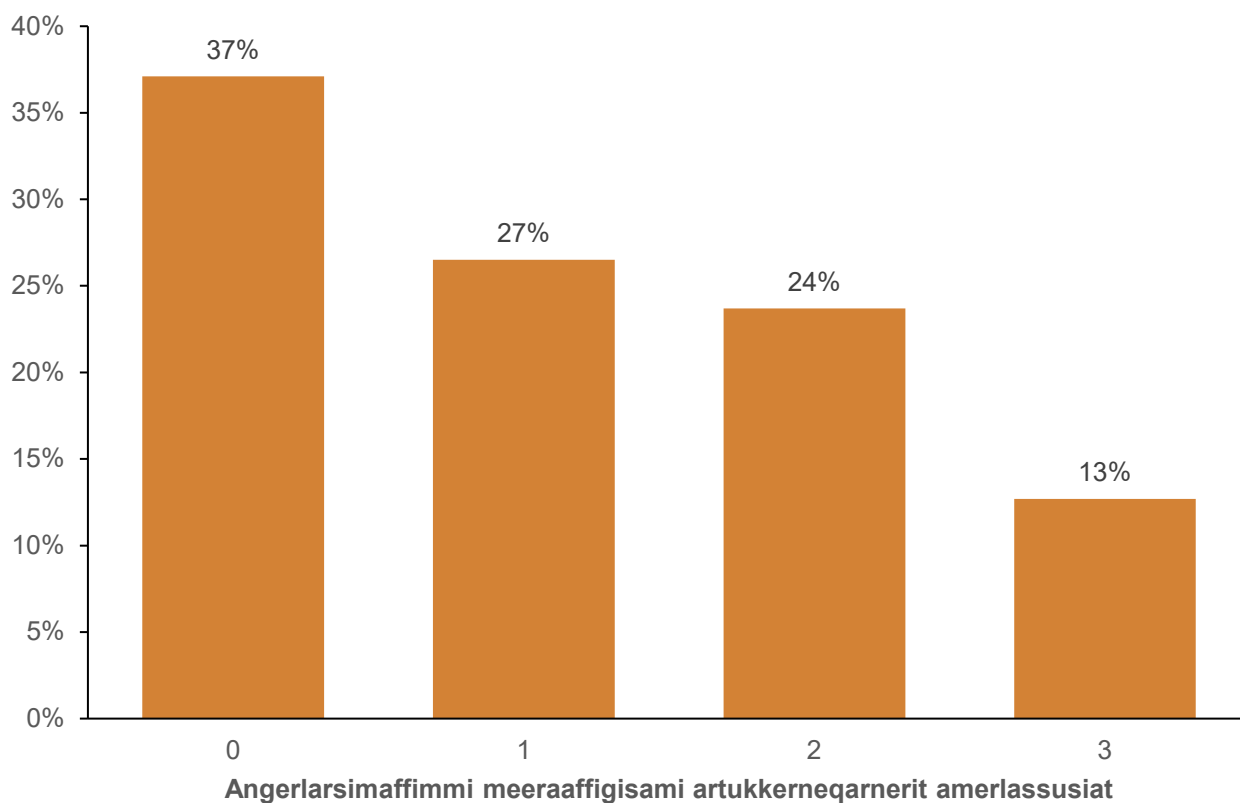

Takussutissiaq 5.2. Ukiunut inunngorfinnut atatillugu meeraanermit artukkerneqarnerit (akulikitsumik imaluunniit ilaannikkut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarpoq, akulikitsumik imaluunniit ilaannikkut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusertoqartarpoq, aamma 18-it ataallugit ukioqarnermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarsimavoq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=480-549.

Takussutissiaq 5.2-mi takutinneqarpoq, peqataasut 1990-ip aamma 1994-ip akornanni inunngorsimasut akornanni angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq aamma nakuusertarneq qaffasinnerpaajusoq. Tamanna piffissami tassani imigassamik tikisitsisarnermi kisitsisitigut takussutissanut (Bjerregaard allallu, 2020) naapertuuppoq. Ukiuni inunngorfinni kingusinnerusuni taakkunanga marlunnik artukkerneqartarnerit appariaateqarput, appariaallu taanna kisitsisitigut qularnaatsuvoq. Kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornermut tunngatillugu 1985-ip 1989-illu akornanni inunngorsimasunut amerleriaateqapiloorpoq, 33 %-it 18-it ataallugit ukioqarnerminni kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnermik misigisaqarsimallutik. Pisarneralu aamma kingorna appariaateqarpoq, appariaalli taanna kisitsisitigut qularnaatsuunngilaq.

Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami artukkerneqarnerit amerlasuutit imminnut atassuteqartarput (Felitti allallu, 1998). Tassa imaappoq, artukkerneqarneq ataaseq misigisimagaanni artukkerneqarnermik arlaqarnerusunik misigisaqarsimanissaq qaffariaateqartarpoq. Misissuinermit matumani inuusuttut arlalissuit artukkerneqarnermik ataatsimit amerlanerusunik misigisaqarsimapput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 5.3. Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami artukkerneqarnerit amerlassusiat (angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserneq, aamma 18-it ataallugit ukioqarnermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=565.

Takussutissiaq 5.3-mi takutinneqarpoq, inuusuttut 37 %-ii meeraanermi angerlarsimaffimmi meeraaffigisamini imigassamik ajornartorsiuteqarneq, nakuuserneq imaluunniit kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq misigisimangikkaat, inuusuttut 13 %-iisa artukkerneqarnerit pingasut tamaasa misigisimallugit.

Siusinnerusukkat takutinneqareersutut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq, artukkiissutinut allanut marlunnut sanilliullugu, akulikinnerusumik pisarpoq. Takussutissiami qulaaniittumi takuneqarsinnaavoq, amerlasuut artukkiinermik ataatsimik arlalinnilluunniit misigisaqarsimasut, taamaattumillu angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq artukkiinernik allanik marlunnik taakkuninnga ilaqakkajuttarsimassalluni. Taamaattumik angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnerup aamma nakuusernerup kiisalu meeraanermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerup akornanni ataqatigiittoqarnerisooq misissussallugu soqutiginarpoq. Tamanna ukiut- aamma suaassutsit assigiinngissutaat eqqarsaatigalugit allangorarnerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit atorlugit misissoqqissaarneqarpoq.

Tabeli 5.1. Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernerit aamma 18-it ataallugit ukioqarnermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit ataqatigiinnerannut allanngorarnerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit. Ukiunut suaassutsinullu naligiissitat. N=474-478.

		Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserarneq		18-it ataallugit ukioqarnermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq	
		OR	[95 % CI]	OR	[95 % CI]
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit	Pinngisaannarpoq	1 (ref.)		1 (ref.)	
	Ilaannikkut	6,50	[4,0; 10,6]*	1,61	[1,0; 2,6]*
	Akulikitsumik	25,68	[12,6; 52,3]*	2,85	[1,5; 5,3]*

*Malunnaatilimmik ($p \leq 0,05$)

Tabeli 5.1-imi takuneqarsinnaavoq angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit aamma nakuusernerit kiisalu meeraanermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit akornanni ataqatigiittoqartoq. Pingaartumik imigassamik ajornartorsiutit aamma nakuusernerit annertuumik ataqatigiinnerat takuneqarpoq. Inuusuttut meeraanerminni imigassamik ajornartorsiuteqarnermik akulikitsumik misigisaqartartut meeraanerminni nakuusernermik misigisaqarsimanissaat 25-riaammik ilimanaateqarneruvoq, inuusuttunut meeraanerminni imigassamik ajornartorsiuteqarnermik misigisaqarsimanngitsunut sanilliullutik. Taamattumik angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassaq aamma nakuuserneq annertuumik imminnut ataqatigiittarput. Aammattaaq inuusuttut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnermik akulikitsumik misigisaqarsimasut meeraanermi kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanissamik pingasoriaatingajammik ilimanaateqarnerupput, taama misigisaqarsimanngitsunut sanilliullutik.

Misissueqqissaarnerit ilimanarsisippaat meeqqat inuusuttullu angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiuteqarfiusumi peroriartortut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnermik aamma pingaartumik nakuuserfigineqarnermik nalaataqarsinnaanerit annertunerusoq. Taamaattumik ilimanaateqartorujussuvoq ilaqutariinni meerartalinni imigassamik ajornartorsiuteqarfiusumik atuinerup annikillisarneqarnissaanik siunnerfilimmik suliniuteqarneq meerarpassuit peroriartorneranni malunnaatilimmik pitsaanerulersitseqataassasoq, taamaaliornikkullu inuusuttuunermi- aamma inersimasunngornermi atugarliornissaq pitsaaliueqataaffigalugu.

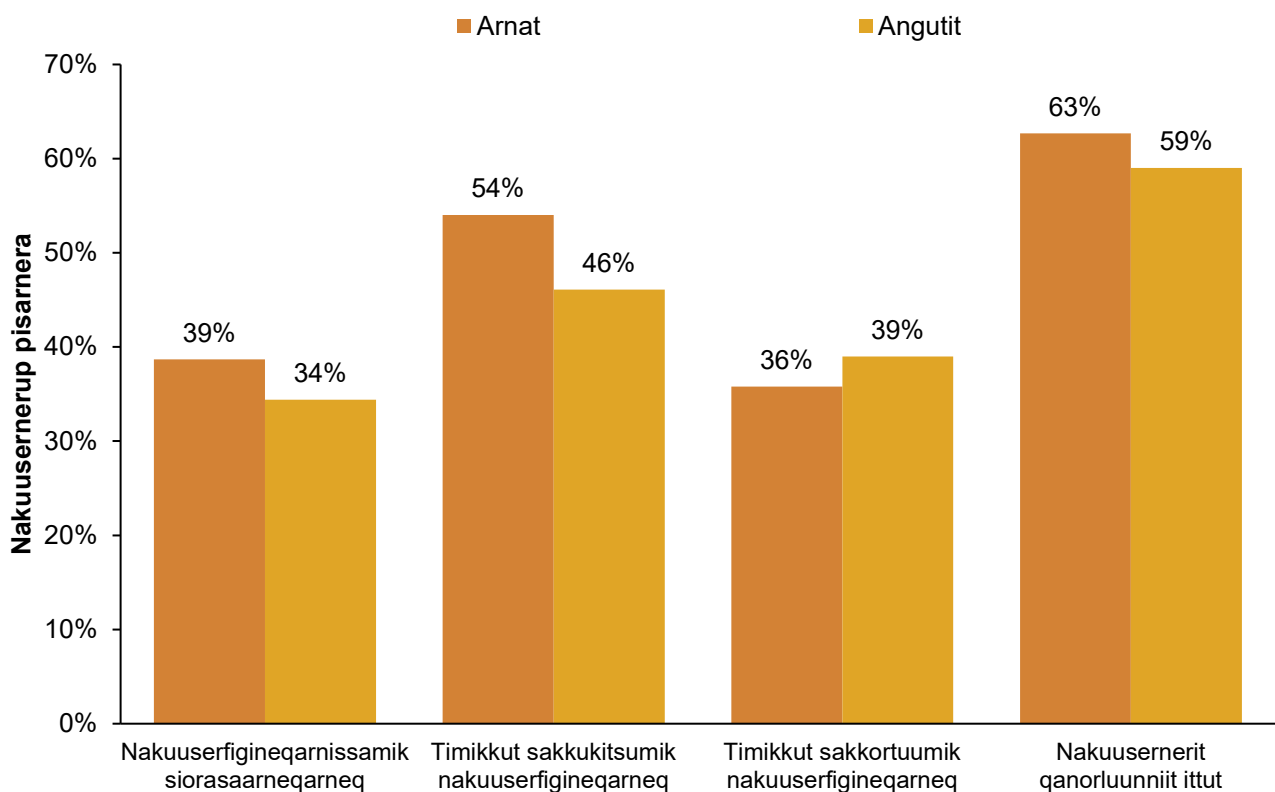
5.2 Inersimasutut inuunermi nakuuserfigineqarneq aamma kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit

Nalunaarusiami matumani peroriartornermi atukkat pingaarnertut sammineqarput, kingusinnerusukkut peqqinnermut pingaaruteqartorujussuummata. Kisianni aamma innuttaasut peqqissusiannik misissuineri inersimasut akornanni nakuuserneq aamma kinguaassiutitigut

kannguttaatsuliorneq pillugit paasissutissat nassaassaapput. Apeqqutit 18-inik ukioqalereersimalluni pisunut toqqaannartumik tunngammata tulliuuttumi naatsorsuinerni aamma misissueqqissaarnerni peqataasut 18-iniit 34-nik ukiullit kisimik ilaatinneqarput.

Inersimasunut nakuuserneq

Peqataasut inersimasuunerminni nakuusernemi sumilluunniit ataatsimik arlalinnilluunniit nalaataqarsimanersut, imaluunniit siorasaarneqarsimanersut aperineqarput. Naatsorsuutini ataaniittuni 'timikkut sakkukitsumik nakuuserfigineqarneq' ajanneqarsimanermit, issuttuunneqarsimanermit imaluunniit isanneqarsimanermit assigisaanulluunniit tunngavoq, 'timikkut sakkortuumik nakuuserfigineqarneq' tukertissimanermit, tillutsissimanermit imaluunniit arlaannik atortulerluni anaatissimanermit, pequtinut iginneqarsimanermit, qimeriaraluarneqarsimanermit imaluunniit savimmik aallaammilluunniit sakkulerluni saassunneqarsimanermit tunngavoq. Nakuusernerit assigiinngitsut arlallit akissutiginiissaannut peqataasut periarfissaqarsimapput.

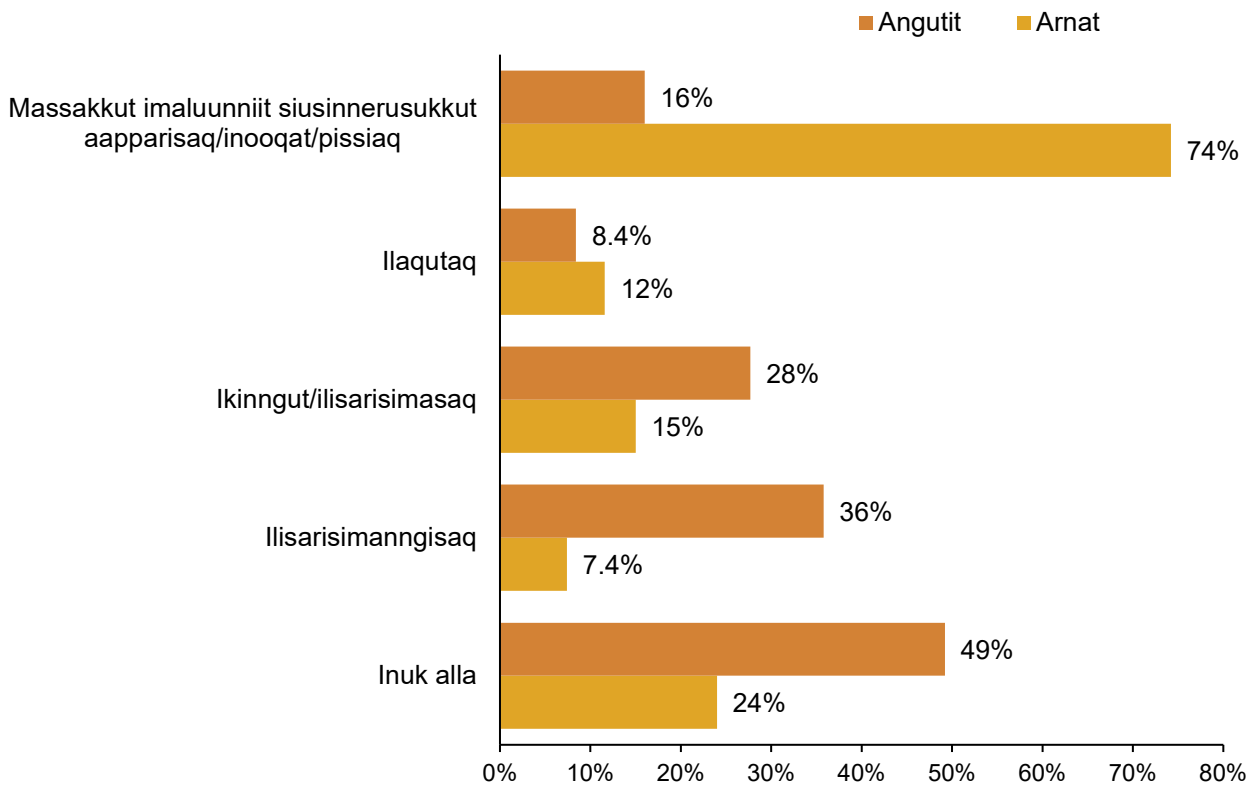
Takussutissiaq 5.4. Suaaassutsinut atatillugu (inuunerup ilaani) nakuusernerit assigiinngitsut pisarnerat. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 18-iniit 34-nik ukiullit. N=364-406.

18-iniit 34-nik ukiullit akornanni 61 %-it inuunermik ilaanni nakuusernerit qanorluunniit ittut atorlugit nakuuserfigineqarsimapput, nakuuserfigineqarnissamik siorasaarneqarnerit ilanngullugit. Nakuusernemi misigisaqarsimasut akornanni suaaassutsikkut- imaluunniit ukiutigut

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

assigiinngitsuanngilaq. Takussutissiaq 5.4-p takutippaa, nakuuseriaaseq akulikinnerpaamik pisartuq tassaasoq timikkut sakkukitsumik nakuuserfigineqarneq, arnat 54 %-ii inuunermik ilaani timimikkut sakkukitsummik nakuuserfigineqarsimallutik. Malugisariaqarporli kisitsisit 100 %-imut katinneqanngimmata, nakuusernerit assigiinngitsut akissutiginnissaat periarfissaammat. Nakuuserfigineqarnissamik siorasaarneqarsimasut, aamma timikkut sakkukitsumik nakuuserfigineqarsimasut arnat amerlanerupput, timikkut sakkortuumik nakuuserfigineqarsimasuni angutit amerlanerullutik. Taamaattorli arnat angutillu akornanni assigiinngissutit kisitsisitigut qularnaatsuunngillat. Peqataasut pingajorarterutai sinnerlugit sakkortuumik nakuuserfigineqarsimapput. Aammattaaq arnat 32 %-ii aamma angutit 25 %-ii allatut ittumik nakuuserfigineqarsimallutik akissuteqarput.

Angutit 18-iniit 34-t akornanni ukiullit akornanni 13 %-it ukiup kingulliup ingerlanerani nakuuserfigineqarsimapput, nakuuserfigineqarnissamik siorasaarneqarnerit ilanngullugit. Arnat 18-iniit 34-nut ukiullit akornanni 16 %-inut tamatuma assinga pisimalluni. Arnat angutillu akornanni assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsuunngilaq.

Takussutissiaq 5.5. Suaassutsinut atatillugu nakuusertartut (inersimasuunerminni nakuuserfigineqarsimasunit akissutigineqartut). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 18-iniit 34-nik ukiullit. N=238-239.

Takussutissiaq 5.5-imi takutinneqarpoq, arnat angutillu nakuusersimasunik assigiinngitsunik nalunaaruteqartut. Malugisariaqarporli kisitsisit 100 %-imut katinneqanngimmata, nakuusersimasut assigiinngitsut akissutiginnissaat periarfissaammat. Takussutissiaq malillugu arnat angerlarsimaffimmi nakuuserfigineqartartut amerlanerupput, angutit ikinngutinil/ilisarimasanit imaluunniit ilisarimanngisanit nakuuserfigineqarnerusarlutik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Eqikkarlugit arnat 77 %-ii aapparisaamit/ilaquttanit nakuuserfigineqarsimapput, 40 %-it ilaquttat aamma qanittumik attaveqarfiit avataaneersunit nakuuserfigineqarsimallutik, 17 %-illu nakuusernernik assigiinngitsunik taakkunannga marlunnik nakuuserfigineqarsimallutik. Angutit akornanni 92 %-it ilaquttat avataaneersunit nakuuserfigineqarsimapput, 23 %-it aapparisaamit/ilaquttanit nakuuserfigineqarsimapput, 15 %-illu nakuusernernik assigiinngitsunik taakkunannga marlunnik nakuuserfigineqarsimallutik. Taamaalilluni nakuuserneq pisimanersoq apeqqutiginnikkaluarlugu uppersarneqarpoq arnat aapparisaaminnit nakuuserfigineqartartut, angutillu tamanit takuneqarsinnaasumik nakuuserfigineqartarlutik. Najukkanut tunngatillugu kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngits qarpoq, pingaartumik Nuummi ilisarisaamngisamit nakuuserfigineqarneq pisarluni.

Siusinnerusukkut nassuiaatigineqareersutut peroriartornermi atukkat inuunerup ingerlaqqinneranut annertuumik pingaaruteqarput. Kapitalip aallartinnerani takuneqarsinnaavoq inuusuttut 30-40 %-iisa angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernernik ajornartorsiuteqarneq misigisimagaat. Misissuinerit takutissimavaat inuit meeraanermi nakuusernernik misigisaqarsimasut inuunermik ingerlanerani kingusinnerusukkut nakuuserfigineqarnissaminnut qaninnerusartut (Reavis allallu, 2013).

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Tabeli 5.2. Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernarnerup aamma inersimasunngornermi nakuusernarnerup akornanni ataqatigiinnerannut allanngorarnerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit. Peqataasut 18-iniit 34-nik ukiullit. Ukiunut suaassutsinullu naligiissitat. N=345-383.

		Nakuuserfigineqarn issamik siorasaarneqarneq		Timikkut sakkukitsumik nakuuserfigine qarneq		Timikkut sakkortuumik nakuuserfigine qarneq		Nakuuser nerit suulluunni it	
		OR	[95 %CI]	OR	[95 % CI]	OR	[95 % CI]	O R	[95 % CI]
Angerlarsima ffimmi	Pinngisaann arpoq	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
meeraaffigisa mi nakuuserner mik	Ilaannikkut	1,83	[1,1;3,0]*	1,82	[1,2;2,9]*	1,89	[1,2; 3,0]*	1,9 1	[1,2; 3,0]*
ajornartorsiut it	Akulikitsumi k	3,20	[1,3;8,0]*	1,89	[0,8;4,6]	3,20	[1,4; 7,4]*	2,4 5	[1,0; 6,2]*

*Malunnaatilimmik (p≤0,05)

Tabeli 5.2-mi takuneqarsinnaavoq angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernerup aamma inersimasunngornermi nakuusernerup akornanni ataqatigiinneq. Tassa imaappoq, inuusuttut meeraanermi nakuusernermik misigisaqarsimasut inersimasunngornermi nakuusernarnermik nalunaaruteqartut amerlanerusut. Inuusuttut, angerlarsimaffimmi meeraaffigisaminni nakuusernermik akulikitsumik misigisaqartarsimasut inersimasuunermi nakuusernermik assigiinngitsunik tamanik nalunaaruteqarnissaminnut 2.5-eriaammik ilimanaateqarnerupput. Ataqatigiinneq taanna kisitsisitigut qularnaatsuuvoq. Aammattaaq tabelimi takuneqarsinnaavoq, meeraanermi nakuusernarnerup aamma inersimasuunermi nakuuserfigineqarnissamik siorasaarneqartarnerup, timikkut sakkukitsumik nakuuserfigineqartarnerup aamma timikkut sakkortuumik nakuuserfigineqartarnerup akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik ataqatigiinneq. Sakkortuumik nakuuserfigineqarnissamut ilimanaatit qaffasinnerpaajupput, peqataasut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernarnermik misigisaqartarsimasut inersimasunngornerminni sakkortuumik nakuuserfigineqarnissaminnut pingasoriaammik ilimanaateqarnerullutik, peqataasunut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernermik misigisaqarneq ajortunut sanilliullugit.

Aammattaaq immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni inersimasunngornermi nakuuserfigineqarnissamik siorasaarneqarnissamut aamma sakkortuumik nakuuserfigineqarnissamut kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngitsoqarpoq. Nakuusernerit assigiinngitsut marluk amerlasuunik artukkerneqarsimallutik immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugalinni marlunni takussaaneruvoq.

Inerniliussat erseqqissisippaat isumaginninnerup iluani peqqinnissakkut siuarsaanermik aamma pitsaaliuinermik suliaqarnissap pingaaruteqassusia, meeraanermi nakuuserneq inuunerup ingerlanerani kingusinnerusukkut nakuuserfigineqarnissamut annertunerulersitsimmat.

Inersimasunut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri 18-inik ukioqalereernerimi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarsimaneq apeqqutigineqarpoq.

Peqataasut 18-iniit 34-nik ukiullit akornanni 5 %-it inersimasuunerminni kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnermik misigisaqarsimapput, 18-iniit 34-nik ukiullit 3 %-it meeraanerminni inersimasuunerminnilu kinguaassiutimikkut kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik. Meeraanerminni kannguttaatsuliorfigineqarsimasut aamma kingusinnerusukkut inersimasuunerminni kannguttaatsuliorfigineqarsimasut akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik ataqtigittorpoq, taakku inersimasuunerminni kannguttaatsuliorfigineqarsimasut 2/3-iisa missaanniittut meeraanerminni aamma kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik. Inersimasuunerminni kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarsimasut arnat amerlanerupput.

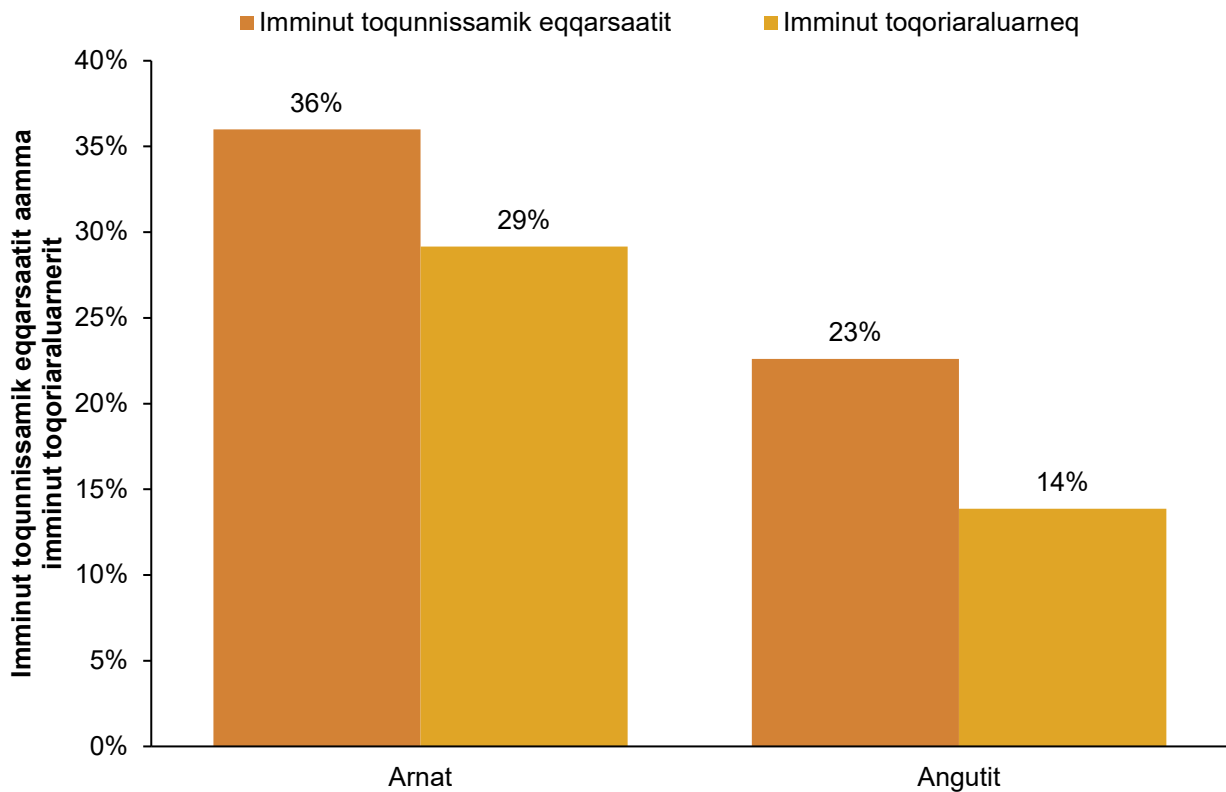
Inersimasuunerminni kinguaassiutimikkut kannguttaatsuliorfigineqarsimasut akornanni 30 %-it kannguttaatsuliorfigineqarnertik politiinut nalunaarutigineqarsimasoq, aamma 14 %-it kannguttaatsuliorfigineqarnermik kingorna ikiorneqarnissaminnik neqeroorfigineqarsimallutik akissuteqarput.

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri peqataasut nakuuserfigineqarnikuusimanersut, imaluunniit kinguaassiutimikkut kannguttaatsuliorfigineqarnikuusimanersut taamaallaat apeqqutigineqarpoq, peqataasut namminneq nakuusersimanersut imaluunniit allanut kannguttaatsuliorfiginnissimanersut apeqqutigineqarani. Misissuinerit takutippaat, inuit meeraanerminni nakuuserfigineqarsimasut inuunerup ingerlanerani kingusinnerusukkut allanut nakuusernissaasa ilimanaateqarnerat annertunerusartoq (Reavis allallu, 2013). Taamaattumik peroriartornermi atukkat pitsaangitsut sakkortunerusumik sunniuteqartarput, nakuusernermik eqqugaasitsinnarani aamma inuit namminneq atukkatik pitsaangitsut ingerlateqqittarlugit.

5.3 Imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarneq

Kalaallit Nunaanni 1970-ikkunniilli imminut toquttartut amerlasoorujussuupput, aammalu 2010-miit imminut toquttartut agguaqatigiissillugu ukiumut 44-llutik, taakkunannga 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni 26-t (Bjerregaard & Larsen, 2015). Imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluartartut amerlasuut innuttaasut peqqissusiannik misissuineri aamma takuneqartarput, imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnerit pillugit apeqqutit 1993-imiilli ilanngunneqartarlugit. 1990-ikkunnili 18-iniit 29-nik ukiullit akornanni ukiup kingulliup ingerlanerani imminut toqoriaraluartut amerlassusiat 10 %-ip missaanniittarpoq. 18-iniit 29-t tikillugit ukiullit akornanni imminut toqoriaraluartut amerlassusiat ukiut 20-t sinnerlugit malunnaatilmik allannguuteqarfiusimangilaq (Larsen allallu, 2019).

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

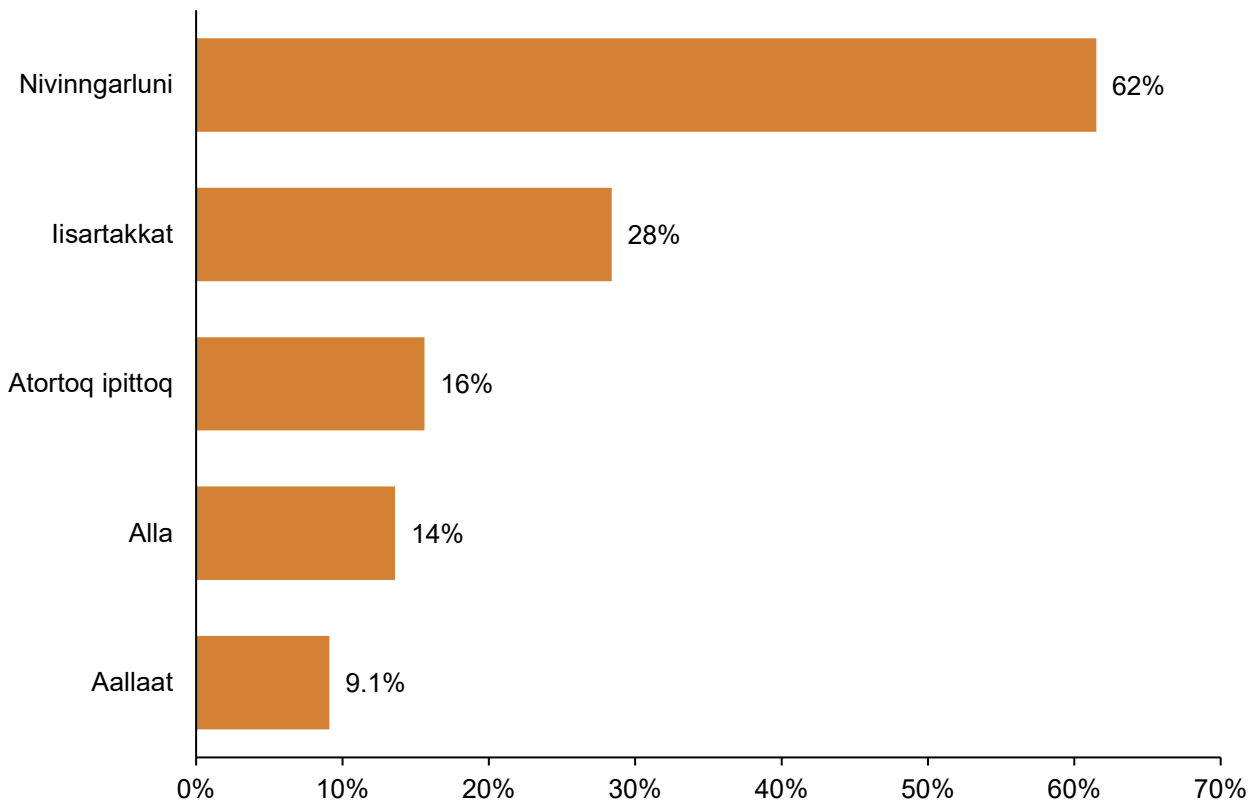
Takussutissiaq 5.6. Arnat angutillu imminut toqunnissamik eqqarsaateqarsimasut aamma imminut toqoriaraluarsimasut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=538.

Inuusuttut pingajorarterutaasa missaanniittut inuunermik ilaani imminut toqunnissamik eqqarsaateqarlutik misigisimavaat, taakkunannga 2/3-it aamma imminnut toqoriaraluarsimallutik. Takussutissiaq 5.6-imi takutinneqarpoq arnat angutillu akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissut, arnat amerlanerusut imminut toqunnissamik imaluunniit imminnut toqoriaraluarsimasut amerlanerullutik.

Ilaquttanik qanigisanik imaluunniit ikinngutinik imminut toqussimasunik nalaataqarsimagaanni nammineq imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnissamut imaluunniit imminut toqoriaraluarnissamut kisitsisitigut qularnaatsumik ataqtigiiitoqarpoq. Imminut toqussimasumik qanigisalinni 38 %-it imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarsimapput, 30 %-illu imminnut toqoriaraluarsimallutik.

Imminut toqoriaraluarneq ajoraluartumik inuusuttut akornanni suli akulikitsumik pisarpoq. Imminut toqoriaraluarsimasut akornanni amerlanerit ataasiarlutik misiliisimapput, 9 %-it tallimariarlutik amerlanersunillunniit imminnut toqoriaraluarsimallutik akissuteqarlutik. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri imminut toqoriaraluarnermi qanoq imminut toqoriaraluarsimaneq itinerusumik apequtigineqarpoq. Aammattaaq imminut toqoriaraluarnerup kingorna kommunimit, peqqinnissaqarfimmit imaluunniit assingusumit ikiorneqarnissamik neqeroorfigineqarsimanersut apequtigineqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

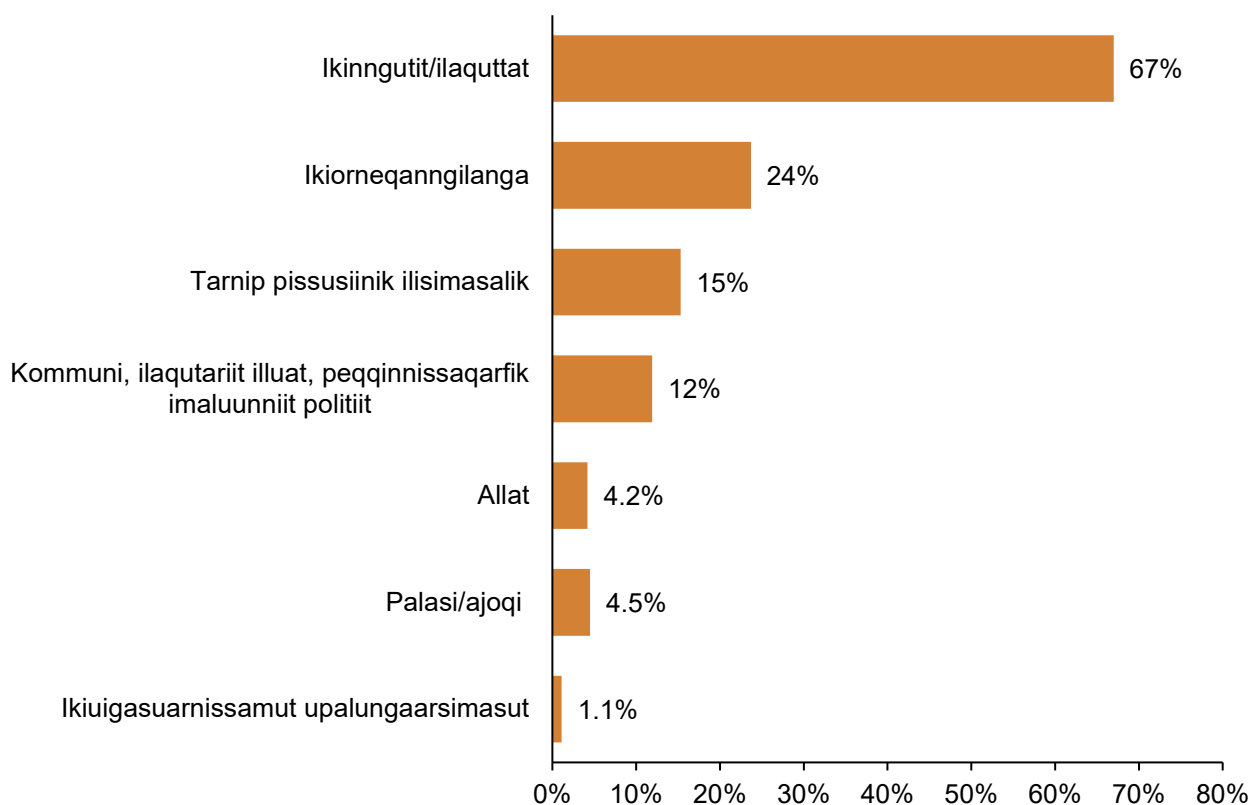

Takussutissiaq 5.7. Peqataasut imminut toqoriaraluarsimasut akornanni imminut toqoriaraluarnermut periutsit. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. N=116.

Takussutissiaq 5.7-imi takutinneqarpoq peqataasut akornanni imminut toqoriaraluarnermi periutsit atornerqartut assigiinngitsut. Periutsit arlallit peqataasunit akissutigineqarsimasinnaapput, taamaattumillu takussutissiami kisitsisit 100 %-imik katinneqanngillat. Periuseq atornerqarnerpaaq tassaavoq nivinngarneq, tulliullutik iisartakkat. Ikinnerpaat aallaat atorlugu imminnut toqoriaraluarsimapput. Imminut toqoriaraluarnermut periutsit pisartut imminut toqunermik kingineqanngitsumut atatillugu isigineqassapput.

Imminut toqoriaraluarnernup kingorna 30 %-it ataatilaarlugit amerlassusillit ikiorneqarnissamik neqeroorfineqarsimapput. Aammattaaq amerlanngitsut imminnut toqoriaraluarnermik kingorna pisortanut imaluunniit suliassaqarfimmik ilisimasalinnut allanut attaveqarsimapput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 5.8. Imminut toqoriaraluernerup kingorna attaveqarfiit assigiinngitsut. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. N=116.

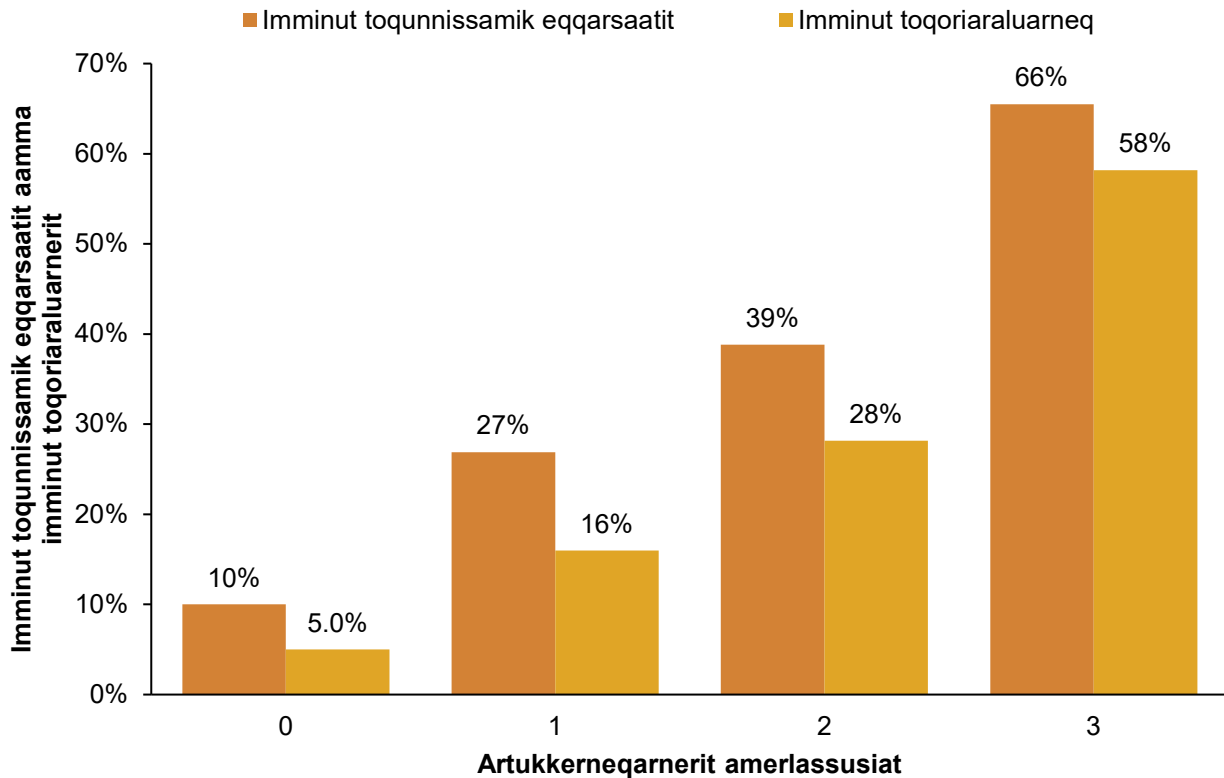
Takussutissiaq 4.8-mi takutinneqarpoq, peqataasut imminnut toqoriaraluareernermik kingorna kikkunnut attaveqarsimanersut. Attaveqarfigisat arlallit peqataasunit akissutigineqarsimasinnaapput, taamaattumillu takussutissiami kisitsisit 100%-imik katinneqanngillat. Imminnut toqoriaraluarsimasut amerlanersaat kingorna ilaqtaminnut ikinngutiminnullu attaveqarsimapput. Sisamararterutaat ikiorneqarsimanngillat, 15 %-illu tarnip pissusianik ilisimasalimmut attaveqarsimallutik. Aammattaaq peqataasut imminnut toqoriaraluareernermik kingorna tapersersoqatigiiffimmit ikiorneqarsimanersut aperineqarput. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni arlaannaannulluunniit tamanna pisimanngilaq. Misissueqqissaarnerit allat takutinnikuuaat inuussuttut imminnut toqoriaraluarsimasut 48 %-ii kingorna taamaallaat ilaqtaminnut aamma/imaluunniit ikinngutiminnut attaveqarsimasut.

Imminut toqunnissamik eqqarsaatit, imminut toqoriaraluarneq aamma peroriartornermi atukkat

Kapitali 2-mi nassuiarneqartutut peroriartornermi atukkat inuunerup ingerlanerani eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut annertuumik sunniuteqartarput. Taamaattumik peroriartornermi artukkerneqarnerit aamma immikkoortuni peroriartornermi assigiinnik atugalinni inuussuttut imminnut toqunnissamik eqqarsaataat aamma imminnut toqoriaraluarnerat atassuteqarnerisut misissorusunnassaaq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Arlallit artukkerneqarnermik ataasiinnarmik imaluunniit marluinnarnik misigisaqarsimangillat, kisiannili artukkerneqarnerit pingasut tamaasa, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq, nakuuserneq aamma meeraanermi kinguaassiutigut kannguttaatsuliorfigineqarneq misigisimallugit. Ataani takutinneqarpoq meeraanermi artukkerneqarsimanerit amerlassusiat aamma imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnertit ataqatigiinnerat.

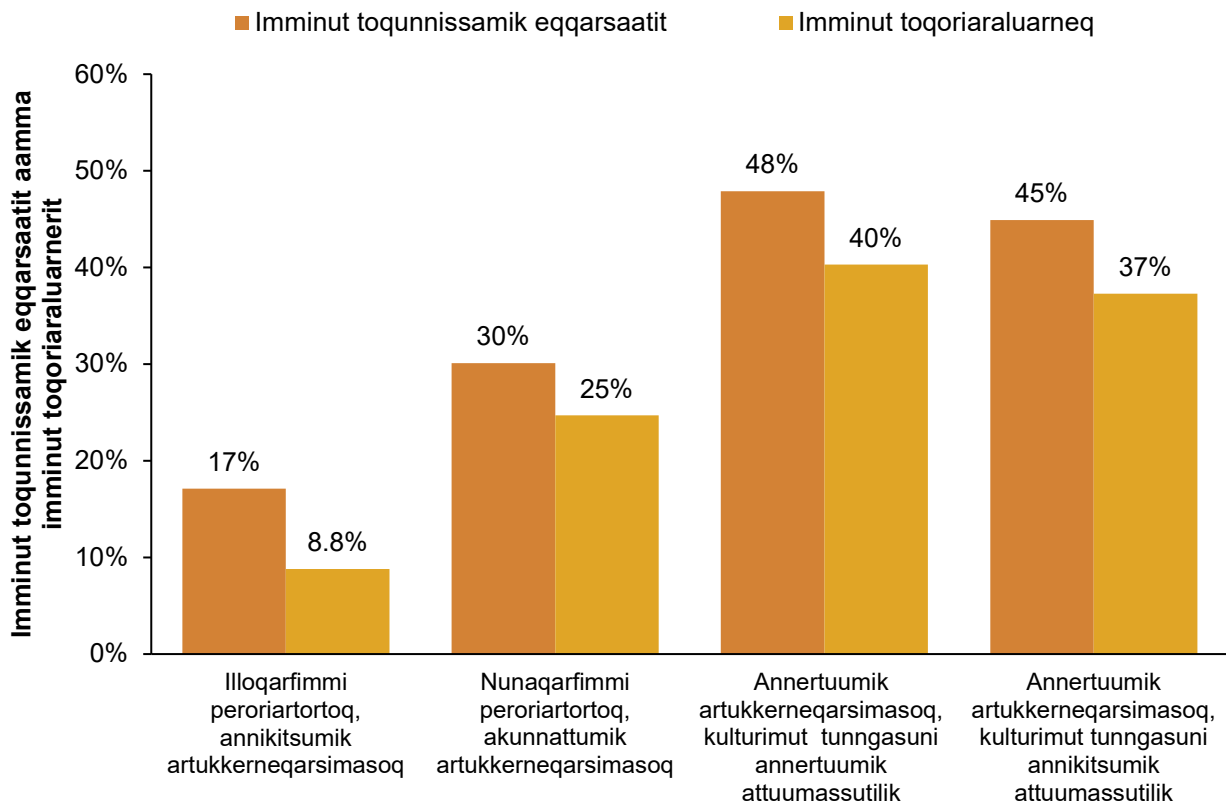
Takussutissiaq 5.9. Meeraanermi artukkerneqarsimanerit amerlassusiannut atatillugu imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnertit. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. N=437-439.

Takussutissiaq 5.9-mi takutinneqarpoq meeraanermi artukkerneqarsimanerit amerlassusiisa aamma imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnertit kisitsisitigut erseqqissumik qularnaatsumik ataqatigiinnerat. Imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnertit pisarnerat artukkerneqarnerit amerliartornerat malillugu qaffariarujussuarpoq. Immikkoortumi, artukkerneqarnermik pingasunik misigisaqarsimasuni 66 %-it inuunermik ilaanni imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarsimapput, aamma 58 %-it imminut toqoriaraluarsimallutik.

Imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarnertit pisarnerat artukkerneqarnerit arlallit pineranni qaffakkiartorpoq, aammali takuneqarpoq arlalinnik artukkerneqarsimasut akornanni imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermikkut piviusunngortitsisartut arlaqartut. Tamanna takuneqarsinnaavoq artukkerneqarnerit amerliartortillugit imminut toqunnissamik eqqarsaateqaannarnerminngaanniit imminut toqoriaraluarnissamut ilimanaatit appariartortut.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Imminut toqunnissamik eqqarsartarnerit aamma imminut toqoriaraluarternerit immikkoortunut peroriartornerminni assigiimmik atugalinnut sisamanut atatillugu aammattaaq takuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 5.10. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut atatillugu imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriaraluarternerit. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. N=537-539.

Takussutissiaq 5.10-mi takuneqarsinnaavoq, meeraanermi artukkerneqarnerit amerlasuut imminut toqunnissamik eqqarsaatinut aamma imminut toqoriaraluarnernut atassuteqartoq. Takussutissiaq immikkoortut akornanni akerliatut taaneqarsinnaasunik annertuumik ersersitsivoq. Immikkoortumi annikitsumik artukkerneqarlutik peroriartorsimasuni 9 %-it imminnut toqoriaraluarsimapput. Matumani erseqqissassallugu pingaaruteqarpoq immikkoortoq taanna, imminut toqoriaraluarsimasut ikinnerpaamik inissisimaffiat, immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugallit akornanni annerpaammat, aamma 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni peqataasut 50 %-eralugit. Ilutigitillugu takuneqarpoq immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugalinni meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasut akornanni imminut toqunnissamik eqqarsartartut aamma imminut toqoriaraluarsimasut amerlanerpaasut. Taakkunani affaasa missaat imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarsimapput, aamma immikkoortuni tamani 40 %-it missaanniittut imminnut toqoriaraluarsimallutik. Aammattaaq takussutissiap takutippaa, immikkoortumi nunaqarfimmi peroriartorsimallutik akunnattumik artukkerneqarsimasuni pingajorarterutaat inuunermik ilaanni imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarsimasut, aamma 25 %-it imminut toqoriaraluarsimallutik. Immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugallit akornanni imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut aamma imminnut toqoriaraluarsimasut assigiinngissutaat kisitsisitigut qularnaatsuupput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Eqikkarlugit takuneqarsinnaavoq peroriartornermi atukkat inuunerup ingerlanerani pissutsinut assigiinngitsunut amerlasuunut pingaaruteqartartoq, inersimasuunermi nakuusernermut, inersimasuunermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnermut, imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnermut aamma imminut toqoriaraluarnermut tunngatillugu. Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnernerit aamma meeraanermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarnerit akornanni ataqatigiinneq erseqqissoq takuneqarpoq. Ilimanaateqarpoq pingaartumik angerlarsimaffimmi imigassamik atuinermik ajornartorsiuteqarfiusumi nakuuserneq pisartoq. Taamaattumik angerlarsimaffimmi meerartaqarfiusumi ajoqutaasumik imigassamik atuinermut pitsaaliunermik siunnerfilimmik suliniarnissaq qularutissaanngitsumik meeqqat peroriartornerminni nakuusernermik isiginnittuullutillu eqqugaanatik peroriartortut suli amerlanerunissaannut tapertaassaaq. Tamanna aamma nakuusernermut inersimasututut inuunermi pisartunut pingaaruteqassaaq, aamma imminut toqunnissamik eqqarsarnissamut aamma imminut toqoriaraluarnissamut pitsaaliueqataassalluni, imminut toqunnissamik pissusilersorneq aamma peroriartornermi artukkerneqarnerit imminnut atalluinnarmata.

Kapitali 6. Inuusuttut aanngajaarniutinik atuinerat

Durita Lyngsø Svartá

Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni imigassamik atuineq, nunarpassuit allat assigalugit, atugaasorujussuuvoq. Nunani avannarlerni, taakkununga ilanngullugit Danmarkimi, Norgemi, Sverigemi, Finlandimi aamma Islandimi inuusuttut, ukiunut qulinut - 15-inut qaangiuttunut sanilliullugu, imigassartortarnerat pitsaasumik appariartortutut ippoq. Kisitsisit appariartoraluartut nunat akornanni assigiinngitsoqarpoq, Islandimi inuusuttut imigassartornikinnerpaallutik aamma Danmarkimi inuusuttut imigassartornerpaajullutik (Obstbaum-Federley, 2019). Imigassap aamma aanngajaarniutit allat, soorlu tupap, ikiaroorntup aamma sunoorsit kinguneru annertupput. Inuit ataasiakkaat peqqinnerannut kisimi pinnani, aammali inuiaqatigiinnut avatangiiserisanut.

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerup takutippaa aalakoortugalugu imertarneq (ikinnerpaamik qaammammut ataasiarluni pinermi ataatsimi tallimaniit amerlanerusunik imigassartorneq) aamma innersuussutigineqartut sinnerlugit imigassartortarneq misissuineru peqataasut nukarliuinerusut akornanni akulikinnerusoq. Ilutigitillugu inuusuttut amerlaqataat, innuttaasut allat assigalugit, ullut tamaasa pujortartarput, aamma sunoorsit 15-iniit 24-nik ukiullit akornanni atugaanerullutik (Larsen allallu, 2019). Tamanna *Inuuneritta III-p* naleqqiussaasa sisamaani sammineqarpoq, meeqqat tamarmik pitsaasumik atugaqarlutik peroriartornissaannut tunngatillugu meeqqat arlaannaalluunnit aanngajaarniutinit aamma tupamit ajoquserneqassanngitsut anguniarneqarluni (Naalakkersuisut, 2020).

Kapitalimi tulliuuttumi inuusuttut (15-iniit 34-nut ukiullit) 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineru peqataasut akornanni imigassamik, tupamik aamma ikiaroorntumik atuineq, aamma taakku immikkoortunut peroriartornermini assigiinnik atugalinnut qanoq atassuteqarnerusut sammineqarput.

6.1 Imigassaq

Ataasiakkaat atugarissaarnissaannut, peqqinnerannut aamma napparsimaqqajaasarnerrannut imigassaq annertuumik sunniuteqartarpoq. Imigassamik atuineq annertoq timitta aamma eqqarsartaatsitta peqqissusiannut kisimi kingunerluuteqarneq ajorpoq, aammali avatangiisitsinnut kingunerluuteqarsinnaalluni. Meeqqat, inuusuttut aamma ilaqutariit ajornartorsiutaasa ilarujussuinit imigassaq pissutaavoq, tassunga ilanngullugit eqqarsartaatsikkut peqqiilliorneq aamma peqqinnginneq. Imigassaq *Inuuneritta II*-mi (piffissami 2013-imiit 2019-imut innuttaasut peqqissuunissaannik suliniut) (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2012) suliniuteqarfigisassatut pingaarutilittut inissisimavoq, aamma ingerlaavartumik *Inuuneritta III*-mi (2020-miit 2030-mut) sammineqarluni.

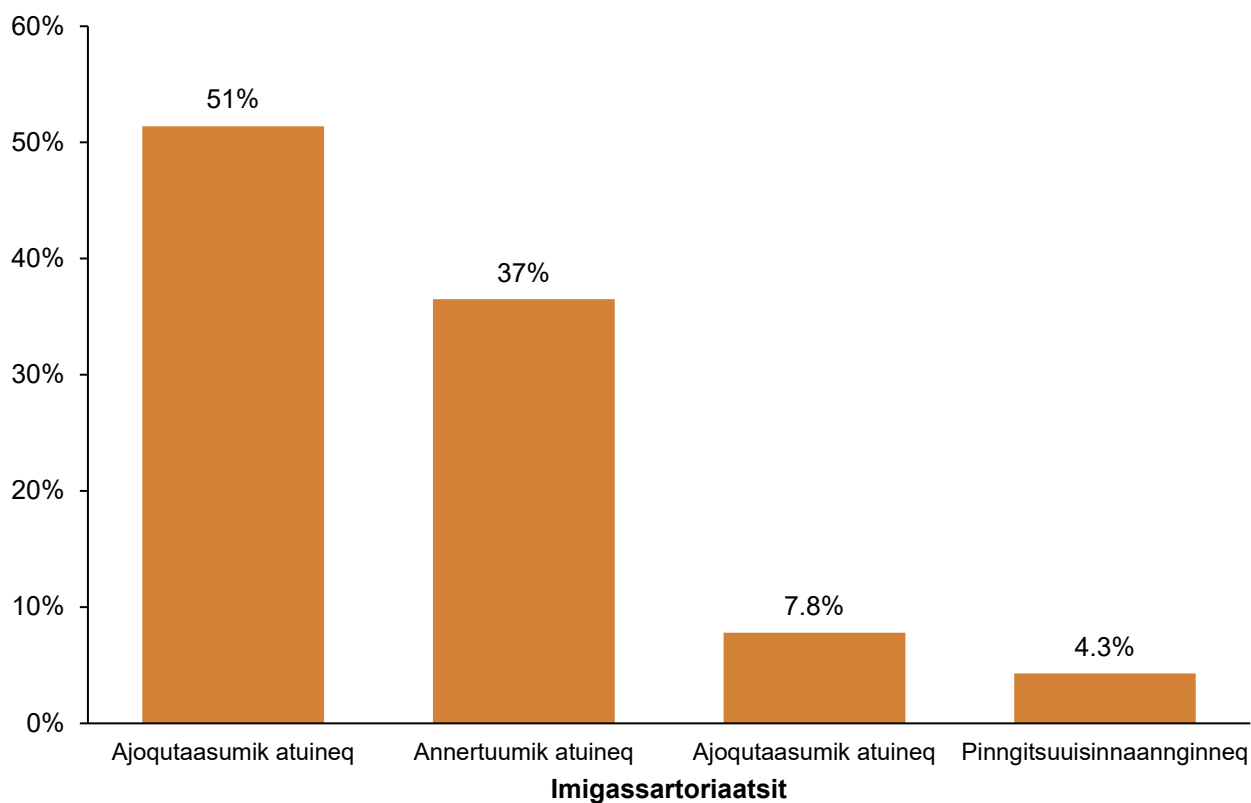
Inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi 16 %-it imigassartunngisaannarsimapput, 46 %-it amerlanerpaamik qaammammut ataasiarlutik imigassartortarput, 27 %-it qammammut marloriarlutik-sisamariarlutik imigassartortarput, 8 %-it sapaatip akunneranut marloriarlutik/pingasoriarlutik imigassartortarlutik akissuteqarput, aamma 3 %-it sapaatip akunneranut sisamariarlutik, amerlanerusunilluunniit imigassartortarlutik akissuteqarlutik.

Inuusuttut 18-it ataallugit ukiullit imiggassartunngilluinnarnissaat Imigassaq Ikiaroorlortorlu pillugit Siunnersuisoqatigiit inassutigivaat. Inassuteqaateqaraluartoq inuusuttut 15-iniit 17-inut ukiullit taamaallaat 31 %-it imigassartunngisaannarsimapput, taamalu 69 %-it assigiinngissitaartumik annertussusilimmik imigassartortarlutik. Aammattaaq inassutigineqarpoq arnat sapaatip akunneranut puiaasanit arfineq-marlunnit amerlanerusunik imigassartussanngitsut, aamma angutit sapaatip akunneranut puiaasanit 14-iniit amerlanerusunik imigassartussanngitsut. Ilanngulluguttaaq inassutigineqarpoq pinermi ataatsimi amerlanerpaamik puiaasat sisamat imernejartassasut.

Imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaaneq (AUDIT)

Imertariaatsit ajornartorsiutitaqarsinnaasut paasiniallugit *The Alcohol Use Disorders Identification Test* (AUDIT) atornejarsinnaavoq (Saunders allallu, 1993). AUDIT-apeqqutit imigassamik ajornartorsiuteqarnermik misissuinissamut atugassamik WHO-mit ineriartortinneqarsimapput, peqqinnissaqarfimmuut aamma innuttaasunut tunngatillugu. Imigassamik atuineq, imigassartoriaaseq aamma imigassamut atasumik ajornartorsiutit pillugit apeqqutit qulit tunngavigalugit AUDIT-ip peqataasut suussutsinut sisamanut agguataarpai: 'Ajoqutaanngitsumik atuineq', 'Annertuumik atuineq', 'Ajoqutaasumik atuineq' aamma 'Pinngitsuuisinnaannginneq'.

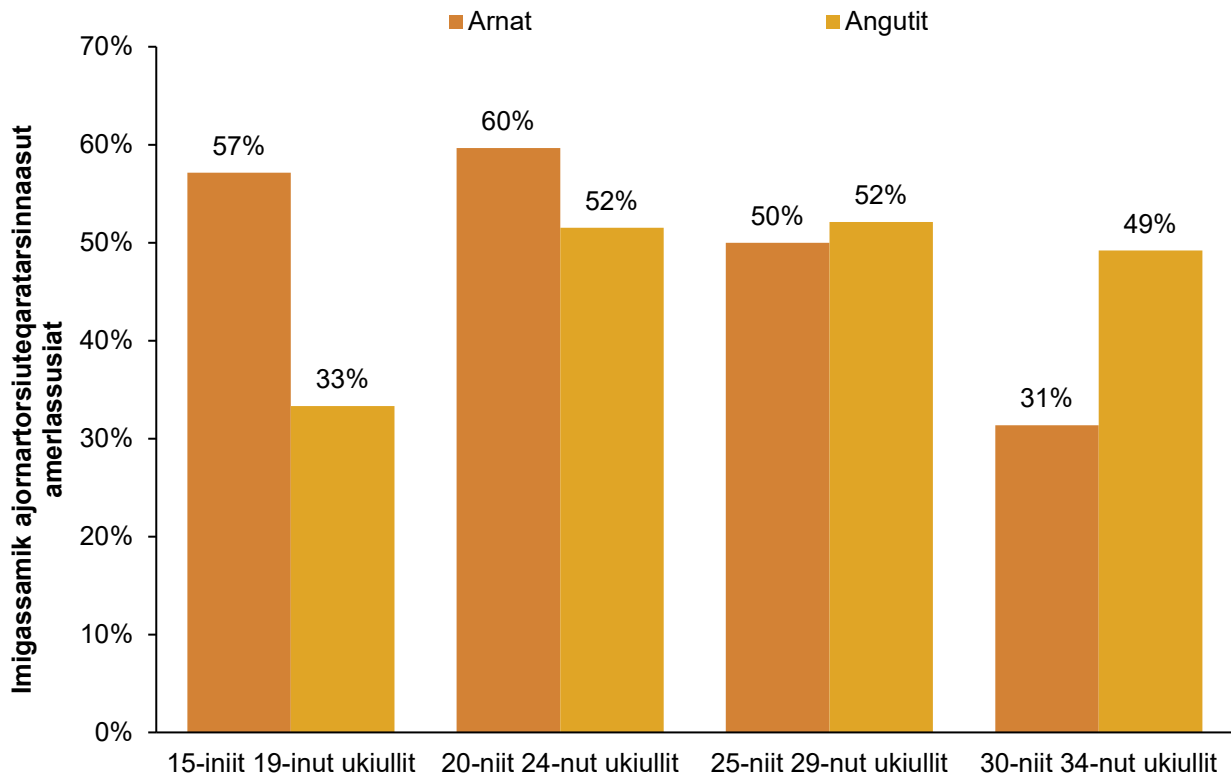
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 6.1. Imigassartoriaatsit suussutsinut sisamanut agguataakkat. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=483.

Takussutissiaq 6.1-imi takuneqarsinnaavoq, peqataasut affaat ajoqutaanngitsumik atuisuusut, aamma amerlanngitsut (4 %-it) imigassamik pinngitsuuisinnaanngitsut. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi peqataasut annertuumik atuisut, ajoqutaasumik atuisut aamma pinngitsuuisinnaanngitsut ataatsimut katillugit imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasutut inissinneqarput. Taakku assigaat 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni affangajaat (49 %-it) imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaanerat. Inuusuttunik imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasunik suaiaassutsinut, ukioqatigiaanut aamma peroriartornermi atukkanut tunngatillugu itinerusumik misissueqqissaarneq ataani takuneqarsinnaavoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 6.2. Suaaassutsinut aamma ukiunut atatillugu imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaaneq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-niit 34-nut ukiullit. N=482.

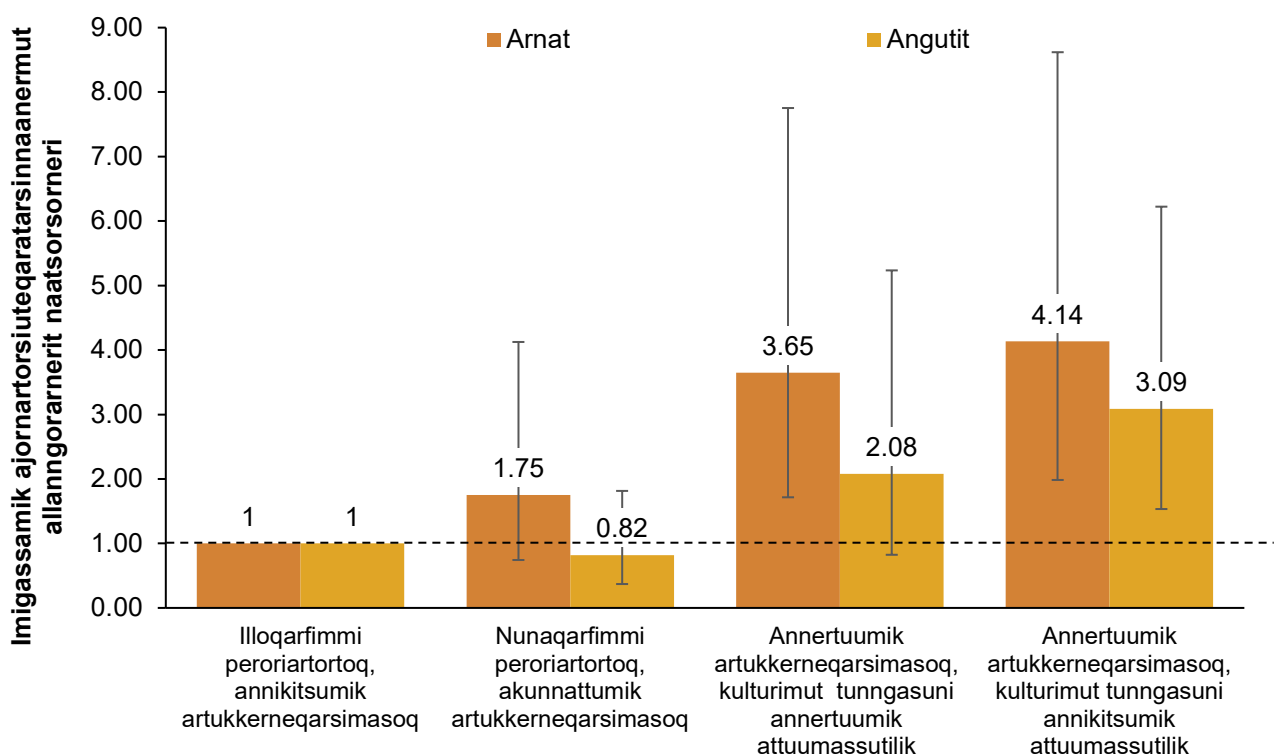
Takussutissiaq 6.2-mi takutinneqarput imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasut (annertuumik atuineq, ajoqutaasumik atuineq aamma pinngitsuuisinnaannginneq) suaassusiisa- aamma ikiuisa assigiinngissutaat. Arnat 15-iniit 24-nut ukiullit affai sinnerlugit imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaapput, aamma taamatut arnat 30-niit 34-nik ukiullit pingajorarterutaannut. Angutinut allaanerusutut isikkoqarpoq, angutit 20-niit 29-nik ukiullit affaat sinnerlugit imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaallutik, aamma taamatut angutit ukiukinnerpaat pingajorarterutaannut. Taamaattorli ukiut aamma imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaanerup ataqatigiinnerat arnanut kisimi kisitsisitigut qularnaappoq.

Misissuinerit allat takutinnikuuaat imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasut amerlanerit annertuumik imigassamik atuisuusartut, aamma amerlanngitsut ajoqutaasumik atuisuusut imaluunniit pinngitsuuisinnaajunnaarnermik misigisaqartut. Sundhedsstyrelsep aamma Dansk Selskab for Almen Medicinip nassuiarpaat, annertuumik imigassamik imeriaaseqarneq sivikitsumik akuliuffiginninnikkut ikiorsiiffiqeqarsinnaasoq (Bjerrum L allallu, 2010). Aammattaaq AUDIT atorlugu nassuiarneqartut imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasut najugaannut aamma amerlassusiannut tunngatillugu kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqartoqarpoq. Inuusuttut imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasut Nuummi ikinnerpaajupput (40 %-it), inuusuttut imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasut (54 %-it) illoqarfinni allani amerlanerpaajullutik. Nunaqarfinni inuusuttut 46 %-it imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasuupput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

2018-imi meeqqanik atuartunik misissuinnermit (HBSC) kisitsisit takutippaat, meeqqat 11-niit 13-inik ukiullit tamarluinnangajammik aalakoornikuusimannigitsut, tamannalu 16-inik ukiullit akornanni affaat tikillugit qaffariaateqarluni (Niclasen, 2019). Taamaallilluni ilimanarsivoq imigassamik atuineq 13-inik aamma 16-inik ukioqarnerup nalaani aallartittartuq.

Periartornermi atukkat kingusinnerusukkut inuup inersimasunngornermini peqqissutsikkut pissusilersuutaanut pingaaruteqarsinnaavoq (tak. Kapitali 2). Takussutissiami ataaniittumi takutinneqarpoq immikkoortut peroriartornermini assigiimmik atugallit aamma imigassamik ajornartorsiuteqaleratarsinnaanerup (annertuumik atuineq, ajoqutaasumik atuineq aamma pingitsuisinnaannginneq) akornanni ataqatigiinneq, arnanut angutinullu agguataarlugu.

Takussutissiaq 6.3. Immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinnut aamma suaassutsimut atatillugu imigassamik ajornartorsiuteqarsinnaanermit ilimanaatit inerniliussallu. 2018-imi Kalaallit Nunaanni 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=483. Allanngorarnerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit ukiuinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisat.

Takussutissiaq 6.3-mi takutinneqarpoq, imigassamik ajornartorsiuteqaratarsinnaasut aamma immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni ataqatigiinnerit. Tamatuma assinga angutini arnanilu takuneqarsinnaavoq, arnani sakkortunerugaluartoq. Illoqarfimmi peroriartorsimalluni annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanilliullugu inuusuttut immikkoortuni peroriartornermini assigiimmik atugalinni marlunni annertuumik artukkerneqarsimasuni imigassamik ajornartorsiuteqaleratarsinnaaneq qaffasinneruvoq. Inuusuttut annertuumik artukkerneqarlutik peroriartorsimallutik annikitsumik kulturimut tunngasutigit attuumassutillit imigassamik ajornartorsiutaleratarsinnaanerit, inuusuttunut illoqarfimmi peroriartorsimallutik

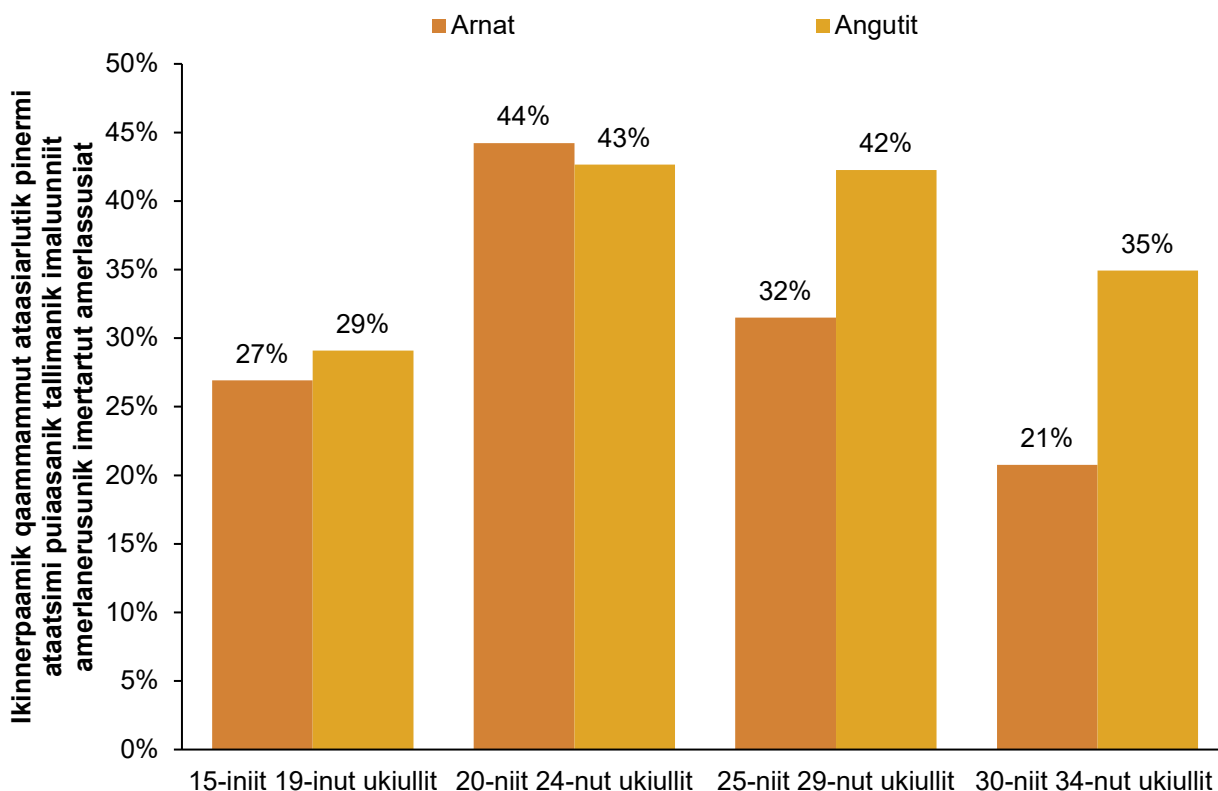
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanillullugu, arnat akornanni sisamariaammik aamma angutit akornanni pingasoriaammik qaffasinnerpaajuvoq. Ataqtigiinneq taanna kisitsisitigut qularnarnaatsuvoq.

Taamaalilluni inuusuttut angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusernermik aamma imigassamik ajornartorsiuteqarnermik annertuumik misigisaqarsimasut, aamma meeraanerminni kannguttaatsuliorfigineqarsimasut imigassamik ajornartorsiuteqaleratarsinnaanerit qaffasinneruvoq. Tamatuma erseqqissisippaa innuttaasut inuusuttut akornanni kingusinnerusukkut imigassamik atuisarnerannut peroriartornermi atukkat pingaaruteqassusiat.

Aalakoorniutigalugu imertarneq

Aalakoorniutigalugu imertarneq pinermi ataatsimi puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imernertut nassuiarneqarpoq. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit 35 %-ii pinermi ataatsimi ikinnerpaamik qaammammut ataasiarlutik puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imertarput. Taakkununga ilaapput 12 %-it ikinnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlutik pinermi ataatsimi puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imertartut.

Takussutissiaq 6.4. Suaaassutsinut ukiuinullu atatillugu alakoorniutigalugu imertarneq (ikinnerpaamik qaammammut ataasiarluni pinermi ataatsimi puiaasanik tallimanik amerlanerusunilluunniit imertartut). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=487.

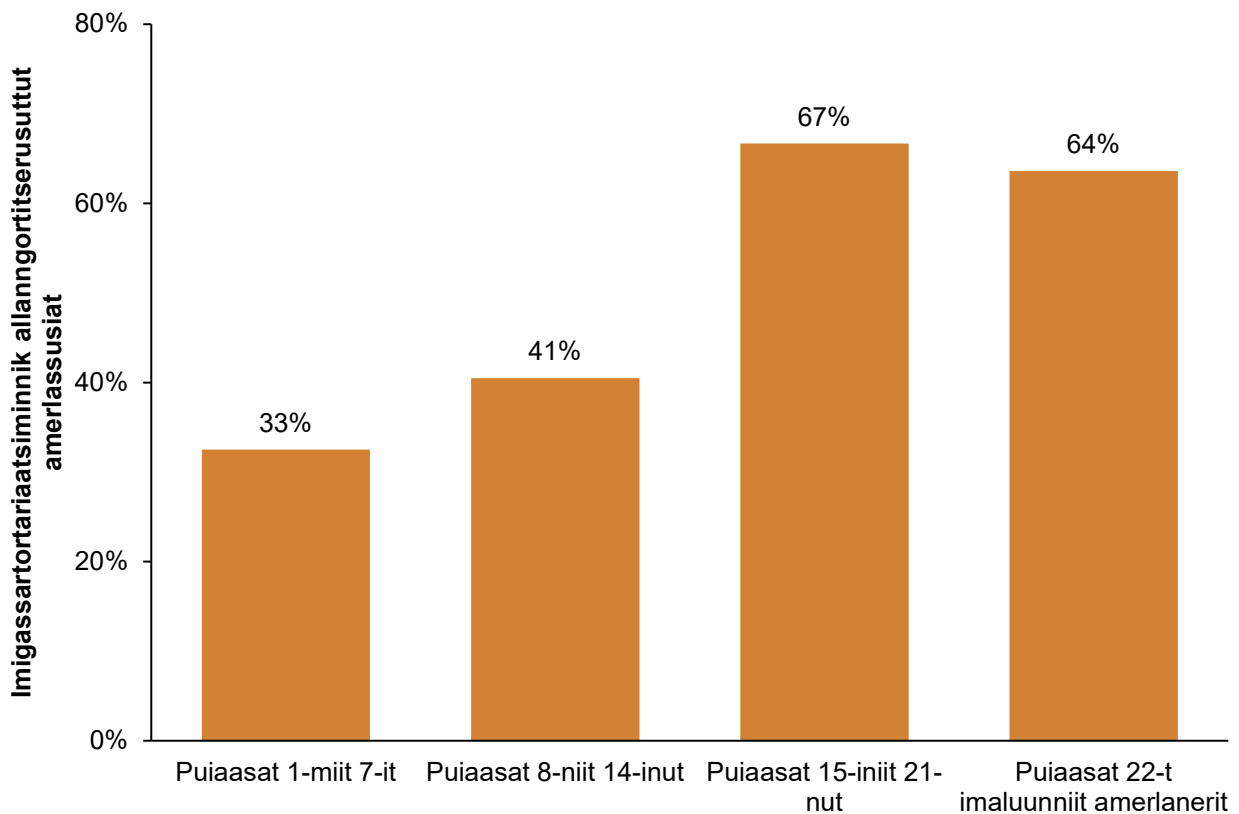
Takussutissiaq 6.4-mi takuneqarsinnaavoq 25-niit 34-nik ukiullit akornanni angutit arnanit amerlanerusut qaammammut pinermi ataatsimi puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imertartut. Aalakoorniutigalugu imertartut arnani angutinilu 20-niit 24-nik ukiullit akornanni amerlanerpaapput (44 %-iullutillu 43 %-iusut). Ukioqqortusiartorneq malillugu suaassutsini assigiinngissut annertusiartorpoq. Ukiuisa ataqatigiinnerat arnanut kisitsisitigut qularnaatsuuvoq, angutinulli taamaannani. Ikinnerpaamik qaammammut ataasiarluni pinermi ataatsimi puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imertarnermut atatillugu immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni assigiinngitsoqanngilaq.

Aalakoorniutigalugu imertarneq sapaatip akunnikkaartumik aamma uuttorneqarsinnaavoq. Ikinnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarluni puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imertartut amerlassusiini immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsoq takuneqarpoq, peroriartornermi artukkerneqartarnerit annertunerutillugit sapaatip akunnikkaartumik aalakoorniutigalugu imertarnermut attuumassuteqarluni. Inuusuttut annertuumik artukkerneqarsimasut aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassutillit akornanni inuusuttut tallimaat (20 %-it) ikinnerpaamik sapaatip akunneranut pinermi ataatsimi puiaasanik tallimanik, imaluunniit amerlanerusunik imertarpoq. Inuusuttunut illoqarfinni peroriartorlutik annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanilliutissagaanni taakkununga 9 %-iupput.

Allanguinissamut piareersimaneq – imigassartortarnermut ileqqunik allangortitserusunneq

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri peqataasut imigassartortartut tamarmik aperineqarput imigassartortariaatsiminnik allanguinissartik kissaatigineraat. Tamatumunnga inuusuttut peqataasut 33 %-iisa akissutigivaat imigassartortariaatsiminnik allangortitserusullutik. Inuusuttut imigassartortariaatsiminnik allangortitserusuttut nunaqarfinneersut, illoqarfinneersunut sanilliullutik, amerlanerupput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 6.5. Sapaatip akunneranut agguaqatigiisillugu imigassartortakkat amerlassusiannut atatillugu imigassartortariaatsimik allannguissamik kissaateqarneq. 2018-imi Kalaallit Nunaani Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=401.

Takussutissiaq 6.5-imi takutinneqarpoq imigassamik atuinerpaat aamma imigassartortariaatsimik allannguissamik kissaateqartut akornanni attuumassuteqarneq. Imigassartortariaatsiminnik allannguissaminnik kissaateqartut amerlassusiat sapaatip akunneranut puiaasat, 15-iniit 21-nut aamma 21-t imaluunniit amerlanerusut, imernejartartut amerliartortillugit qaffariaateqarpoq. Taamaalilluni sapaatip akunneranut 22-nik imaluunniit amerlanerusunik imigassartortartut 64 %-ii, aamma sapaatip akunneranut puiaasanik ataatsimiit arfineq-marluk tikillugit imigassartortartut 33 %-ii imigassartortariaatsiminnik allannguissaminnik kissaateqarput. Attuumassuteqarneq taanna inuusuttut akornanni imigassamik atuinerup pitsaaliorneqarnissaanik sulinermi pitsaaliuffiginissaanut periarfissaavoq pingaarutilik.

6.2. Tupa aamma ikiaroornartoq

Pujortartarneq innuttaasut peqqissuianut aarlerinaataavoq annertoq. Pujortartarneq nappaateqaleriartornissamut toqqaannartumik attuumassuteqarpoq, soorlu puatsigut kræfteqalernissamut, uummatikkut nappaateqarlernissamut aamma anigugassaanngitsunik pualluuteqalernissamut, taakku tamarmik inuunerup sivisussusianut aamma inuunerup pitsaassusianut annertuumik pingaaruteqartullutik. Pujortartarneq *Inuuneritta II*-mi (piffissami 2013-imiit 2019-imut innuttaasut peqqissuunissaannik suliniut) sammisaasimavoq pingaarutilik, pujortartarnerup nappaatinut amerlasuunut, toqujaartarnermut aamma ukiut inuuffiit pitsaasuusussat annaernerinut pissutaanera pissutigalugu. *Inuuneritta II*-mi anguniarneqartut ilaat

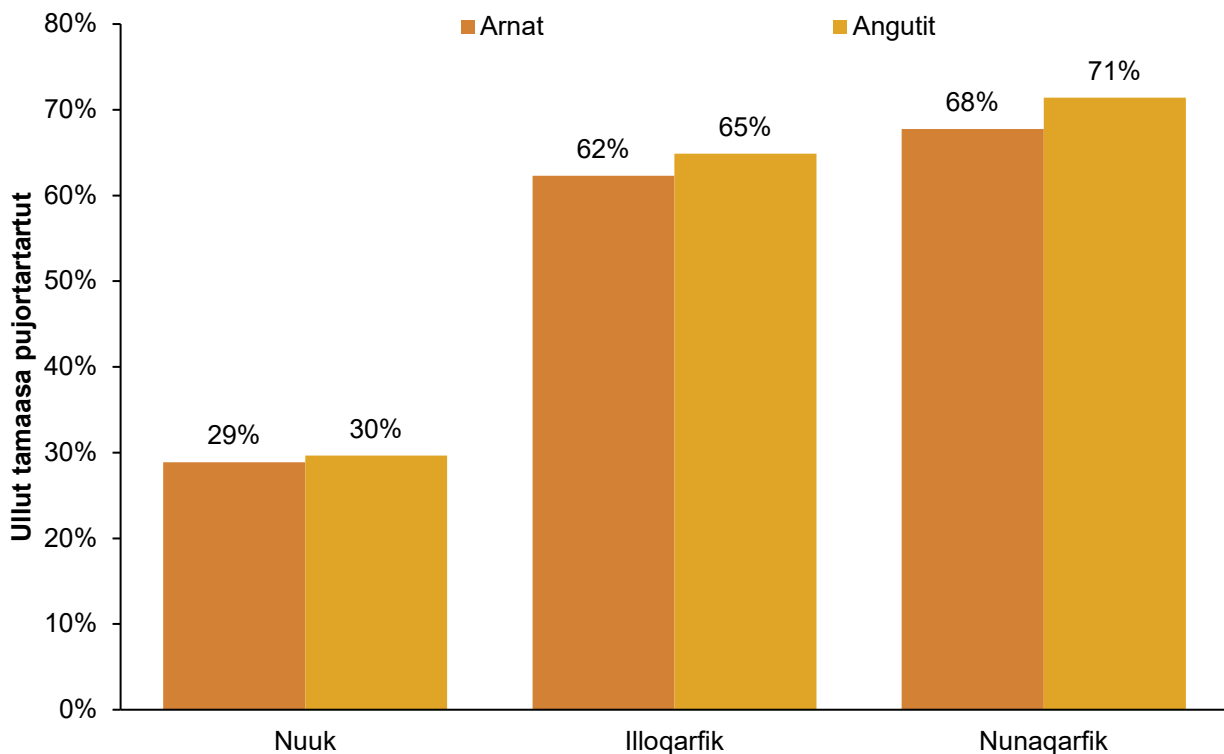
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

tassaavoq meeqqat inuusuttullu pujortartalinnginnissaat, kiisalu innuttaasut akornanni pujortartartut ikilisinneqarnissaat.

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermermi inuusuttut 42 %-ii pujortarneq ajorput. Pujortartartut, kisianni ullut tamakkianagit pujortartartut 4 %-iupput, aamma ullut tamaasa pujortartartut 54 %-iullutik. Taamaalilluni inuusuttut 58 %-it pujortartartuupput.

Ullut tamaasa pujortartarneq

Inuusuttut 15-iniit 34-nut ukiullit affai sinnerlugit (54 %-it) ullut tamaasa pujortartarput. Innuttaasuni tamani 2018-imi 52 %-iupput, taamaalilluni innuttaasut inersimasut sinnerisa assinganik inuusuttut pujortartarput. Nunap ilaani sumiiffiit akornanni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiat assigiinngilaq, angutit arnallu akornanni assigiinngissut annikilluni.

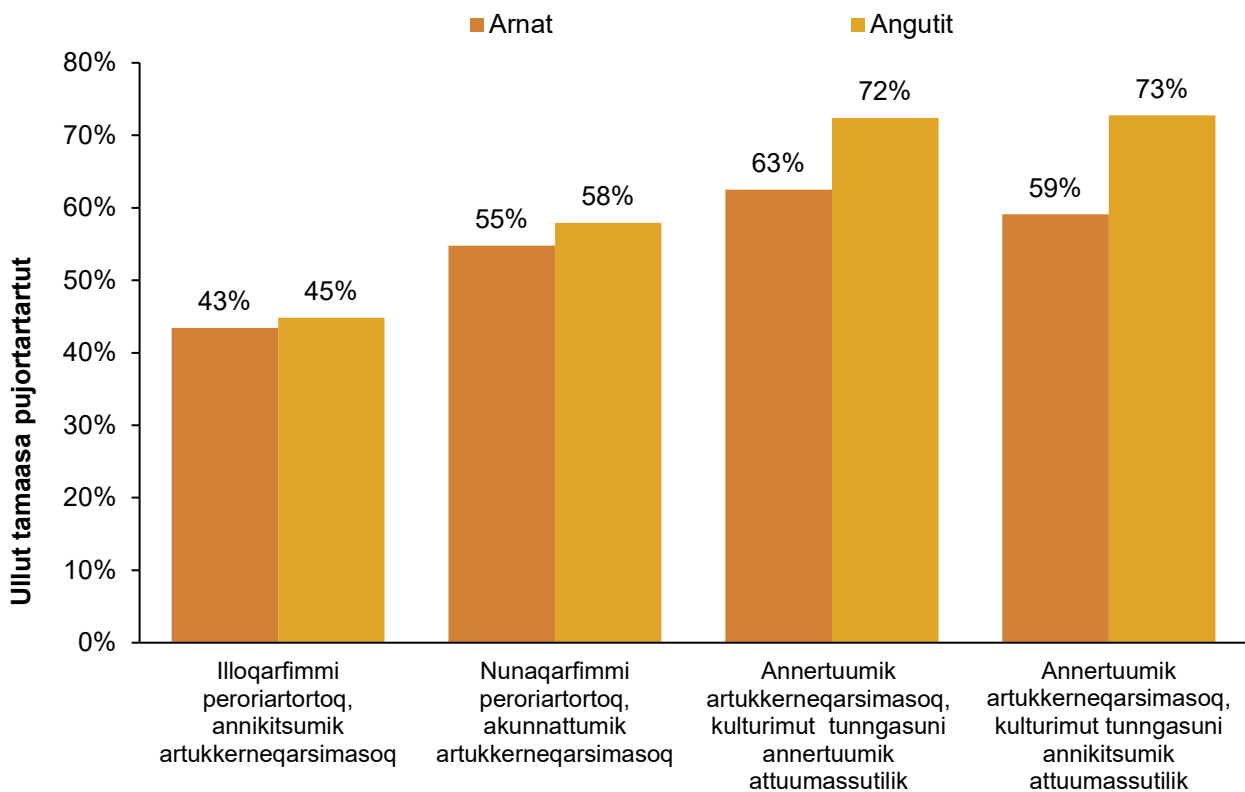
Takussutissiaq 6.6. Najukkanut aamma suaassutsinut atatillugu ullut tamaasa pujortartartut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=620.

Takussutissiaq 6.6-mi takuneqarsinnaavoq inuusuttut nunaqarfinni najugallit ullut tamaasa pujortartartut amerlanerpaajusut, aamma inuusuttut Nuummi najugallit ikinnerpaajusut. Assigiinngissut taanna kisitsisitigut qularnaatsuvoq. Angutit arnallu akornanni ullut tamaasa pujortartartut taakku amerlaqatigingajappaat, kisianni angutit arnallu akornanni ullut tamaasa pujortartartut nunaqarfinni najugallit amerlanerulaarput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Pujortartorujussuurtut taaneqarsinnaasut tassaapput ullormut ikinnerpaamik cigaritsinik 15-inik pujortartartut. Inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni 5 %-it pujortartorujussuupput. Suaassutsit akornanni assigiingissut takuneqarpoq, arnat 3 %-ii pujortartorujussuusut, aamma angutit 8 %-ii ullormut cigaritsinik 15-inik, imaluunniit amerlanerusunik pujortartarlutik.

Peroriartornermi atukkat – imigassamut tunngatillugu siusinnerusukkut nassuiarneqartutut – peqqinnissakkut pissusilersuutitut pingaaruteqarput, tassunga ilanngullugu pujortartarneq. Taamatuttaaq takussutissiami ataaniittumi nassuiarneqarpoq immikkoortut peroriartornermini assigiimmik atugallit aamma ullut tamaasa pujortartartut akornanni ataqatigiinnerit, arnanut angutinullu agguataakkat.

Takussutissiaq 6.7. Immikkoortunut peroriartornermini assigiimmik atugalinnut atatillugu ullut tamaasa pujortartartut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=565.

Takussutissiaq 6.7-imi takutinneqarpoq ullut tamaasa pujortartartut peroriartornermi artukkerneqarnerit (artukkerneqarnerit annikitsumiit, akunnattumut aamma annertuumut) annertusiartortillugit amerlassusiat qaffakkiartortoq. Inuusuttuni peroriartornermini annertuumik artukkerneqarsimasuni ullut tamaasa pujortartartut amerlanerpaajupput, aamma ilutigitillugu suaassutsit akornanni assigiingissut anginerpaajulluni. Angutitut tunngatillugu immikkoortuni peroriartornermini annertuumik artukkerneqarsimasuni marluusuni amerlassutsit assinga pivoq, tassa 72-73 %-iullutik, aamma arnanut tunngatillugu annertuumik artukkerneqarsimallutik kulturimut tunngasutigit annertuumik attuumassutilinni amerlassutsit qaffasinnerulaarput, tassa 63 %-iullutik. Angutini immikkoortuni peroriartornermini assigiinnik atugallit akornanni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiisa assigiingissutaat kisitsitigit qularnaatsuvoq, arnanulli taamaannani.

Takussutissiap erseqqissisippaa innuttaasuni inuusuttut akornanni kingusinnerusukkut pujortartarnermut peroriartornermi atukkat pingaaruteqassusiat.

Pujortassaarneq

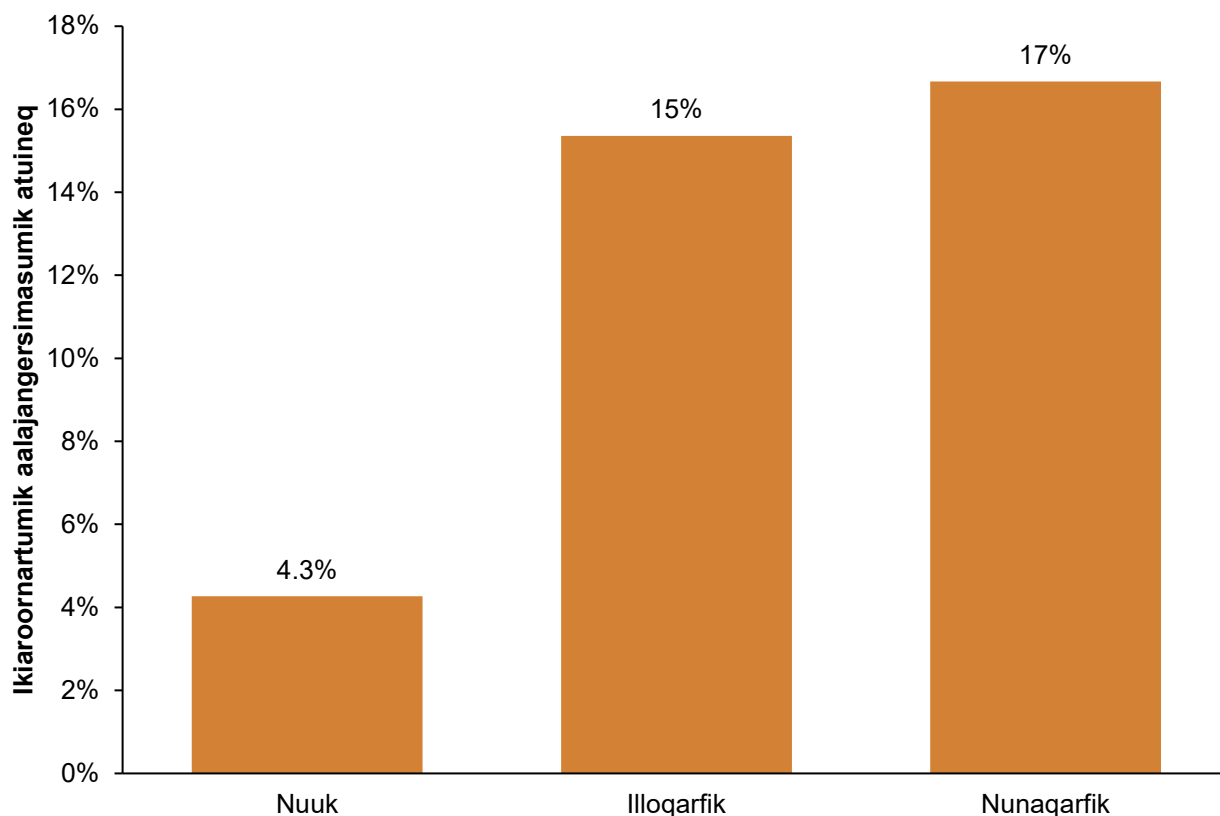
2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi pujortartartut (58 %-it) pujortassaarusullutik kissaateqarnermut aperineqarput. Taakkunannga 78 %-it pujortartarunnaarusupput, aamma taakkunannga 3 %-it qaammatip tulluuttup ingerlanerani pujortassaarniarlutik pilersaaruteqarlutik. Tallimararterutaasa missarpiaanniittut pujortassaarusullutik kissaateqanngillat. Ukioqatigiiaat akornanni pujortassaarusuttut assigiinngillat. Pujortassaarusullutik kissaateqartut, kisianni qaquguussanersoq pillugu pilersaaruteqanngitsut, amerlassusiat ukioqqortusiartorneq malillugu appariartulaarpoq. 15-iniit 19-nik ukiullit 80 %-iisa missaanniittut pujortassaarusullutik kissaateqarput, taamatut aamma 30-niit 34-nut ukiullit 71 %-ii. Aammattaaq takuneqarpoq amerlanngitsut qaammatip ataatsip ingerlanerani pujortassaarniarlutik pilersaaruteqartut, taamaattorli ukioqatigiiaani ukioqqortunerusuni (30-niit 34-nut ukiulinni) amerlanerpaajullutik. Immikkoortuni peroriartornermini assigiinnik atugallit akornanni pujortassaarusullutik kissaateqartut annertuumik assigiinngissuteqanngillat, aamma immikkoortuni tamani amerlassutsit qaffasipput. Immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugalinni tamani 76-84 %-it pujortassaarusupput.

Ikiaroorntoq

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi inuusuttut 15-iniit 34-nut ukiullit 43 %-ii ataasiarlutik imaluunniit arlaqanngitsoriarlutik ikiaroorntumik pujortarlutik misiliisimmapput, aamma 18 %-it arlaleriarlutik ikiaroorntumik pujortarlutik misiliisimallutik. Taamaalilluni 39 %-it ikiaroorntumik pujortarlutik misiliisimannngillat. Ukiup kingulliup ingerlanerani 82 %-it ikiaroorntumik pujortarlutik misiliisimannngillat, aamma 2 %-it ukiup kingulliup ingerlanerani ullut tamaasa ikiaroorntumik pujortarlutik akissuteqarlutik.

Aalajangersimasumik atuneq qaammammut ikinnerpaamik ataasiarluni ikiaroorntumik pujortartarnermut tassuarneqarpoq, tamannalu inuusuttut katillugit 12 %-iinut atuuppoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

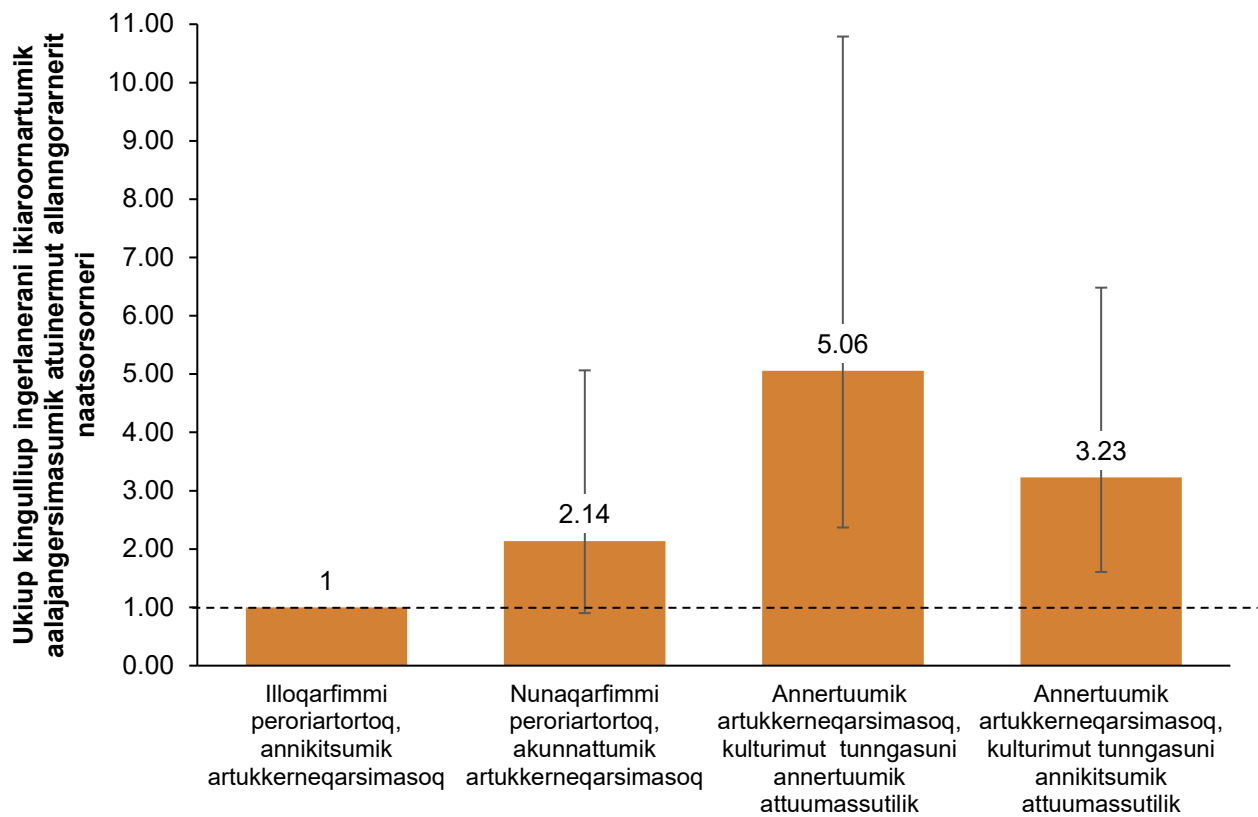

Takussutissiaq 6.8. Najukkamat atatillugu ukiup kingulliup ingerlanerani ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuineq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=523.

Takussutissiami takutinneqarpoq najugaqarfinnut tunngatillugu ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuisartut amerlassusiisa kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinnginnerat. Peqataasut akornannni ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuisartut amerlanerpaat (17 %-it) nunaqarfinneruupput, peqataasullu akornanni ikinnerpaat Nuummi najugaqartuullutik. Aamma angutit arnanut (8 %-it) sanilliullugit marloriaatingajai (16 %-it) ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuisuupput. Suaaassutsitigut assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsuuvoq.

Siusinnerusukkut nassuiaatigineqartutut imigassamik atuineq aamma pujortartarnej peroriartornermi atukkanut atassuteqarpoq. Taamatuttaaq immikkoortut peroriartornerinni assigiimmik atugallit aamma ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuisartut akornanni ataqatigiinneq takussutissiami ataaniittumi nassuiarneqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 6.9. Immikkoortunut peroriartornermi assigiimmik atugalinnut atatillugu ukiup kingulliup ingerlanerani ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuineranut allanngorannerit naatsorsorneri. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=523. Allanngorannerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit ukiuinut aamma suaassutsinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsiat.

Takussutissiaq 6.9-mi takuneqarsinnaavoq inuusuttut ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuisut amerlassusiat immikkoortut peroriartornerminni assigiimmik atugallit akornanni assigiinngissusiat erseqqissoq.

Immikkoortumut illoqarfimmi peroriartorsimallutik annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanilliullugu inuusuttut immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugalinni sinneriniittut ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuisunngornissaminnut qaffasinnerusumik ilimanaateqarput. Aammattaaq aalajangersimasumik atuilernissap ilimanaataa peroriartornermi artukkerneqarnerit (artukkerneqarnerit annikitsumiit, akunnattumut aamma annertuumut) annertusiartortillugit qaffakkiartorluni. Assersuutigalugu takuneqarpoq inuusuttut peroriartornerminni annertuumik artukkerneqarsimallutik kulturimut tunngasutigut annertuumik attuumassutilit tallimariaammik annertunerusumik ikiaroorartumik atuilernissaminnut ilimanaateqarnerusut, inuusuttunut illoqarfimmi peroriartorsimallutik annikitsumik artukkerneqarsimasunut sanilliullugit. Ataqatigiinneq taanna kisitsisitigut qularnaatsuvoq. Ilanngulluguttaaq takuneqarpoq peroriartornermi atukkat apeqqutaatinnagit arnat ikiaroorartumik aalajangersimasumik atuilernissaminnut ilimanaataat appasinnerusoq.

Takussutissiaq 6.7-imi takutinneqarpoq ullut tamaasa pujortartartut peroriartornermi artukkerneqarnerit (artukkerneqarnerit annikitsumiit, akunnattumut aamma annertuumut) annertusiartortillugit amerlassusiat qaffakkiartortoq.

Takussutissiap erseqqissisippaa peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkut ikiaroomartumik atuilernermit pingaaruteqassusiat.

Sunoorsit

Inuusuttut amerlanngitsut sunoorsinik misiliniikuusimapput, aamma angutit arnanut sanilliullugit marloriaataannik amerlassuseqarlutik. Katillutik 5 %-it sunoorsinik piffissap ilaani atuisuusimallutik akissuteqarput, taakkunannga arnat 2 %-ii, aamma angutit 8 %-ii. Sunoorsit ukioqatigiiaanut allanut sanilliullugit inuusuttut 15-iniit 34-nut ukiullit akornanni atugaanerupput. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit peqataasut ataatsimut isigalugit 3 %-it sunoorsinik atuisuusimapput, taakkunannga arnat 1 %-ii, aamma angutit 4 %-ii. Taamalilluni 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerup takutippaa Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni sunoorsinik atuneq killeqartoq.

Immikkoortoq 3 – Peqqissuseq aamma inuuniarnikkut atukkat

Kapitali 7. Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik inuusuttut atuinerat

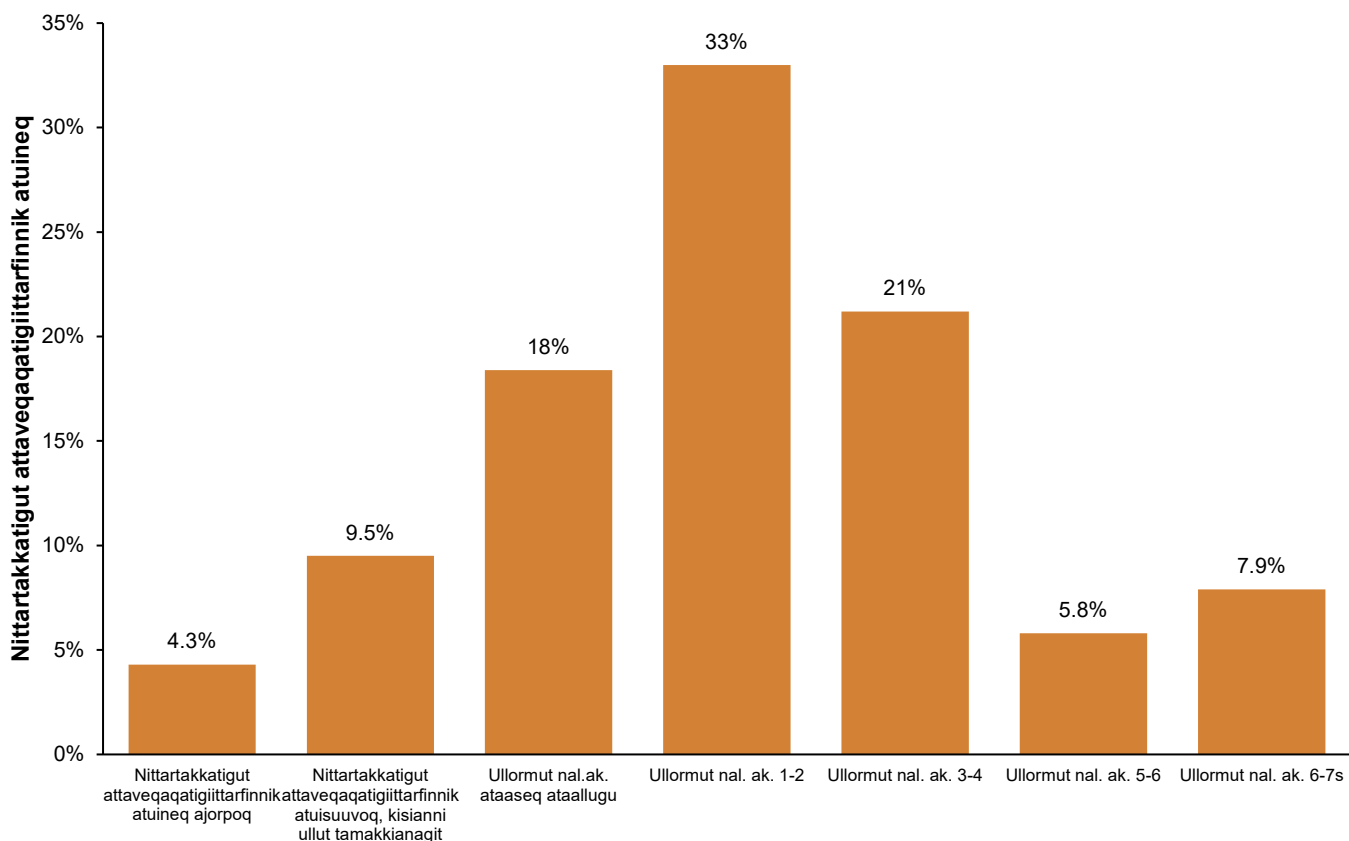
Charlotte Brandstrup Ottendahl

Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfiit inuusuttut ulluinnarni inuunerannut ilaasorujussuannorsimapput, aamma 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerimi inuusuttut amerlanngitsuinnaat (5 %-it) nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuisuunnigillat. Nunat tamalaat akornanni misissuinerit anginerit takutinnikuuaat nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfiit ataatsimoorfinnik aamma inuit akornanni atassuteqaqatigiinnernik pilersitsiffittut atorneqarsinnaasut (Anderson & Jiang, 2018). MIO-mit (Meeqqat pisinnaatitaaffiinik Kalaallit Nunaanni suliaqarfik) nalunaarusiami 2017-imeersumi *Meeqqat Internettimik sociale medianillu atuinerat – Kalaallinik 6. aamma 7. klassinik immersugassat atorlugit apersuineq-mi* meeqqat atuarianni 6.-7. klassimi atuartut 910-t nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinerat pillugu aperineqarput. Amerlanerpaat, MIO-p nalunaarusiaani ilaasut, Facebookimi atuisuuffeqarput, pingaartumik qanoq inuuneqarnerminnik imminnut malinnaaffiginissartik, chattikkut imminnut allaffigeqatigiinnissartik aamma assiutiminnik avitseqatigiinnissartik nuannaralugu. Aammattaaq nalunaarusiami takutinneqarpoq meerarpassuit ulluinnarni nittartakkatigut attaveqaqatigiittarnerup saniatigut allanik atassuteqaqateqartartut, tassunga ilanngullugit ilaqquttanut ungasissumi najugalinnut attaveqarneq. MIO-p nalunaarusiaani nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinni attaveqarfippassuaqarnerup aamma ulluinnarni timitalimmik ikinnguterpassuaqarnerup atassuteqarnerat takuneqanngilaq (Petersen & Lorentzen, 2017).

Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinerulerneq pitsaasuinnarmik kinguneqanngilaq. *2018-imi Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarianni atuartunik misissuineq* tikkuussivoq nittartakkatigut attaveqaqatigiiffinik atuinermi attaveqaatitigut pimmatiginnitarneq ajoqutaasunut ilaasoq. Misissuinerup takutippaa 12 %-it ataasiarlutik imaluunniit marloriarlutik attaveqaatitigut pimmatigineqarneq misigisimagaat, aamma misissuinerimi atuartut 7 %-it qaammatit kingulliit arlariit ingerlaneranni ikinnerpaamik qaammammut marloriarlutik attaveqaatitigut pimmatigineqarneq misigisimallugu akissuteqarlutik (Nielsen, 2019).

2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerimi 35-t ataallugit ukiullit tamarmik nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik qanoq atuitiginersut aperineqarput, soorlu Facebookimik aamma Twitterimik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 7.1. Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuineq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=620.

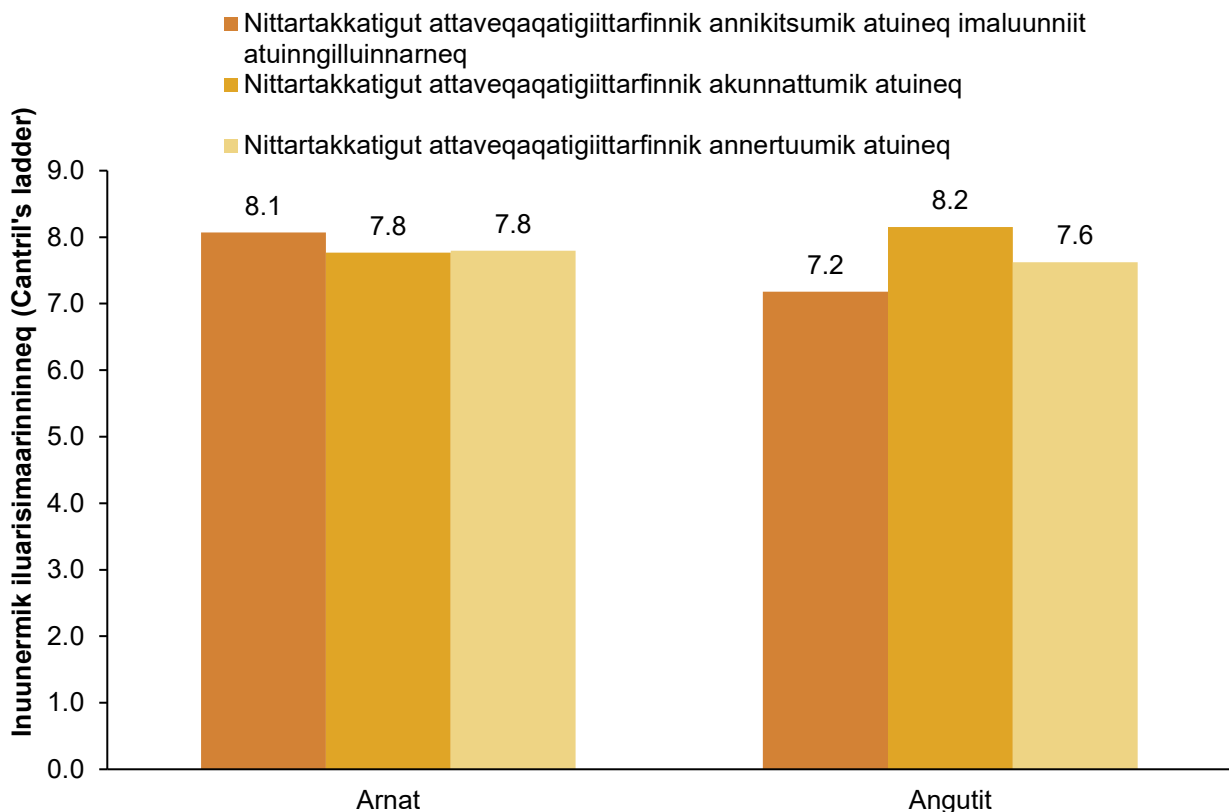
Takussutissiaq 7.1-imi takutinneqarpoq, peqataasut amerlanerpartaat nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik ullormut nal. ak. 1-2-nik atuisartut. Ikinnerpaat (5 %-it) nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuineq ajorput, aamma 8 %-it nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik ullormut nal. ak. 6-7-nik atuisarlutik. Inuusuttut akornanni nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuisartut amerlapput, amerlanerpaalli akunnattumik atuisuullutik. Ilanngullugu oqaatigineqarsinnaavoq ataasiinnaq internettimut attaveqarnani akissuteqarmat.

Apeqput pingaarutilik tassaavoq nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinerup qanoq sunnertarneraatigut. Ilisimatuussutsikkut allaaserisat misissornerini nalilernerqarpoq nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuineq atugarissaarnermut annikitsuinnarmik sunniuteqartartoq (Orben & Przybylski, 2019). Nunat Avannarliit Ministeriisa Siunnersuisoqatigiiffiannit nalunaarusiami 2019-imeersumi, *#StyrPåSoMe Er Sociale Medier en Trussel mod Unges Trivsel?*, inerniliunneqarpoq, nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfiit inuusuttut atugarissaarnerannut pitsaasumik imaluunniit pitsaanngitsumik sunniuteqarnersut paatsuugassaannngitsumik nalilernerqarsinnaanngitsoq. Taamaaliorniaraluassagaannili assigiinngissutinik takutitsisinnaalluatumik pissutsinik aalajangersimasunik arlalinnik ilanngussisoqartariaqarpoq. Tassunga ilanngullugit kikkut nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuisuunersut, siammarteriffiit sorliit atornerqarnersut, il. il. (Birkjær & Kaats, 2019). 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi apeqput, eqqarsartaatsikkut peqqissutsimik uuttuinnermut ataqatigiissinneqartussa, nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik piffissamik atuinnermut tunngasoq ataasiinnaq ilanngunneqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Taamaaliortoqarpoq ataqatigiinnermut tassunga pissutsit assigiinngitsut aamma apeqqutaasut nalunngikkaluarlugu. Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuineq eqqarsartaatsikkut uuttuutitut toqqarneqartunut sanilliullugit ataani takutinneqassapput: inuunermik iluarisimaarinnineq, kiserliorneq aamma imminut naleqartinneq.

Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik annikitsumik atuineq atuinngilluinnarnertut, imaluunniit nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik ullut tamakkiallugit atuinnginnertut nassuiarneqarpoq. Akunnattumik atuineq ullormut sivisunerpaamik nal. ak. marluk atuinertut nassuiarneqarluni, aamma annertuumik atuineq ullormut nal. ak. pingasunit sivisunerusumik atuinertut nassuiarneqarluni.

Takussutissiaq 7.2. Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnut aamma suaassutsinut atatillugu inuunermik iluarisimaarinnineq (*Cantril's ladder*imik uuttuut malillugu immikkoortunut agguaqatigiissillugu). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. N=620.

Takussutissiaq 7.2-mi takutinneqarpoq, *Cantril's Ladder*, kapitali 3-mi allaaserineqartoq, naapertorlugu nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinertut aamma inuunermik iluarisimaarinninnerup ataqatigiinnerat (angusat 0-imiit 10-mut, 10 inuunermik iluarisimaarinninnermi qaffasinnerpaajulluni) nassuiarneqartoq. Inuusuttut akornanni arnani angutinilu assigiinngissuteqarpoq. Angutit akornanni assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsoq takuneqarsinnaavoq, inuunerminnik iluarisimaarinninnerminni qaffasinnerpaamik inissisimasut nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinertut akunnattumik inissisimalluni. Arnani allaaneruvoq, inuunerminnik iluarisimaarinninnerminni qaffasinnerpaamik inissisimasut nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinertut appasilluni. Arnalli akornanni assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsuungilaq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Angutit kalaallit akornanni allaaneruvoq, assersuutigalugu nunani avannarlerni angutit akornanni paasineqartunut sanilliullugu. Nunani avannarlerni arnat, angutitut sanilliullugit, inuunermikk iluarisimaarinninnerat nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinnermit sunnersimaneqarnerorpassippoq. Kalaallit Nunaanni angutit arnallu nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik qanoq atuisarnerisut, aamma inuunermik iluarisimaarinninnerit assigiinngissutaat nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinnermik nassuiarneqarsinnaanersut itinerusumik misissorneqartariaqaraluarpoq.

Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuineq aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut uuttuutitut allanut, soorlu kiserliornermut aamma imminut naleqartinnermut, atatillugu takuneqarsinnaavoq. Nunani avannarlerni inuusuttut akornanni kiserliorneq ukiuni kingullerni qaffakkiartorpoq, kisiannili nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik attuumassuteqarnerisut siusinnerusukkut misissuinerit takuneqarsinnaasimanani (Birkjær & Kaats, 2019).

Takiussutissiaq 7.3. Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinnermit atatillugu kiserliortutut misigisimanginneq aamma imminut naleqartinneq qaffassissoq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=609-620.

Takussutissiaq 7.3-mi takuneqarsinnaavoq, nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik akunnattumik atuisartut kiserliornermut aamma imminut naleqartinnermut tunngatillugu atugarissaarnerisut. Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinnermit atatillugu kiserliornermut aamma imminut naleqartinnermut kisitsisit assigiinngissutaat kisitsisigit qularnaatsuupput.

Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfiit inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut qanoq sunniuteqartarnersut naak sulii ersernerlukkaluartoq nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik akunnattumik atuisut atugarissaarnerusut ittit takuneqarpoq. Tamatumunnga pissutsit assigiinngitsorpasuit sunniuteqarsimasinnaapput. Nunani Avannarlerni Ministerit Siunnersuisoqatigiiffianit nalunaarusiami nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atueriaatsip atugarissaarnermut qanoq sunniuteqarsinnaaneranut nassuiaataasinnaasut saqqummiunneqarput (Birkjær & Kaats, 2019).

Inuit nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik annertuumik atuisut piffissap ilarujussuani qisuariaateqassanatik atortassavaat. Tassa imaappoq, allat sulerinersut takuniarlugu siammarteriffimmi saqqummiussat, nutaarsiassat imaluunniit assingusut tulleriaarusaarlugit isiginnaarlugit, oqaaseqaatinik imaluunniit oqaloqatigiinnernut namminneq peqataanatik, taamaalillutillu iliuuseqaratik malinnaaginnarlutik. Akunnattumik atuisartut amerlasuut nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuinermi piffissap annerpaartaani peqataanerullutik atorajunnerussavaat, tassa imaappoq ikinngutinik aamma ilaquttanik allaqateqarlutik, saqqummiussillutik aamma allat saqqummiussaannut oqaaseqaateqarlutik – tassa nittartakkatigut ataatsimoorfimmi peqataallutik. Nittartakkatigut attaveqaqatigiiffinnik annikitsumik atuisartut ataatsimoorfiit taamaattut avataaniissasut ilimagineqarsinnaavoq (Birkjær & Kaats, 2019). Pissutsit taamaattut annertunerusumik paasisaqarfigiumallugit Kalaallit Nunaanni nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuneq pillugu paasisutissat amerlanerusut pisariaqarput.

Misissuinerup takutippaa, inuusuttut amerlanerit nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik ullut tamaasa atuisartut, aamma amerlanerit nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik akunnattumik atuisartut. Tamatuma ilimanarsisippaa, nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik akunnattumik atuisartut tassarpiaasut atugarissaarnerusut, kisianni pissutsit taamaattut annertunerusumik paasisaqarfigiumallugit misissuinerit annertunerusut aamma malittareqqiinerit pisariaqarput.

Kapitali 8. Inuusuttut peqqissusiat aamma peqqinnissakkut pissusilersuutaat

Peter Bjerregaard

Peqqissutsimik nammineq naliliineq

Peqqissutsimik nammineq naliliinermi apeqqut akisassaq tassaavoq "Peqqissutsit qanoq igaajuk?" Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri atornerqartumi apeqqut taanna tallimanik assigiinngitsunik akisassartaqarpoq: 'Pitsaalluinnarpoq', 'Ajunngilaq', 'Naammaannarpoq', 'Agorpoq', aamma 'Ajortorujussuavoq'. Peqqissutsimik nammineq naliliineq ukioqatigiiaani tamani misissuineri amerlasoorpassuarni peqqissutsimut nalinginnaasumik uuttuutit atornerqartarpoq. Tamanna toqusoqartarneranut, nappaateqalersarnermut, nakorsaatini atuinermut, aamma peqqinnissaqarfiup kiffartuussissutaanik kiisalu peqqissutsimut nalinginnaasumut ataqatigiippoq. Kalaallit inuusuttut akornanni peqqissutsimik nammineq naliliinerup aamma imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerup annertuumik ataqatigiinnerat uppersaaserneqarnikuvoq (Spein allallu, 2013). Inuusuttut akornanni 21 %-it isumaqarput 'Pitsaalluinnartumik', aamma 40 %-it 'Ajunngitsumik', 37 %-illu taamaallaat 'Naammaannartumik' peqqissuseqarlutik. Agguataarneq taanna, immaqa tupaallannalaartumik, peqataasut ukioqqortunerisut akornanni akissutigineqartut assigivaat. Peqqissutsimik nammineq naliliineq pitsaasoq *Inuunerittap* innuttaasut peqqissusiannut uuttuuttaasa ilagivaat, uuttuummilu tassani misissuineri peqqissutsimik nammineq naliliinerit tassaallutik 'Pitsaalluinnarpoq' aamma 'Ajunngilaq'. Uuttutigineqartumi tassani inuusuttut ukioqqortunerisullu akornanni assigiinngitsoqanngilaq.

Tabeli 8.1-imi takutinneqarpoq, peqqissutsimik nammineq naliliinermi ataqatigiinnernut pissutaasut ilaat. Ukioqatigiiaat akornanni assigiinngitsoqanngilaq, angutilli arnanut sanilliullutik peqqissutsiminnik ajunngitsumik namminneq naliliisut amerlanerusarput. Arnanut tunngatillugu peqqissutsimik nammineq naliliinerup aamma pujortarnerup aamma pigissaarnerup ataqatigiinnerat malunnaateqarnerullunilu kisitsisitigut qularnaatsuuvoq, angutitut tunngatillugu peqqissutsimik nammineq naliliinerup aamma imigassap aamma peroriartornermi atukkat ataqatigiinnerat malunnaateqarnerulluni.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Tabeli 8.1. Kalaallit Nunaanni inuusuttut peqqissutsiminnik namminneq naliilerannut tunngavileeqataasut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. N=483-620.

	Peqqissutsimik pitsaasumik nammineq naliliineq		
	Arnat %	Angutit %	
Suiaassuseq (N=620)	54,1	67,3	p=0,001
Najugaq (N=620)			
Kitaani illoqarfiit	52,9	68,7	
Tunumi illoqarfiit	38,9	61,1	
Kitaani nunaqarfiit	71,0	60,0	
	p=0,25*	p=0,50*	
	p=0,06**	p=0,30**	
Ilinniagaq (N=609)			
Taamaallaat meeqqat atuarfiat imaluunniit GU	53,4	64,3	
Ingerlaqqiffiusumik ilinniagaq naatsoq	57,6	75,8	
Ingerlaqqiffiusumik ilinniagaq akunnattumik imaluunniit sivisuumik sivisussusilik	50,0	73,9	
	p=0,75	p=0,17	
Pigissaarnermut uuttuut (N=620)			
0-3	41,5	56,6	
4	44,8	58,6	
5	61,6	71,4	
6	63,2	75,9	
	p=0,011	p=0,033	
Ullut tamaasa pujortartarneq (N=620)			
Naamik	64,6	70,2	
Aap	44,4	64,9	
	p<0,0001	p=0,32	
Imigassaq AUDIT-imi angusat (N=483)			
Ajoqutaanngitsumik atuineq	54,3	71,2	
Aarlerinaatilimmik atuineq	56,2	71,3	
Ajoqutaasumik atuineq	47,4	36,8	
Pinngitsuuisinnaannginneq	50,0	61,5	
	p=0,91	p=0,020	
Ikiaroornartoq (N=524)			
Aalajangersimannngitsumik atuineq	54,3	68,3	
Aalajangersimasumik atuineq	47,4	61,4	
	p=0,56	p=0,37	
Immikkoortut peroriartornermi assigiimmik atugallit (N=565)			
Illoqarfimmi peroriartorluni annikitsumik artukkerneqarsimasoq	54,1	75,2	
Nunaqarfimmi peroriartorluni akunnattumik artukkerneqarsimasoq	57,1	63,2	
Annertuumik artukkerneqarsimalluni aamma kulturimnut tunngasutigut annertuumik attuumassutilik	53,2	62,1	

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Annertuumik artukkerneqarsimasoq aamma kulturimut tunngasutigut annikitsumik attuumassutilik

47,8
p=0,78

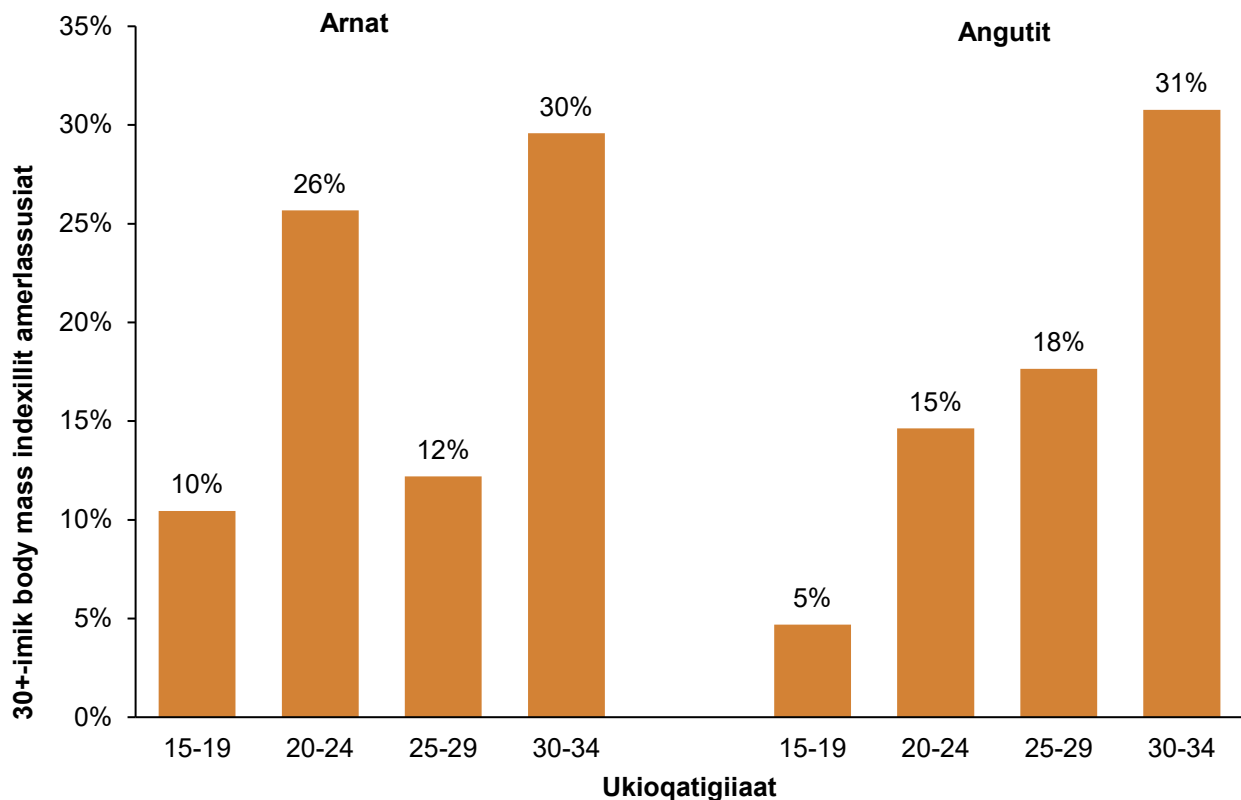
50,9
p=0,007

* Kitaani- aamma Tunumi illoqarfinnik sanilliussineq

** Kitaani illoqarfinnik aamma nunaqarfinnik sanilliussineq

Pualavallaarneq aamma timimik isiginninneq

Pualavallaarneq piffissami sivitsortumi annertusiartuinnartumik Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusianni unammillagassaavoq. Pualavallaarneq *body mass index* (BMI) uuttorneqarsinnaavoq, inuup oqimaassusia (kiilunngorlugu) angissutsimik (miiterinngorlugu) agguarlugu, marloqqiuserlugu qaffallugu. Inuk 18,5-24,9-mik BMI-ilik nalinginnaasumik oqimaassuseqarpoq, 25-29,9-mik BMI-ilik pualavallaarluni, aamma 30-mik imaluunniit qaffasinnerusumik BMI-ilik annertuumik pualavallaartuulluni. Kalaallit Nunaanni pualavallaartut amerlassusiat 1993-imiit 2018-imut 13 %-imiit 28 %-imut qaffappoq (Larsen allallu, 2019). Inerniliussat isumasiornerini eqqaamasariaqarpoq BMI toqqaannangitsumik pualavallaarnermut uuttuutaamat, aamma nukit annertunerat pissutigalugu BMI qaffasissinnaamat.

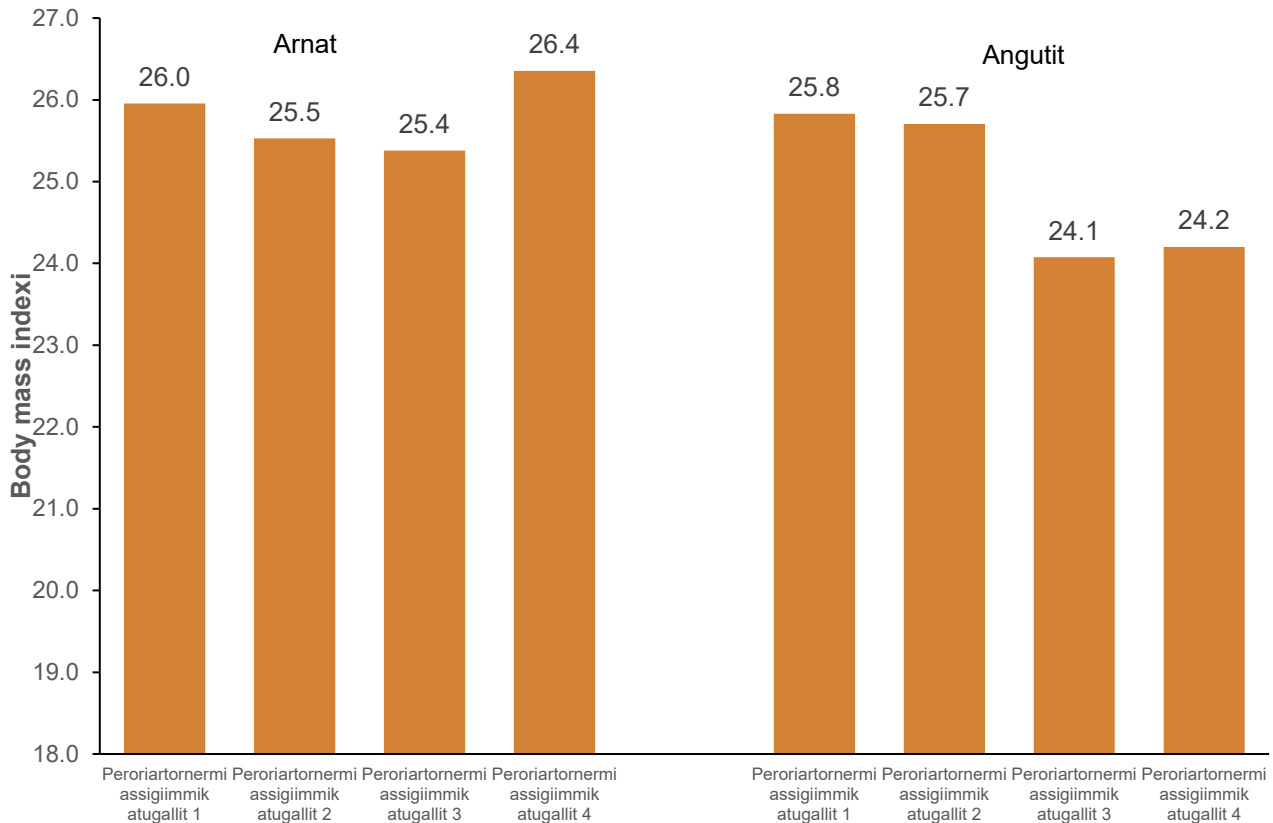

Takussutissiaq 8.1. Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni pualavallaartut (BMI 30+). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=603.

15-iniit 19-inik ukiullit akornanni arnat 22 %-ii, aamma angutit 9 %-ii pualavallaartunngoreerput, aamma 10 %-it 5 %-illu annertuumik pualavallaartuullutik, tassa 30 kg/m²-mik imaluunniit

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

qaffasinnerusumik BMI-eqarlutik. Takussutissiami 8.1-imi takuneqarsinnaasutut annertuumik pualavallaartut arnani angutinilu ukioqqortusiartornermi annilaarnartumik amerleriaateqarput (Arnat $p=0,001$; angutit $p<0,0001$). Angutini qaffariaat naligiippoq, aamma pualavallaartut amerlassusiat 15-iniit 19-nik ukiulinniit 30-niit 34-nik ikiulinnut arfinileriaammik amerleriaateqarlutik; arnani amerleriaat ersernerlunneruvoq, kisianni pualavallaartut amerlassusiat 15-iniit 19-nik ukiulinniit 30-niit 34-nik ikiulinnut pingasoriaammik amerleriaateqarlutik.

Takussutissiaq 8.2. Angutinit arnanullu immikkoortuni peroriartornermini assigniimmik atugallit akornanni *Body mass indexi*. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=551. *Peroriartornermi assigniimmik atugallit pillugit nassuiaatit ataani takukkit

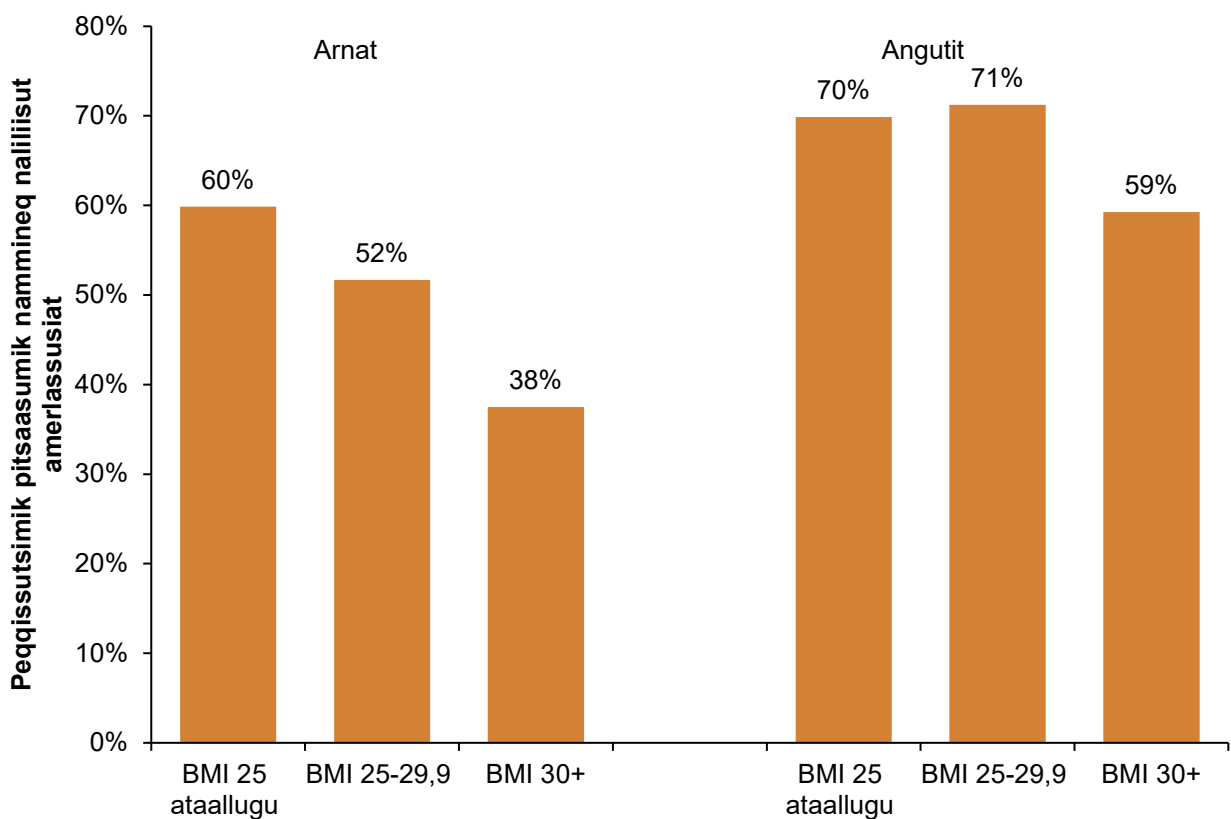
*Peroriartornermi assigniimmik atugallit 1 = Illoqarfimmi peroriartortoq, annikitsumik artukkerneqarsimasoq, Peroriartornermi assigniimmik atugallit 2 = Nunaqarfimmi peroriartortoq, akunnattumik artukkerneqarsimasoq, Peroriartornermi assigniimmik atugallit 3 = Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annertuumik attuumassutilik, Peroriartornermi assigniimmik atugallit 4 = Annertuumik artukkerneqarsimasoq, kulturimut tunngasuni annikitsumik attuumassutilik.

Immikkoortuni peroriartornermini assigniimmik atugallit akornanni angutini BMI-ip agguaqatigiissinnera, kisitsisitigut qularnaatsuunngikkaluartumik, milliartorpoq, arnanut assigniinnngissuteqanngitsoq (arnat $p=0,79$; angutit $p=0,12$) (takussutissiaq 8.2). Angutinit tunngatillugu pigissaarneq malillugu BMI qaffariaateqalaarpoq, arnanut tunngatillugu ataqatigiittoqarani. Tamanna nunani killerniittunut amerlanerpaanut sanilliullugu allaaneruvoq,

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

taakkunani pualavallaartut amerlassusiat inuuniarnikkut inissisimaneq appariartortillugu qaffariartortarluni.

Amerlasuut, pingaartumik pualavallaartut, ukiup affaata kingulliup ingerlanerani sanigorsarlutik misiliisimapput (29 %-it arnat pualavallaartut imaluunniit annertuumik pualavallaartut akornanni, aamma 30 %-it angutit pualavallaartut imaluunniit annertuumik pualavallaartut akornanni), aammali misissuinerup nalaani nalinginnaasumik oqimaassusillit akornanni arnat 19 %-ii aamma angutit 10 %-ii sanigorsarlutik misiliisimapput – immaqa iluatsittumik, taamaakkamik misissuinerup nalaani nalinginnaasumik BMI-eqarlutik. Peqataasut affaasa missaanniittut ilisimangilaat sanigorsarnissamut najukkaminni ikiorneqarnissamut periarfissaqarnersoq, kisianni illoqarfinneersunut sanilliullugu nunaqarfinneersut amerlanerit ikiorneqarnissamut periarfissaqanngitsoq akissuteqarput (61 %-it aamma 13 %-it).

Takussutissiaq 8.3. *Body mass index* (BMI) atillugu peqqissutsimik pitsaasumik nammineq naliliineq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. Arnat $p=0,016$; angutit $p=0,28$. $N=602$.

Pualavallaarnerup uummatikkut nappaateqalersinnaaneq, sukkornermik nappaateqalersinnaaneq aamma assigiinngitsunik arlalinnik kræfteqalersinnaaneq annertunerulersittarpaa. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerup inuusuttut akornanni peqqissutsimik nammineq naliliinerup aamma pualavallaarnerup akornanni ataqatigiittoqartoq takuneqarpoq, arnat pualavallaartut imaluunniit annertuumik pualavallaartut arnanut nalinginnaasumik

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

oqimaassusilinnut sanilliullutik peqqissutsiminnik pitsaasumik namminneq naliliisut ikinnerummata (takussutissiaq 8.3). Matumatut allanngorarnerit ilanngullugit misissuineri aalajangerneqarsinnaangilaq pualavallaarneq peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliilermut pissutaanersoq, imaluunniit peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliineq nererujussuartermnik aamma pualavallaarnermik pissuteqarnersoq.

Nerisat

Inuusuttut amerlanerpaartaat ullut tamaasa igaartortarput (74 %-it), aamma amerlanerpaat ullut tamaasa ilaqquttatik nereqatigisarpaat (72 %-it). Ukiogatigiiaat akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngitsoqanngilaq. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit misissoqjissaarnerisa takutippaat inuusuttut utoqqasaanut sanilliullutik malunnaatilimmik peqqinnanngitsunik nerinerusartut (Larsen allallu, 2019). Apeqqutit nerisassanut assigiinngitsut 45-nut tunngasut tunngavigalugit nerisanut uuttuutit tallimat nassuiarneqarput, nerisassat annertussusissaattut danskit innersuussutaannik ilallugit Nerisaqarnermut Timigissarnermullu Siunnersuisoqatigiit nerisaqarnermut innersuussutaanik qulinik aallaaveqartumik (tabeli 8.2).

Tabeli 8.2. Nerisaqarnermut uuttuutit Nerisaqarnermut Timigissarnermullu Siunnersuisoqatigiit nerisassatut innersuussutaat aamma nerisassat annertussusissaannut danskit innersuussutaat tunngavigalugit ineriartortinneqarsimasoq. Kalaallit Nunaanni inuusuttut innersuussutinik eqquutsitsisut amerlassusiat. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=555.

	%
Sapaatip akunneranut minnerpaamik 350 g-inik aalisagartortarit ¹⁾	25,8
Ullormut minnerpaamik 300 g-inik naatitanik ineritanillu nerisarit ²⁾	34,1
Ullormut minnerpaamik 75 g-inik iffiartorlutilluunniit issingiassartortarit ³⁾	56,5
Ullormut 250 g-iniit annikinnerusumik makkutortarit, sukut, chipsit, mamakujuit aamma kaagit ⁴⁾	31,9
Sapaatip akunneranut annerpaamik liiterip affaanik sodavanditorlutillu safititortarit ⁵⁾	19,3

1. Danskit innersuussutaannut naapertuuttoq.

2. Danskit innersuussutaasa affaannut naapertuuttoq.

3. Danskit innersuussutaannut naapertuuttoq.

4. Kalaallit Nunaanni atukkat agguaqatigiissinnerisa affaannut naapertuuttoq.

5. Danskit innersuussutaannut naapertuuttoq.

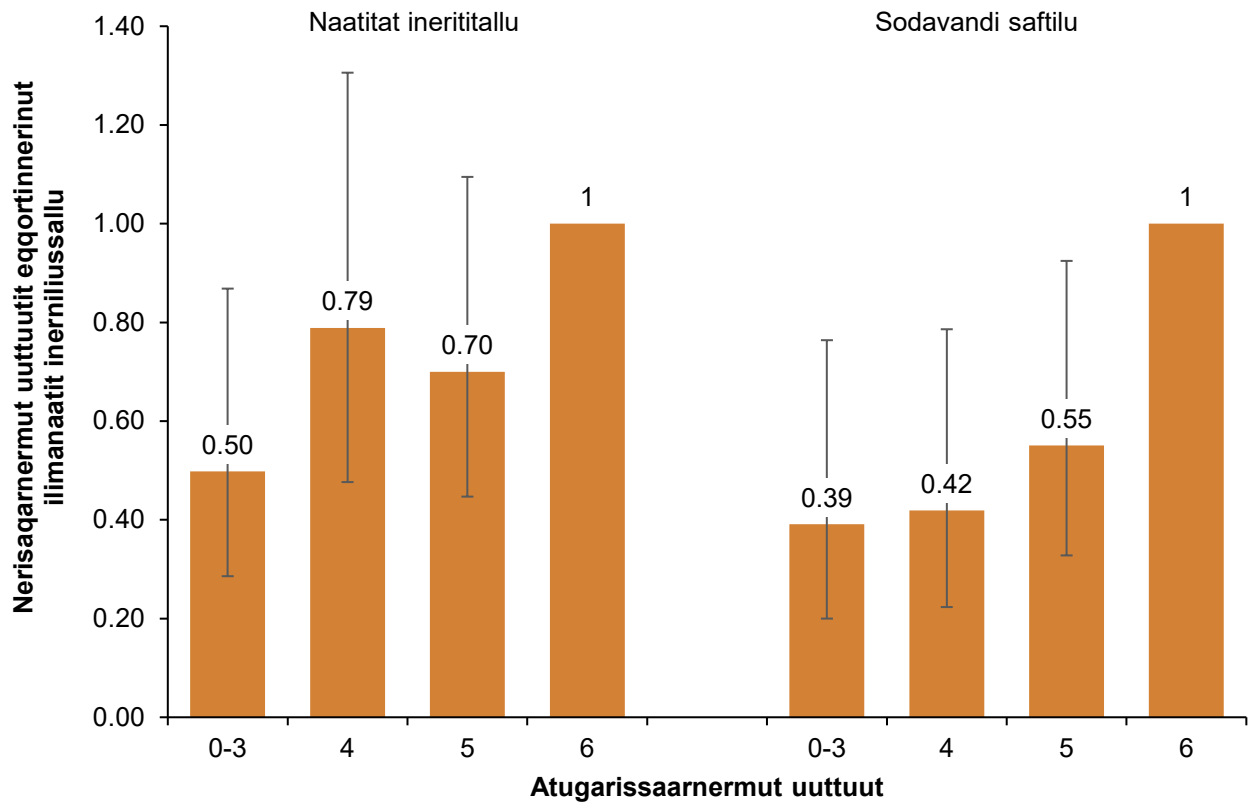
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Tabeli 8.3. Suaassutsimut ukiunullu atatillugu inuusuttut peqataasut nerisaqarnermut uuttuutini tallimanik eqqortitsisut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=555.

	Nerisaqarnermut uuttut				
	Aalisakkat %	Naatitat aamma inerititat %	Fuldkornit %	Mamakujit aamma kaagit %	Sodavandi %
Arnat	18,7	34,1	54,3	31,7	22,3
Angutit	32,9	34,1	58,7	32,2	16,3
p	<0,0001	1,00	0,31	0,93	0,09
Ukiut					
15-19	22,0	35,8	48,8	39,0	26,0
20-24	27,0	27,0	48,6	27,9	14,3
25-29	24,7	36,7	63,3	27,8	19,0
30-34	29,3	36,8	63,9	33,8	18,8
P	0,57	0,23	0,006	0,15	0,12

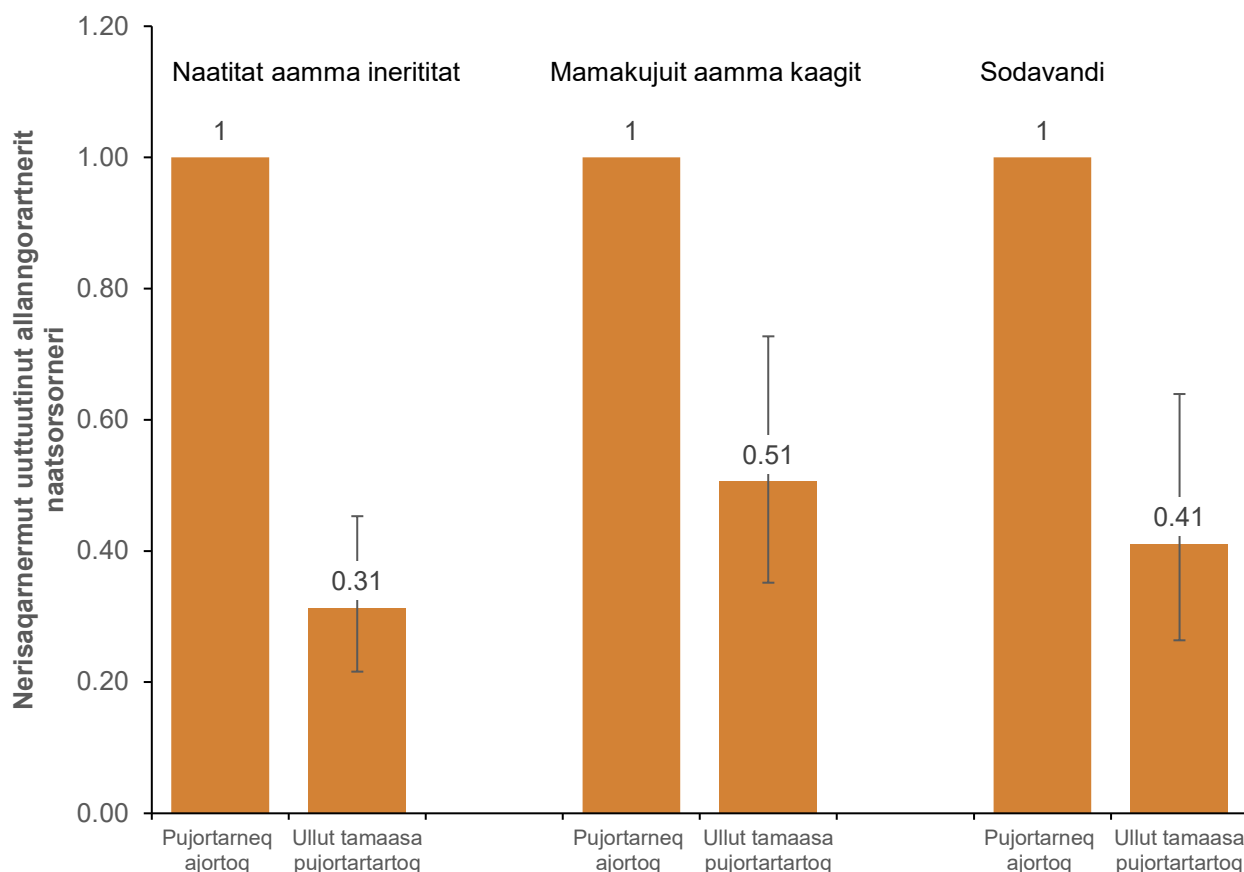
Tabeli 8.3-mi takutinneqarpoq, angutit arnanut sanilliullutik aalisagartornerullutillu sodavanditornerusartut. Ukiuisa allanngorarnerat ersernerlunnerulaarpoq, aamma fuldkorninut kisiat tunngatillugu ukioqqortusiartornermi qaffakkiartortumik kisitsisitigut qularnaatsuvoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 8.4. Pigissaarnerup aamma naatitanik inerititanillu ($p=0,09$) nerisaqarnerup aamma sodavandimik saftimillu imigaqartarnerup ($p=0,008$). ataqatigiinnerinut ilimanaatit inerniliussallu. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. $N=555$. Allangorarnerit nassuiaatitallit ukiuinut aamma suaassutsinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisat.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 8.5. Nerisaqarnermut uuttuutit aamma pujortartarnerup ataqatigiinnerinut allanngorarnerit naatsorsorneri. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=555. Allanngorarnerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit ukiuinut aamma suaassutsinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisat.

Takussutissiaq 8.4-mi takuneqarsinnaavoq, inuuniarnikkut atukkat qaffakkiartortillugit nerisaqarnermut uuttuutit eqqortitsitsisut amerliartortut. Taamalilluni pigissaarnerup qaffakkiartornera naatitanut ineritanullu, aamma sodavandinut uuttuutitni ataqatigittoqarpoq. Aammattaaq takussutissiaq 8.5-imi takuneqarsinnaavoq, pujortarneq ajortut peqataasunut ullut tamaasa pujortartartunut sanilliullutik peqqinnartunik nerinerusartut. Pujortarneq ajortut ullut tamaasa pujortartartunut sanilliullutik naatitanik ineritanillu, mamakujunnik aamma kaaginik sodavandinillu nerinissamut innersuusutit eqqortitsinissaminnut ilimanaateqarnerupput.

Timimik aalatitsineq

Amerlasuut sunngiffiminni timiminnik aalatitsilluartarlutik imminnut nalilerput, taakkunanga arnat 73 %-it, aamma angutit 79 %-it. Angutini arnanilu ukiutigut assigiinngitsoqanngilaq. Kisitsisit taakku qaffasipput, aamma apeqquserneqartariaqarpoq periuseq atoneqartoq tatiginartuunersoq. Amerlasuut (68 %-it) timiminnik aalatitsinerorusupput, aamma inuusuttut $\frac{3}{4}$ -lii isumaqarput najukkaminni timiminnik aalatitsinissaminnut periarfissat pitsaalluinnartuullutilluunniit pitsaasuusut; illoqarfinneersut (79 %-it) nunaqarfinneersunut (47 %-it) sanilliullugit amerlanerusut. Timimik atuinermik nammineq naliliinermi ilinniarsimassutsip qaffakkiartornera malillugu qaffappoq; peqataasut akornanni meeqqat atuarianni taamaallaat atuarsimasuni 73 %-it, aamma peqataasut akornanni akunnattumik imaluunniit sivisuumik sivisussusilimmik ilinniagalinni 83 %-it, kisianni najugaqaq, pigissaarneq aamma peroriartorneq ilanngunnagit.

Eqikkarlugit angutit arnanut sanilliullutik peqqissutsiminnik namminneq naliliinerat pitsaaneruvoq. Suaaassutsini taakkunani marlunni peqqissutsimik pitsaasumik nammineq naliliineq pigissaarneq qaffakkiartortillgu amerliartorput. Arnat inuusuttut peqqissutsiminnik namminneq naliliineranni imigassamik atuinermi aamma immikkoortuni peroriartornerminni assigiimmik atugalinni ataqatigiittoqartoqartoq takuneqarpoq, aamma pualavallaarneq annertusiartortillugu peqqissutsiminnik namminneq naliliinerat ajorsiarlorluni. Angutit inuusuttut peqqissutsiminnik namminneq naliliinerat pujortartartunut sanilliullugu pujortarneq ajortut akornanni pitsaaneruvoq. 15-it 19-inillu ukiullit akornanni arnat 10 %-it aamma angutit 5 %-it pualavallaarujussualerersimapput. Annertuumik pualavallaartut amerlassusiat arnani angutinili ukioqqortusiartorneq malillugu qaffakkiartorpoq. BMI angutit pigissaarnerisa qaffakkiartornerat malillugu annikitsumik qaffakkiartorpoq, arnanut tunngatillugu ataqatigiittoqanngitsoq. Angutini immikkoortuni peroriartornermi assigiimmik atugallit akornanni BMI-imi assigiinngitsoqarpoq. Inuuniarnikkut atugarissaarneq qaffakkiartortillugu peqqinnartunik nerisartut amerliartorput. Aammattaaq pujortarneq ajortut pujortartartunut sanilliullutik peqqinnartunik nerinerusarput. Inuusuttut $\frac{3}{4}$ -ii timiminnik aalatitsilluartartutut imminnut nalilerput.

Kapitali 9. Najukkani assigiinngissutit aamma peqqinnissakkut assigiinngissutit

Charlotte Brandstrup Ottendahl

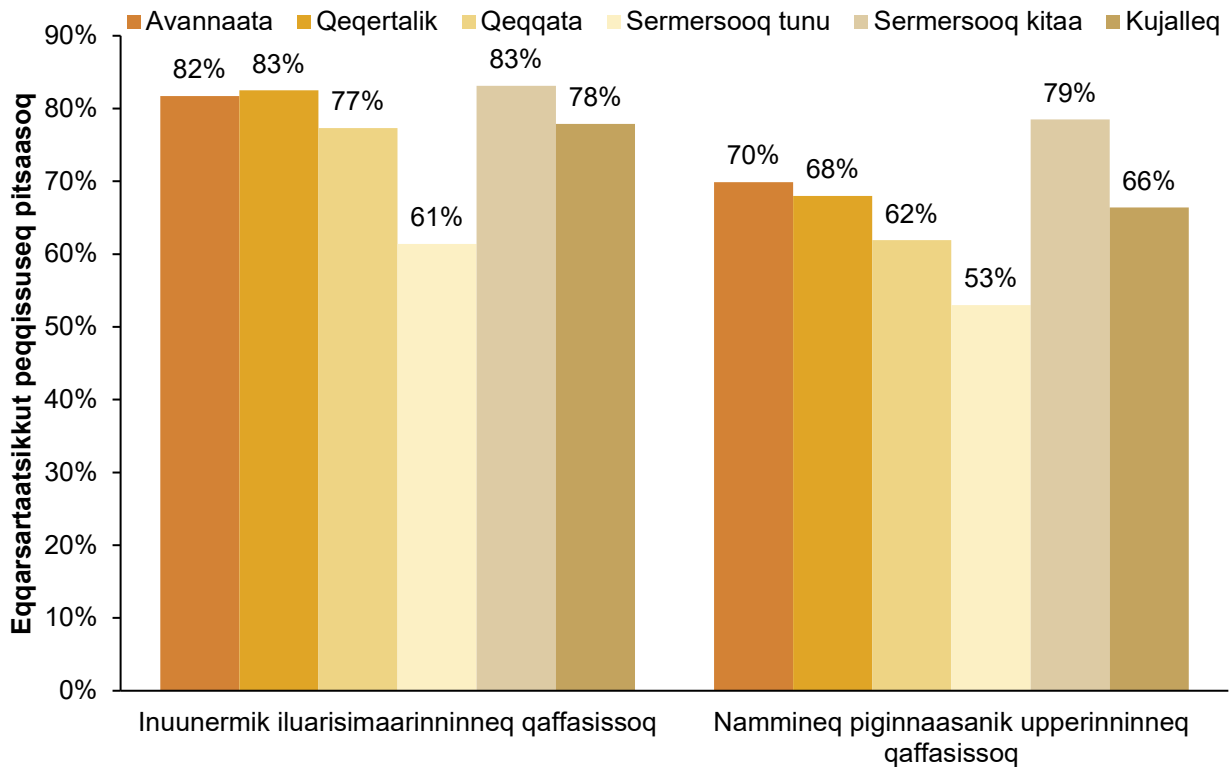
Nalunaarusiami uani pissutsit assigiinngitsut amerlasuut inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut aamma peqqissusiannut pingaarutillit saqqummiunneqarput. Nalunaarusiap takutippaa, inuit ataasiakkaat peqqinnerat pissutsinit amerlasuunit sunnersimaneqartoq, tassunga ilanngullugu pingaartumik peroriartornermi atukkanit. Oqaluttuarisaaneq isigissagaanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq nunap immikkoortuisa akornanni aamma kommunini sivismik assigiinngissuteqarsimavoq, tamanna ilaatigut takuneqarsinnaavoq imminut toquttartut amerlassusiisa assigiinngissutaanni (Bjerregaard & Larsen, 2015). Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi allanngorarneq aamma taamatut nunap immikkoortuini assigiinngissutsinik aamma inuuniarnikkut atukkanik, aamma pissutsinik allanik pissuteqarsinnaasoq ilimanaatilerujussuuvoq.

Uttuutit toqqakkat tunngavigalugit kapitalimi tulliuttumi, najukkani/kommunini inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissusianni assigiinngitsunik takusaqarfiusunik, assersuusiussaagut. Assigiinngissutit taamaattut nunami tamarmi inuuniarnikkut assigiinngissutinit pissuteqartinneqarsinnaanersut, aamma inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissusermi inuuniarnikkut assigiinnginneq qanoq annertutiginersoq misissussavarput.

9.1 Najukkani assigiinngissutit

Najukkani assigiinngissutit nunap immikkoortuinut assigiinngitsunut tunngatillugu misissorneqarsinnaapput. Pitsaaliuinermik aamma inuit qanimut sullinnerinut atatillugu kisitsisit attuumassuserniarlugit eqqarsartaatsikkut peqqissusermi kommunit tallimat akornanni assigiinngissutit misissoqqissaarniarlugit toqqarneqarpoq: Avannaata Kommunian, Kommune Qeqertalik, Qeqqata Kommunian, Kommuneqarfik Sermersooq aamma Kommune Kujalleq. Aammattaaq Kommuneqarfik Sermersooq tunumut kitaanullu avinneqarpoq, kommunip ilaani taakkunani inuuniarnikkut atukkat amerlasuutigut assigiinngissitaartarmata. Eqqarsartaatsikkut peqqinnermut peqqiilliornermullu assigiinngissutaasinnaasut aallarniutigalugit misissorneqassapput.

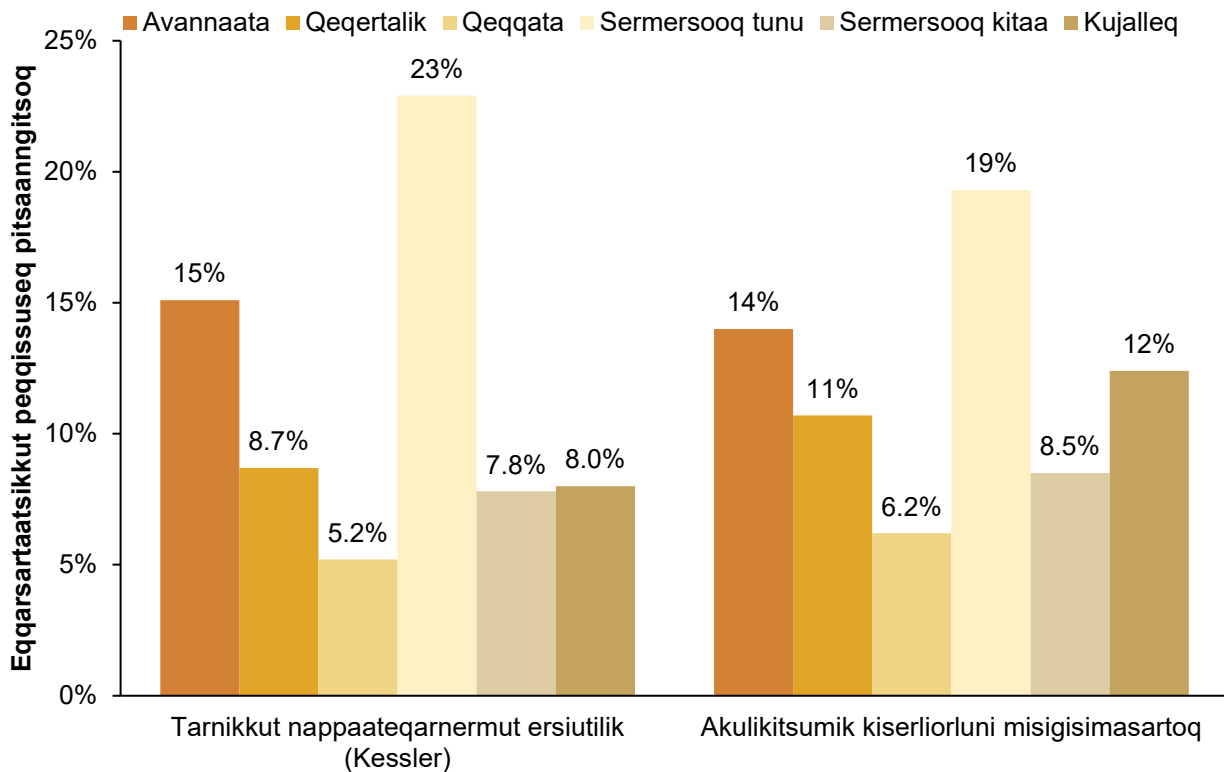
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 9.1. Kommunit atallugu eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaasoq (inuunermik iluarisimaarinninneq aamma nammineq piginnaasanik upperinninneq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Kommuniti ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=619.

Takussutissiaq 9.1-imi takuneqarsinnaavoq Kommuneqarfik Sermersuup ilaa tunu immikkooruteqartoq, inuunermik iluarisimaarinninnermut aamma nammineq piginnaasanik upperinninnermut atallugu eqqarsartaatsimikkut pitsaasumik peqqissuseqarlutik misigisimasut ikinerpaajullutik. Kommunit akornanni inuunermik iluarisimaarinninnermi aamma nammineq piginnaasanik upperinninnermi assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsuvoq. Imminut naleqartinnermut qaffasissumut atallugu kommunit akornanni assigiinngissutinik kisitsisitigut qularnaatsunik nassaartoqanngilaq, imminnut qaffasissumik naleqartittut amerlassusiat kommuniti tamani 80 %-ip missaanniippoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

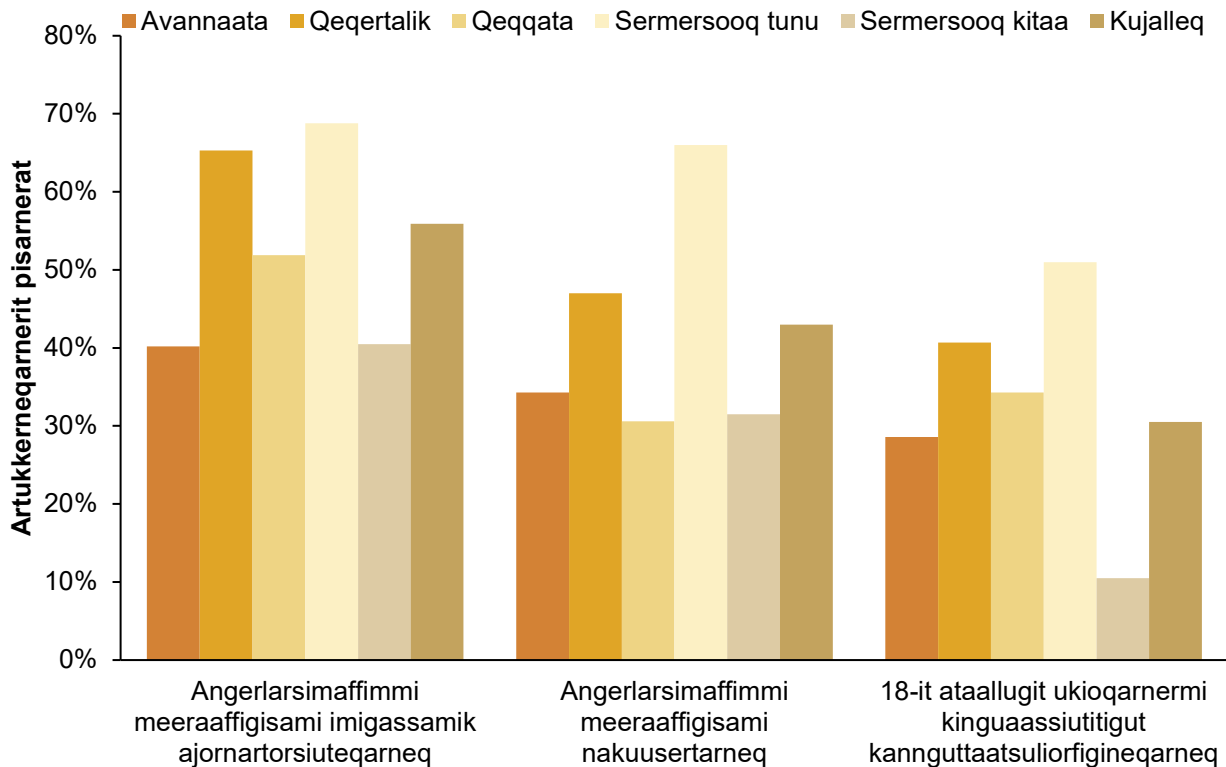
Takussutissiaq 9.2. Kommunit atavillugu eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaanngitsooq (tarnikkut nappaateqarnermut ersiuteqarner (Kessler) aamma kiserliorneq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Kommuniti ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=619.

Takussutissiaq 9.2-mi takuneqarsinnaavoq, kommunit akornanni eqqarsartaatsimikkut pitsaanngitsumik peqqissusillit amerlassusiisa kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissutaat. Sermersooq tunumi peqataasut sisamararterutaat tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarput, tallimararterutaallu akulikitsumik kiserliortutut misigisimasarlutik. Taamatuttaaq Avannaata Kommuniti 15 %-it tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarput, aamma 14 %-it akulikitsumik kiserliortutut misigisimasarlutik. Tarnikkut nappaateqarnermik ersiutillit ikinnerpaat Qeqqata Kommunitaneersuupput, 5 %-iullutik.

Kommunit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi assigiinngitsooqarnera tupaallaatissaanngilaq, kisianni assigiinngissutinut pissutaasut assigiinngitsorpasusinnaapput. Najukkani assigiinngissutinut, takussutissiaq 9.1-imi aamma 9.2-mi takuneqartunut, suut pissutaasinnaanersut tulliuttumi itinerusumik sammineqassapput.

Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi assigiinngissutit amerlasuut najukkani eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aarlerinaatinut pissutaasunut aamma illersuutinut pissutaasunut assigiinngissutinut tunngatinneqarsinnaapput, pingaartumik peroriartornermi artukkerneqarsimanerit kinginnerusukkut inuunermi atugarliulernissamat aarlerinaataallutik.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

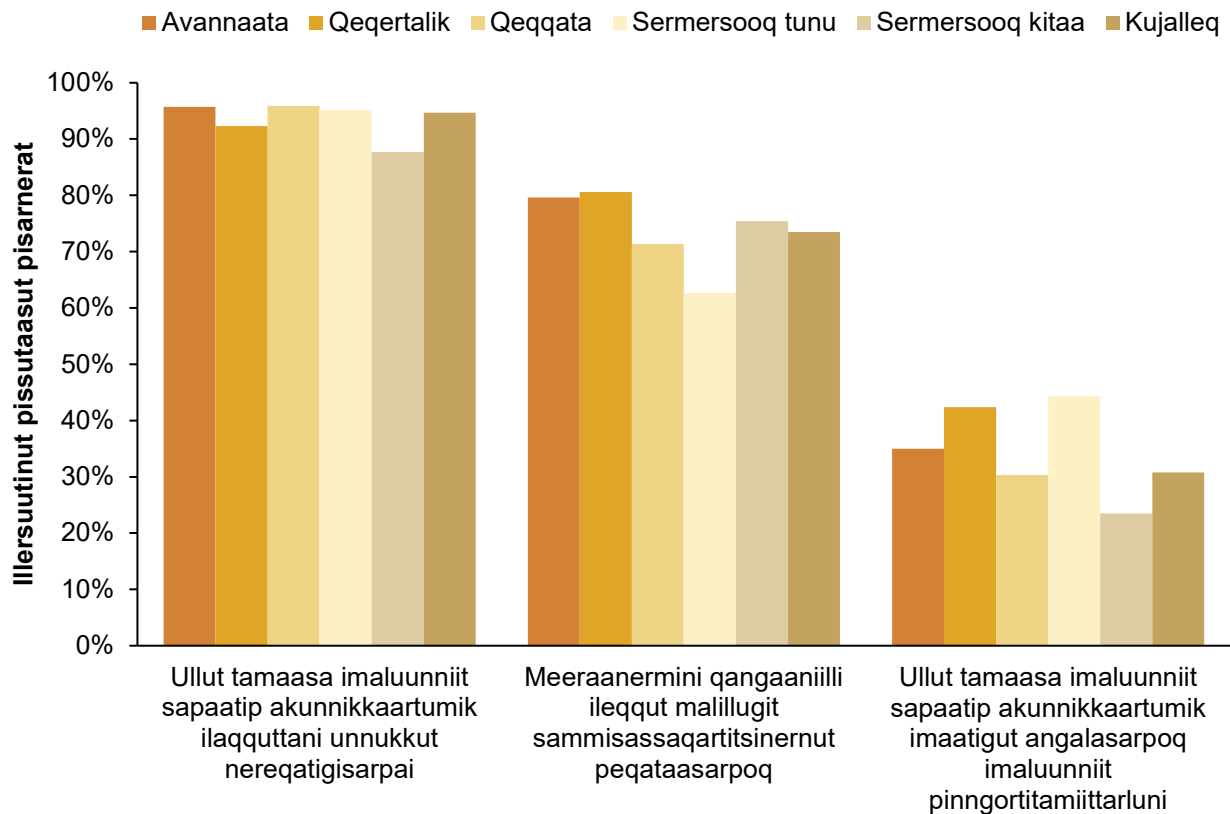

Takussutissiaq 9.3. Kommuninut atatillugu aarlerinaatinut pissutaasut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Kommunini ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=469-544.

Takussutissiaq 9.3-mi takuneqarsinnaavoq, kommunit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aarlerinaatinut pissutaasuni ilisimaneqartuni annertuumik assiingitsoqartoq. Procentit eqqoqqissaartut bilagitut tabeli 9.1-imi takutinneqarput. Sermersooq tunu immikkooruteqaqqippoq, artukkerneqarnerit pingasut (angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutit, nakuuserneq aamma meeraanermi kinguaassiutitigut kanngutaatsuliorfigineqarneq) amerlasuut pisarsimallutik. Siusinnerusukkut taaneqareersutut meeraanermi artukkerneqarnerit eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pingaaruteqartorujussuupput, kisianni najukkani assigiinngissutinut tunngatillugu allanik sulii oqaluttuassartaqarpoq.

Assersuutitut Kommune Qeqertalik taaneqarsinnaavoq. Takussutissiaq 9.3-mi takuneqarsinnaavoq peroriartornermi artukkerneqartarnermut atatillugu kommuninut allanut sanilliullugu Kommune Qeqertalik qaffasinnerpaap tulliatut inissisimasooq (Sermersooq tunup tulliatut). Naak amerlasuut atugarissaaraluartut (tak. takussutissiaq 9.1), aamma taamaallaat 9 %-it tarnikkut nappaateqarnermut ersiuteqaraluartut (tak. takussutissiaq 9.2). Isumaqaarnarsivoq artukkerneqarnerit qaffasissusiat atugarissaarnermut uuttuutunut, siusinnerusukkut takutinneqartunut, attuumassuteqartariaqanngitsut. Ilimanarpoq peroriartornermi artukkerneqartarnerit kisimik tarnikkut peqqissutsimut nassuiaataasinnaasut. Taamaattumik aamma pissusissamisoorpoq kommuninut atatillugu eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut tunngatillugu illersuutunut pissutaasut takussallugit.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 9.4. Kommunit atillugu illersuutitut pissutaasut (ilaqquttat unnukkut nereqatigisarni, meeraanermi kalaallit qangaaniilli ileqqut sammisassaqaartitsinernut peqataasarni, imaani angalaarneq imaluunniit pinngortitamiinneq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Kommuniti ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=519-620.

Procentit eqqoqqissaartut, takussutissiaq 9.4-mut tunngasut, bilagitut tabelimi 9.2-mi takuneqarsinnaapput. Takussutissiaq 9.4-mi takuneqarsinnaavoq, pissutaasut toqqakkat, eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut illersuutitut isigineqartut. Imaatigut akulikitsumik angalasarnernut aamma pinngortitamiittarnernut atillugu kommunit akornanni assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsoq kisimi takuneqarpoq. Tassani Sermersooq tunu aamma Qeqertalik qaffasinnerpaamik inissisimapput, ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik imaatigut angalasartut imaluunniit pinngortitamiittartut 44 %-iullutillu 42 %-iullutik. Qeqertalimmi amerlasuut pinngortitamiittarnert eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaanngorsaaqataasinnaavoq. Aammali Sermersooq tunumi amerlasuut akulikitsumik imaani angalasarlutillu pinngortitamiittarput, naak Sermersuup ilaani tassani amerlasuut atugarlioraluartut. Tamaattumik ilimanarsinnaavoq pinngortitamiittarneq eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut pitsaaliussutitut sunniuteqarsinnaasoq.

Qulaaniittut uppernarsisippaat, eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatinut pissutaasut sunniutaat paasiuminaatsusut. Ataaniittumi tabelimi (tabeli 9.1) takutinneqarpoq, meeraanermi pissutsit assigiinngitsut inuunerup ilaani kingusinnerusukkat eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut qanoq assigiinngitsigisumik sunniuteqartarnersut.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Tabeli 9.1 Meeraanermi illersuutitut aamma aarlerinaatinut pissutaasut aamma inersimasunngornermi tarnikkut peqqissutsip akornanni ataqtigijineq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=565. Allangorarnerit ataqtigiinnerannik naatsorsuinerit ukiuinut aamma suaassutsinut 95 %-imik qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisanit allangorarnerit naatsorsorneri.

Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaasumut uuttuutit					Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut uuttuutit			
	Inuunermik iluarisimaarinnineq	Namineq piginnaasanik upperinnineq	Imminut naleqartinneq	Atugarissaarneq (SWEMBS)	Tarnikkut nappaateqarnermut ersiutit (Kessler)	Kiserliorneq	Tarnikkut innarliassuseq (GHQ)	Imminut toqunnissamik eqqarsaatit
Aarlerinaatinut pissutaasut								
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassaq					●			
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserneq		●			●	●		●
Meeraanermi imaluunniit inuusuttuunermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq	●				●	●	●	●
Illersuutitut pissutaasut								
Nunaqarfimmi peroriartorsimaneq						●		
Takornartat oqaasii	●	●		●	●	●		
Qangaaniilli ileqqunik meeraanermi sammisaqarneq							●	
Kinguaariinni utoqqaanerusunut atassuteqarnermik misigisimaneq			●	●	●			
Ukiut				●				
Suaassuseq (arnaq)		●					●	

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

			= Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pissutaasunut sunniutit pitsaasut
 ($p \leq 0,10$)	 ($p < 0,01$)	 ($p < 0,001$)	

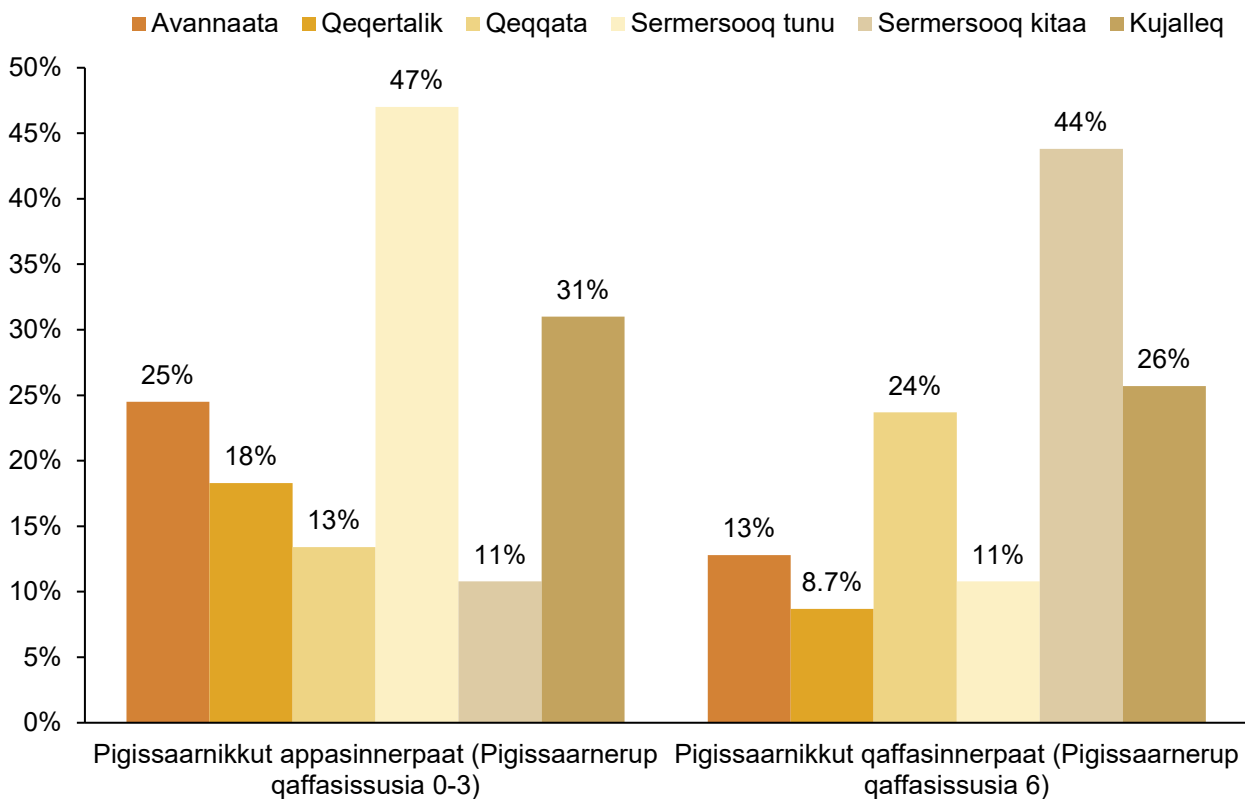
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Ilimagisanik takutitsisut erseqqinnerusut bilagitut tabelimi 9.3-mi takutinneqarput. Tabeli 9.1-imi takutinneqarpoq, meeraanermi atukkat eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pissutaasunut assigiinngitsunik sunniuteqartartut. Aarlerinaatinut pissutaasuni pingaartumik kinguaassiutitigut kannnguttaatsuliorfigineqarneq (18-it ataallugit ukioqarnermi) aamma angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserneq tarnikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut atassuserneqarsimavoq, angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq taamaallaat tarnikkut nappaateqarnermik ersiutinut ataqatigiissuteqartoq takuneqarluni. Tamanna inuusuttut amerlasuut meeraanermi angerlarsimaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnermik misigisaqarsimanerannik pissuteqarsinnaavoq, aamma tamanna pissutigalugu misissueqqissaarnermi immikkoortut akornanni immikkoortiterinissaq ajornarsimasinnaalluni. Illersuutaasinnaasuni takornartat oqaasiinik ikinnerpaamik ataatsinik sapinngisaqarneq tassaasarpoq amerlanertigut tarnikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut illersuutaasoq, kisianni aamma kinguaariinni utoqqaanerusunut atassuteqarneq aamma qangaaniilli sammineqartartunut peqataasarneq illersuutaasutut takutitsivoq. Kiisalu inerniliussat ilimanarsisippaat nunaqarfimmi peroriartorneq kiserliornissamut illersuutaasartoq.

Tabeli 9.1-p takutippaa, aarlerinaatinut pissutaasut, illersuutinut pissutaasut aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsip ataqatigiinnerat paasiuminaatsuusoq, aamma kommuninut atatillugu.

Aarlerinaatinut pissutaasut aamma illersuutinut pissutaasut saniatigut aaqjissuussaarnut tunnganerusut allat kommunini atugarissaarnut pingaaruteqarput. Tassunga ilanngullugit inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut tunngasut (atugarissaarnikkut assigiinngissutit) tarnikkut peqqissutsimut assigiinngissutinik pilersitseqataasinnaapput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 9.5. Kommunit atavillugu pigissaarnermut uuttuut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Kommuniti ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=620.

Takussutissiaq 9.5-imi takuneqarsinnaavoq kommunit akornanni pigissaarnikkut assigiinngissutit annertuut, Kommuneqarfik Sermersooq kitaani qaffasinnerpaamik pigissaartut (pigissaarnerup qaffasissusia 6) amerlanerpaammata, aamma Kommuneqarfik Sermersooq tunumi appasinnerpaamik pigissaartut (pigissaarnerup qaffasissusia 0-3) amerlanerpaajullutik. Takussutissiap erseqqissisippaa, kommunit ataasiakkaat inuuniarnermikkut assigiinngitsunik atugalinnik innuttaqartut, aammalu tamanna pissutigalugu kommunit akornanni peqqinneq pillugu sanilliussissalluni ajornakusoorluni. Takussutissiap erseqqilluinnartumik takutippaa, kommunit akornanni innuttaasut aningaasaqarniarneranni annertuumik assigiinngitsoqartoq, aammalu kommunit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsip assigiinnginneranik paasineqartunut tamanna immaqa aamma sunniuteqarsimassasoq.

9.2 Peqqissutsimut tunngatillugu inuusuttut akornanni inuuniarnikkut assigiinngissutit

Peqqinnermut tunngatillugu inuuniarnikkut assigiinngissuseq inuiaqatigiit akornanni peqqissutsip aamma napparsimasarnerup ataqatigiissumik equnganeranut tunngasuvoq. Inooqataanikkut inissisimaffik aamma inuuniarnikkut atukkat inuit peqqinnerannut, napparsimanerannut, inuunerisa sivissusiannut aamma peqqinnermut atavillugu inuunerup naleqassusianut pingaaruteqarput.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Inuiaqatigiinni inooqataasut ilaat nappaateqarnerupput, siusinnerusukkut napparsimalertarput, nappaateqarnerup kinguneri annertunerusumik misigisarpaat aamma toqujaarnerusarput – aamma assigiinngissutaapput inooqataanikkut atukkanit aalajangerneqartut. Taamaattumik inuiaqatigiinni inissisimaffinni assigiinngitsuni peqqinneq allanngorarpog (Udesen allallu, 2020).

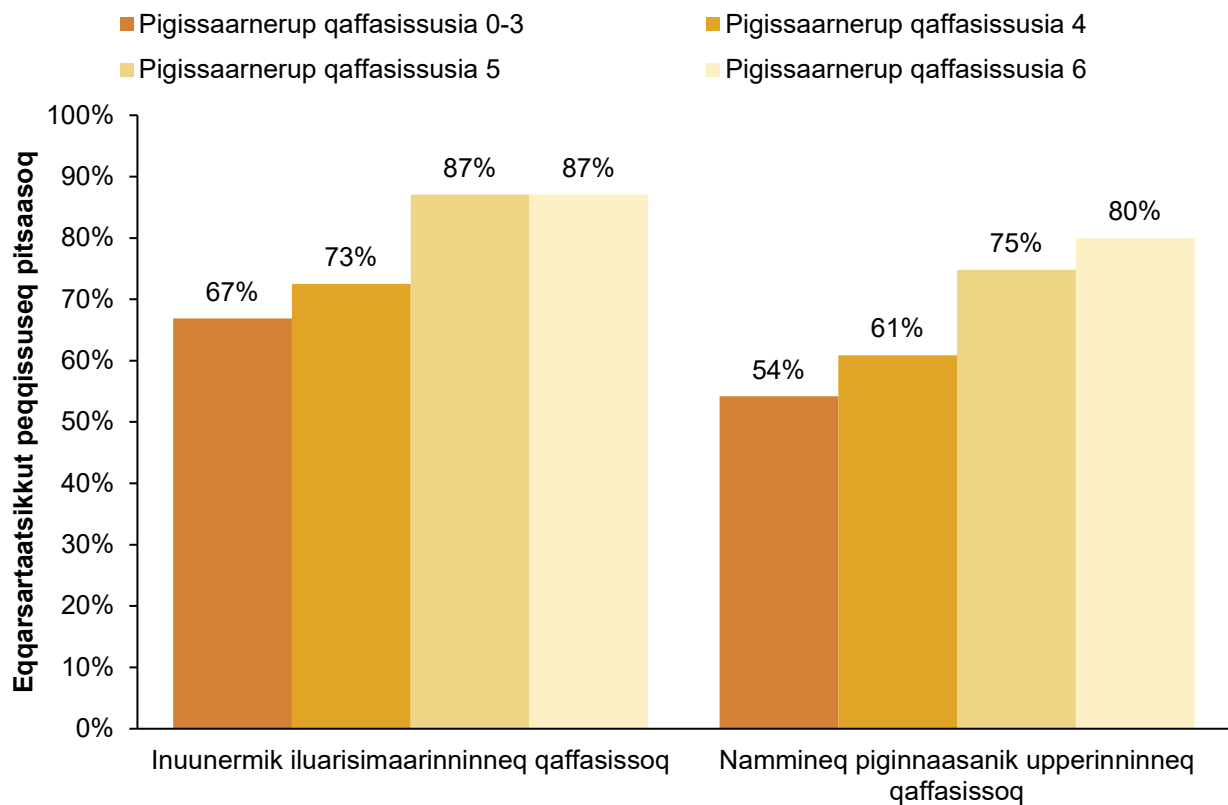
Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup isertitatigut kisitsisaataani takuneqarsinnaavoq, inuiaqatigiinni isertitaqarnissamut periarfissat 2002-miit qaffariartorsimasut, taamaattorli assigiinnginneq 2018-ip aamma 2019-ip akornanni appariaateqalaartoq takuneqarsinnaavoq (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2020). Inuiaqatigiinni assigiinnginneq tamakkiisumik isigalugu qaffariartorpoq, taamaattumillu tamatuma peqqinnissakkut kinguneri aamma oqaluuserineqartariaqarlutik.

Immikkoortumi tulluuttumi inuusuttut 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut tunngatillugu inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut assigiinngissutit itinerusumik sammissavagut. Taamaaliortoqassaaq eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnikkut assigiinngissuseq qanoq siammasitsiginersoq misissorniarlugu, aamma erseqqissarniarlugu neqeroortigineqartut assigiit (ass. pitsaaliunikkut suliat) inuusuttut ilaannit atorfissaqartinneqanngimmata, pissutigalugu inuunermi allaanerusunik atugassaqaartitaammata.

Siusinnerusukkut nassuiarneqareersutut (takuuk kapitali 1) inuiaqatigiinni inuuniarnikkut atugallit assigiinngitsut nassaariniarnerini atortutigit iluaqutissanut tunngatillugu pigissaarnermut uuttuut atornerarpoq. Pigissaarnermut uuttuut 0-3-miittoq pigissaarnikkut appasinnerpaamik inissisimaffiuvoq, pigissaarnermut uuttuut 6-imiittoq pigissaarnikkut qaffasinnerpaamik inissisimaffiulluni.

2018-imi Innuttaasunik misissuinerup takutippaa, ataatsimut isigalugu peqqissutsimik nammineq naliliinermi inuuniarnikkut assigiinngitsoqartoq. Tabeli 8.1-imi (takuuk kapitali 8) peqqissutsimik pitsaasumik nammineq naliliineq pigissaarnermut uuttuummut atatillugu misissorneqarpoq, tabelillu aamma takutippaa inuusuttut akornanni pitsaasumik peqqissuseqarnermi inuuniarnikkut atukkatigut aamma allaassuteqartoqartoq. Qaffasissumik pigissaartut amerlanerusut peqqissutsiminnik pitsaasumik namminneq naliliipput, aamma appasissumik pigissaartut peqqissutsiminnik pitsaasumik naliliisut ikinnerullutik. Peqqissutsimilli nammineq naliliinermi aamma pigissaartut akornanni assigiinngissutit arnat akornanni kisimi kisitsisitigut qularnaatsuupput. Assinganik eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinnginneq takuneqarpoq.

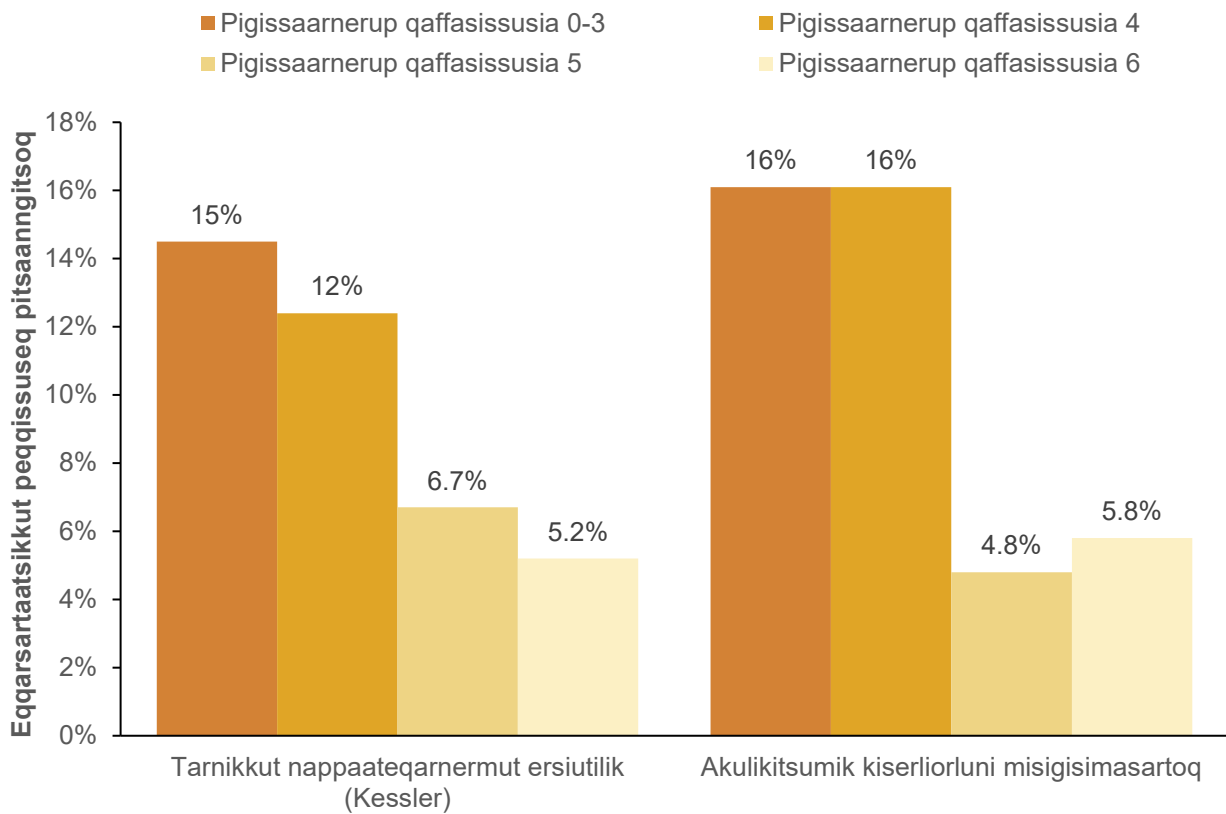
Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 9.6 Pigissaarnermut uuttuummut atatillugu eqqarsartaatsikkut pitsaasumik peqqissuseq (Inuunermik iluarisimaarinnineq qaffassissoq aamma nammineq piginnaasanik upperinnineq qaffassissoq). Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Takussutissiaq 9.6-imi takuneqarsinnaavoq pigissaarnermik uuttuinerit akornanni inuunermik iluarisimaarinninnermi aamma nammineq piginnaasanik upperinninnermi assigiinngissuteqartoqartoq. Immikkoortuni qaffasinnerpaamik pigissaartuni inuunerminnik iluarisimaarinnittut aamma namminneq piginnaasaminnik upperinnittut amerlanerpaajusut erseqqippoq. Assigiinngissutit kisitsisitigut qularnaatsuupput. Assinganik eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi pitsaanngitsumi inuuniarnikkut assigiinnginneq takuneqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

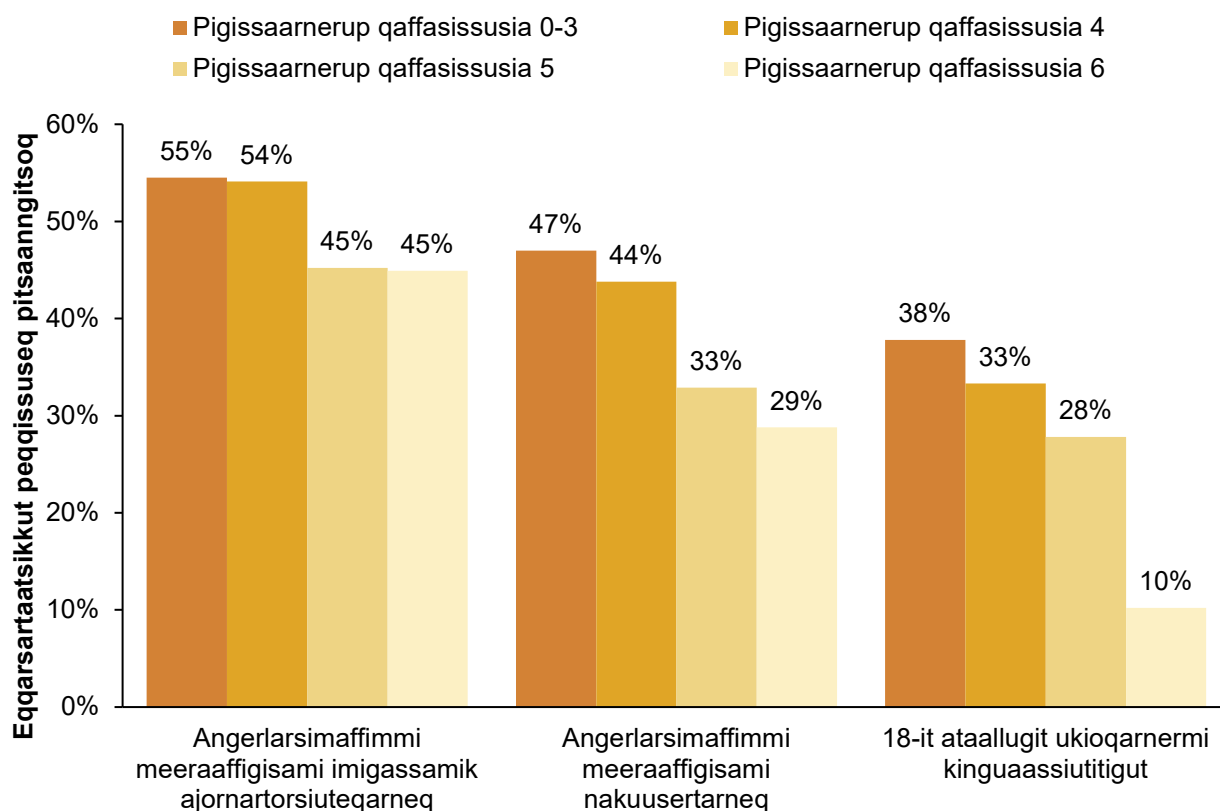

Takussutissiaq 9.7 Pigissaarnermut uuttuummut atatillugu eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaanngitsaq (tarnikkut nappaateqarnermik ersiuteqarneq (Kessler) aamma kiserliorneq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=618-619.

Takussutissiaq 9.7-imi takuneqarsinnaavoq, eqqarsartaatsikkut peqqissutsip pitsaanngitsup aamma pigissaarnerup akornanni assigiinngissutit kisitsisitigut qularnaatsut. Immikkoortuni pigissaarnerpaani tarnikkut nappaateqarnermik ersiutillit ikinnerpaajupput, aamma kiserliortutut misigisimasut ikinnerpaajullutik. Aammattaaq immikkoortuni pigissaannginnerpaani tarnikkut pitsaanngitsumik peqqissusillit amerlanerpaajusut takuneqarluni.

Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinngissut aamma aarlerinaatinut pissutaasuni aamma illersuutitut pissutaasuni inooqataanikkut assigiinngissummut attuumassuteqartinneqarsinnaavoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

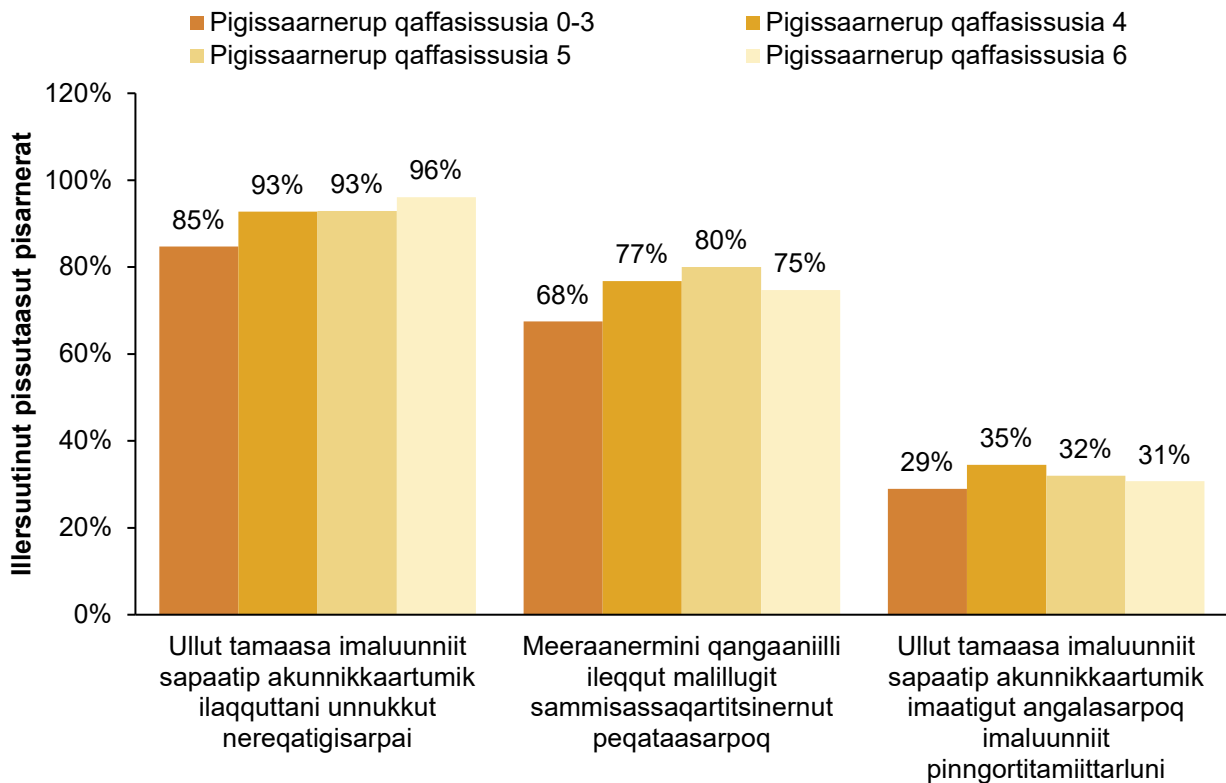

Takussutissiaq 9.8. Pigissaarnermut atatillugu meeraanermi aarlerinaatinut pissutaasut aamma illersuutitut. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=483-547.

Pigissaarnerup aamma eqqarsartaatsikkut pitsaanngitsumik peqqissuseqalernissamut aarlerinaatinut pissutaasut akornanni ataqatigiinneq takussutissiaq 9.8-mi takuneqarsinnaavoq. Tassani takuneqaqqippoq, ataatsimut isigalugu pigissaarnerpaat akornanni meeraanerminni artorsaatinneqarsimasut ikinnerpaajusut, aamma meeraanerminni artorsaatinneqarsimasut pigissaannginnerpaat akornanni amerlanerpaajullutik. Takussutissiaq 9.8-mi takuneqarsinnaapput, pigissaarnikkut immikkoortut akornanni nakuusernerup aamma kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfiginninnerup kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissutaat. Pigissaarnikkut immikkoortut akornanni angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiutip pisarnerata assigiinngissutaa kisitsisitigut qularnaatsuunngilaq, tamatumani ilimanarsisinneqarluni inuiaqatigiinni assigiinngitsunik atugallit akornanni tamani imigassamik ajornartorsiuteqarneq pisartoq.

Tassunga ilanngullugu oqaatigineqartariaqarpoq, misissuinerup naalaani pigissaartuunerup qaffasissusia kisimi uuttorneqarmat, aamma taamaalilluni peqataasup peroriartornermini pigissaarnerata qaffasissusia pillugu paasissutissaqarnani. Sanilliusinerli inersimasutut inuunermi pigissaarnermut aamma meeraanermi ilaqutariit pigissaarnerannut ataqatigiissuteqarsinnaasutut isigineqarpoq.

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Takussutissiaq 9.9. Pigissaarnermut atatillugu illersuutitut pissutaasut (ilaqquttat unnukkut nereqatigisarneri, meeraanermi kalaallit qangaaniilli ileqqutinik sammisassaqaqtarneq, imaani angalaneq imaluunniit pinngortitamiinneq). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit. N=424-620.

Takussutissiaq 9.9-mi eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut illersuutitut pissutaasut aamma pigissaarnerup akornanni ataqatigiinneq ersernerlunnerulaartoq takuneqarsinnaavoq. Taamaallaat ilaqquttat ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik nereqatigisarnerini kisitsisitigut qularnaatsumik ataqatigiittoqarpoq, immikkoortuni pigissaarnerpaani ilaqquttaminnik ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik nereqateqartartut amerlanerpaajummata. Taamaattumik inuuniarnikkut assigiinnginneq meeraanermi artukkerneqartarsimasut assigiinngissutaanni ersarinneruvoq.

Takussutissiat qulaani takutinneqartut inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinnginnermut uppernarsaataapput. Kapitali 2-mi nassuiarneqartutut immikkoortut peroriartornerminni assigiinnik atugallit akornanni pigissaarnikkut qaffasissutsini assigiinngitsaqqarpoq, taamaattumillu peqqinnikkut assigiinnginneq immikkoortuni peroriartornerminni assigiinnik atugallit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqinnermi assigiissutitut tapertaasinnaalluni.

Eqikkarlugu inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq najukkani assigiinngilaq, pingaartumik Kommuneqarfik Sermersooq tunu immikkoorteqarluni. Najukkani eqqarsartaatsikkut peqqissutsip assigiinngissutai eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut najukkani aarlerinaatinut pissutaasunut aamma illersuutitut pissutaasunut tunngatinneqarsinnaapput. Kommunilli sanilliussinissaminut assinganik periarfissaqanngillat, kommunit akornanni innuttaasut

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

pigissaarneri annertuumik assigiinngimmata. Kommunit kommuninut allanut imminnut sanilliunnatik namminneq innuttamik inuuniarnikkut atugaat aallaavigisariaqaralarpaat, aamma namminneq innuttamik aamma namminneq pisariaqartitativik aallaavigalugit suliniuteqarlutik. Kommunimi ataatsimi atorsinnaasoq kommunimi allami pinngitsoorani atorsinnaassasoq naatsorsuutigineqarsinnaanngilaq.

Maani Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni peqqinnermut tunngatillugu inuuniarnikkut assigiinnginneq aamma piviusuuvoq. Pissutsit taakku nuna tamakkerlugu, aamma taamatut najukkani oqartussanit sammineqartariaqaralarput, inuiaqatigiinni peqqinnikkut assigiinnginnerup alliaruinnarnera pissutigalugu. Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinnginnerup aamma kinguneraa inuusuttut tamakkerlutik eqqarsartaatsimikkut peqqissuunissamik, imaluunniit eqqarsartaatsikkut peqqissuunerup angunissaanut assigiimmik periarfissaqannginnerat.

Inuusuttut eqqarsartaatsimikkut peqqissuunissaat aamma peqqissuunissaat siunertaralugu suliniutissatut periarfissat

Christina Viskum Lytken Larsen

Nalunaarusiaq una aqutugalugu inuusuttut 15-iniit 34-nut ukiullit eqqarsartaatsimikkut peqqissusiannut aamma peqqissusiannut peroriartornermi atukkat qanoq sunniuteqartarnerisa itinerusumik paasisaqarfiginissaannut qanilliallappugut. Inuusuttut assigiinngitsunik isumalluutissaqarlutillu assigiinngitsunik qaffasissusilinnik aarlerinaatilimmik inissisimaffeqarput, meeraanerminni artukkerneqarnermik misigisaqarsimanerannut, imaluunniit peroriartornerminni pitsaasumik atugaqartitsisumik illersuutitut pissutaasunut tunngatinneqarsinnaalluurtunik. Meeqqat tamarmik pitsaasumik inuuneqalernissaannut pitsaanerpaamik periarfissinniarlugit siusissukkut iliuuseqarnerup, aamma peqqissutsimut siuarsaataasumik aamma pitsaaliuinermik sulinerup pingaaruteqassusiat kinguaariinni inuusuttunut tulliuuttunut sulii pingaaruteqarlunnarpoq.

Erseqqissarnerussagaanni inuusuttut peroriartorneranni illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatitut pissutaasut tunngavigalugit immikkoortut sisamat nassaarivagut. Immikkoortumi annerpaami artukkerneqarnermik amerlanngitsunik misigisaqarsimallutik peroriartorsimasut inuusuttut 15-iniit 34-nut ukiullit akornanni affai sinnilaarlugit amerlassuseqarput. Amerlanngitsut (14 %-it miss.) nunaqarfimmi peroriartorsimapput, aamma akunnattumik annertussusilimmik artukkerneqarnermik misigisaqarsimallutik. Immikkoortut kingulliit marluk inuusuttunik pingaartumik aarlerinaatilimmik inississimasunik ilaqarput, angerlarsimaffimmi meeraaffigisaminni imigassamik ajornartorsiuteqarfiusumi aamma angerlarsimaffimmi meeraaffigisaminni nakuuserfiusumi aamma kinguaassititigut kannguttaatsuliorfigineqarsimallutik peroriartorsimanertik pissutigalugu. Immikkoortut taakku marluk katillugit inuusuttut 15-iniit 34-llu akornanni ukiullit pingajorarterutaannik amerlassuseqarput. Inuusuttuni immikkoortuni taakkunani marlunni, artukkerneqarnermik amerlasuunik misigisaqarsimasuni, assigiinngitsoqarpoq, illersuutitut pissutaasut immikkoortup aappaani nassaassaangilluinnarmata, immikkoortulli aappaani kulturikkut tunngasunik sammisaqartarlutillu kinguaariinni utoqqaanerusunut annertuumik attuumassuteqarsimanerat pissutigalugu. Inuusuttut immikkoortuni taakkunani marlunniittut aarlerinaatilimmik inissisimapput, aamma atugarliortuusutut ersiuteqarlutik, kisianni inuusuttut illersuutitut pissutaasunik soqanngivissortut pisut ilaanni annertuumik aarlerinaatilimmik inissisimapput, tamannalu inuunermik iluarisimaarinninnerisa appasinneratigut, imminnut naleqartinnerisa appasinneratigut, kiserliornerisa qaffasinnerunerisigut, tarnikkut nappaateqarnermut ersiutillit amerlanerunerisigut aamma peqqissutsikkut pitsaanngitsumik pissusilersornerisigut il.il, takuneqarsinnaavoq.

Nalunaarusiami matumani ersarilluinnarpoq angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarnerup meeqqat peroriartornerminni nakuuserfigineqarnissaannut imaluunniit

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

nakuusernermik isiginnittuunissaannut annertuumik aarlerinaatinut pissutaasoq. 15-iniit 34-nut ukiullit akornanni angerlarsimaffimmi meeraaffigisami akulikitsumik imigassamik ajornartorsiuteqarnermik misigisaqartarsimasuni, taama misigisaqartarsimanngitsunut sanilliullugu, peroriartornermi nakuusernermik misigisaqarsimanissap aarlerinaataa *26-riaammik annertuneruvoq*. Aammalu meeraanerminni kinguaassiuutigut kannguttaatsuliorfigineqarsimasut *pingasoriaammik* amerlanerullutik. Taamaattumik meeqqat nakuusernermut aamma kannguttaatsuliorfiginninnermut illersorniarlugit ilaqutariit meerartallit imigassamik ajoqutaasumik atuiiffiusut ikiornerisigut pitsaaliuinissamik annertuumik periarfissaqarpoq, meeqqanut kingunipiluuteqartarnerata ersarilluinnarnera pissutigalugu. Suliniutit taamaattut Inuuneritta III-p naleraasa sisamaannik: "Meeqqat tamarmik peroriartornerminni toqqissisimanartunik pitsaasunillu atugaqassapput, aamma nakuusernermut innarlerneqarnermullu illersorneqarlutillu tupamit aanngajaarniutinillu ajoquserneqassanngillat", piviusunngortitsinissamut toqqaannartumik attuumassuteqarput.

Inuusuttut 15-it 34-llu akornanni ukiullit nunap ilaani tamarmi assigiinngitsorujussuarmik inuuneqarput, tamannalu najukkani atugarissaarnerup aamma inuunermit atukkat assigiinngissutaasigut takuneqarsinnaavoq. Kommunit akornanni inooqataanikkut assigiinngissutit annertuut nassaassaapput, inooqataanikkullu assigiinngissutit taamaattut eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aamma atugarissaarnermut sunniuteqartarput. Taamaattumik suliniutit, inuusuttut atugarissaarnerannik pitsanngorsaarnermut tapertaasussat najukkani pissutsinik aamma inuuniarnikkut atukkanik aallaaveqassapput. Inuuniarnikkut assigiinnginnerup, inuusuttut akornanni aamma piusup, aamma peqqinnikkut sunniuteqartartup, akiorniarnarani inuuniarnikkut-, peqqinnissakkut- aamma ilinniartitaanikkut siunnerfilimmik iliuuseqartoqassaaq. Inuusuttut amerlasuut atugarissaarlutillu ataatsimoorfinni pingaarutilinni akuullutik akissuteqarput. Aammali arlalippassuit atugarliornermik ersiuteqarlutillu, kiserliorlutillu peqqinnanngitsunik ileqqoqarput, inersimasutut inuunerannut malinnaasumik.

Meeqqat tamarmik peqqinnissaasa aamma atugarissaarnissaasa tunngavissinneqarnissaannik, taamaalillunilu inuuniarnikkut assigiinnginnerup, atugarliornerup, kiserliornerup aamma peqqinnanngitsunik ileqqoqarnerup akiorniarneqarnissaannik sulineq toqqaannartumik Inuuneritta III-p naleraata siulliup piviusunngortinnissaanut attuumassuteqarpoq: "Meeqqat tamarmik isummakkut peqqissuullutik inuussapput ataatsimoorfinnullu, ilorrisimaarfigisaminnut peqataalluarfigisinnaasaminnullu ilaasinnaassallutik. Taakkunani piginnaasatik ineriartortissinnaallugillu inuit allat ilagalugit ataatsimoorfinnut akuulersinnaassapput", aamma naleqqat pingajuat: "Meeqqat tamarmik peqqinnartumik inooriaaseqarnermik peqqinnartunillu ileqqoqarnermik siuarsaasumik sussassaqaarfiulluarmillu inuuneqassapput."

Nalunaarusiami pingaartipparput peqqinnissamut tungavileeqatasunik ataatsimut isiginnilluni paasinninnerit ilanngutissallugit, aamma taakku kalaallit kulturianni tunngaviusumik naleqartitanut aamma nukittuffinnut atatillugu isigineqassallutik. Nalunaarusiap erseqqissisippaa, peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkat peqqissutsimut aamma atugarissaarnermut pingaaruteqartut, kisiannili aarlerinaatinut pissutaasut kisimik salliutillugit sammineqassanngitsut. Inuusuttut akornanni allanguinermik pilersitsillutalu atugarissaarnermik siuarsaallutalu peqqinnermik pilersitsissagutta, taava inuusuttut ilaqtutaminni, atuarfimmi, sunngiffimmi aamma najukkani atugarissaarnerannut pissutaasut annertusarneqartariaqarput. Tamanna illersuutitut pissutaasunut tunngalluinnarpoq, soorlu kulturimut tunngasutigut sammisassaqaartitsinerit, ataatsimoornerit akuutitsiffiusut,

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

kinguaariinni utooqqaanerusunut atassuteqarnerit aamma pinngortitamiinneq. Sammisaqartitsinerit taamaattut suliniutini, Kalaallit Nunaanni inuusuttuunermi pitsaasunik periarfissaqarnissaq aamma tunngaveqarnissaq siunertarerpiarlugu, aallartinneqartartuni aaqqissuussamik ilaatinneqarnerusinnaapput. Assersuutissat pitsaasut, aamma isumassarsiorffissat amerlasuut kommunini, aamma nunani sanilerisani Alaskami aamma Canadap Issittortaani suliarineqareersut aallerfiusinnaapput.

Inuusuttut ukiuni amerlanerusuni inuunerisa ingerlarnganik paasinninnissatsinnut, inuusuttut misissuinermit peqataasimasut nalunaarsuiffitsigut aamma siunissami innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit peqataatinerisigut, malinnaaffigineqarsinnaanerit periarfissaqarneq pingaartumik naleqquppoq. Taamaalilluni inuusuttut eqqarsartaatsimikkut pitsaanngitsumik peqqissuseqalernissamut aamma peqqinnangitsumik ileqqoqalernissamut aarlerinaateqarnerusumik inissimasut, inuusuttunut atugarissaarlutillu pitsaasumik peqqissusilinnut sanilliullugit, inersimasutut inuunermi qanoq ingerlaqqissimanersut ukiuni aggersuni ilisimatuussutsikkut malinnaaffigineqarsinnaanerit periarfissaqarpoq. Tamatuma illersuutitut pissutaasut aamma aarlerinaatitut pissutaasut inuunerup sinneranut pingaaruteqassusiannik ilisimaqarnerulernissarput annertunerulersissavaa.

Najoqputat

- Anderson, M., & Jiang, J. (2018). Teens' social media habits and experiences. Retrieved from <http://tony-silva.com/eslefl/miscstudent/downloadpagearticles/teensandsocialmedia-pew.pdf>
- Bandura, A., Freeman, W. H., & Lightsey, R. (1999). Self-Efficacy: The Exercise of Control. *J Cogn Psychother*(2), 158-166. doi:10.1891/0889-8391.13.2.158
- Bendtsen, P., Mikkelsen, S., & Tolstrup, J. (2015). *Ungdomsprofilen 2014. Sundhedsadfærd, helbred og trivsel blandt elever på ungdomsuddannelser*. Retrieved from https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/udgivelser/2015/ungdomsprofilen_2014.pdf
- Birkjær, M., & Kaats, M. (2019). *Er sociale medier faktisk en trussel for unges trivsel?* Retrieved from Copenhagen: <https://www.norden.org/da/publication/er-sociale-medier-faktisk-en-trussel-unges-trivsel>
- Bjerregaard, P., Dahl-Petersen, I. K., & Larsen, C. V. (2018). Measuring social inequality in health amongst indigenous peoples in the Arctic. A comparison of different indicators of social disparity among the Inuit in Greenland. *SSM - population health*, 6, 149-157. doi:10.1016/j.ssmph.2018.08.010
- Bjerregaard, P., Larsen, C., Sørensen, I. K., & Tolstrup, J. S. (2020). Alcohol in Greenland 1950-2018: consumption, drinking patterns, and consequences. *International journal of circumpolar health*, 79(1), 1814550(2242-3982 (Electronic)). doi:<https://doi.org/10.1080/22423982.2020.1814550>
- Bjerregaard, P., & Larsen, V. C. (2015). Time trend by region of suicides and suicidal thoughts among Greenland Inuit. *International journal of circumpolar health*, 74, 26053-26053. doi:10.3402/ijch.v74.26053
- Bjerrum L, Barfod S, & U., B. (2010). *Spørg til alkoholvaner- diagnostik og behandling af alkoholproblemer*. (Vol. 1. udgave.). København.
- Cantril, H. (1965). The pattern of human concerns. *Rutgers University Press, New Brunswick*.
- Christensen, A., Pisinger, V., Larsen, C., & Tolstrup, J. (2017). *Mental sundhed blandt unge. Resultater fra Ungdomsprofilen 2014*. Retrieved from https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2017/mental_sundhed_blandt_unge
- Collins, L. M., & Lanza, S. T. (2009). *Latent Class and Latent Transition Analysis: With Applications in the Social, Behavioral, and Health Sciences*: Wiley.
- Dahl-Petersen, I., Larsen, C., Nielsen, N., Jørgensen, M., & Bjerregaard, P. (2016). *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2014. Levevilkår, livsstil og helbred*. Retrieved from Copenhagen: https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2016/befolkningsundersogelsen_i_groenland_2014
- Departementet for Sundhed. (2012). *Inuuneritta II - Naalakkersuisuts strategier og målsætninger for folkesundheden 2013-2019*. Retrieved from https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/Inuuneritta/Inuunerittall_Dk_small.pdf
- Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J., Chapman, D. P., Williamson, D. F., & Giles, W. H. (2001). Childhood abuse, household dysfunction, and the risk of attempted suicide throughout the life span: findings from the Adverse Childhood Experiences Study. *Jama*, 286(24), 3089-3096. doi:10.1001/jama.286.24.3089
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study.

American journal of preventive medicine, 14(4), 245-258. doi:10.1016/s0749-3797(98)00017-8

- Frederiksen, K., & Olsen, C. (2017). Det grønlandske sprog i dag—rapport over det grønlandske sprog, standpunkt og anbefalinger. *Saammaateqatigiinnissamut isumalioqatigiissitaq*.
- Goldberg, P., Gater, R., Sartorius, N., Ustun, B., Piccinelli, M., Gureje, O., & Rutter, C. (1997). The validity of two versions of the GHQ in the WHO study of mental illness in general health care. *Psychological Medicine*, 27(1), 191-197. doi:10.1017/S0033291796004242
- Grønlands Statistik. (2020). Indkomster 2019. Retrieved from <https://stat.gl/publ/da/IN/202001/pdf/Indkomststatistik%202019.pdf>
- Hansen, C., Larsen, C., Bjerregaard, P., & Riva, M. (2020). The effect of household crowding and composition on health in an Inuit cohort in Greenland. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1403494820929496. doi:<https://doi.org/10.1177/1403494820929496>
- Ingemann, C., & Larsen, C. (2018). *A scoping review: Well-being among indigenous children and youth in the Arctic—with a focus on Sami and Greenland Inuit* (9289353864). Retrieved from Copenhagen:
- Jeppesen, P., Obel, C., Lund, L., Madsen, K., Nielsen, L., & Nordentoft, M. (2020). *Mental sundhed og sygdom hos børn og unge i alderen 10-24 år. Forekomst, udvikling og forebyggelsesmuligheder* Retrieved from København Vidensråd for Forebyggelse: http://www.vidensraad.dk/sites/default/files/mental_sundhed_og_sygdom_hos_boern_og_unge_i_alderen_10-24_aar.pdf
- Kessler, R. C., Andrews, G., Colpe, L. J., Hiripi, E., Mroczek, D. K., Normand, S. L. T., . . . Zaslavsky, A. M. (2002). Short screening scales to monitor population prevalences and trends in non-specific psychological distress. *Psychological Medicine*, 32(6), 959-976. doi:10.1017/S0033291702006074
- Koushede, V. (2015). *For mental sundhed-et nyt perspektiv* (8778993156). Retrieved from København:
- Kristjansson, A., Mann, M., Sigfusson, J., Thorisdottir, I., Allegrante, J., & Sigfusdottir, I. (2019). Development and Guiding Principles of the Icelandic Model for Preventing Adolescent Substance Use. *Health Promotion Practice*, 21(1), 62-69. doi:10.1177/1524839919849032
- Larsen, C., Hansen, C., Ingemann, C., Sørensen, I., Jørgensen, M., Olesen, I., . . . (2019). *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018 - Levevilkår, livsstil og helbred*. Retrieved from København:
- Lynge, I. (2000). *Psykkiske lidelser i det grønlandske samfund (Psychological disorders in the Greenlandic society, in Danish)*: Department for psychiatric demography, Institute for psychiatric research, the Psychiatric Hospital in Århus
- MacDonald, J., Ford, J., Willox, A., & Ross, N. (2013). A review of protective factors and causal mechanisms that enhance the mental health of Indigenous Circumpolar youth. *International journal of circumpolar health*, 72, 21775-21775. doi:10.3402/ijch.v72i0.21775
- Niclasen, B. (2019). *HBSC Greenland - Data from Health behavior among Schoolaged Children 2018*. Retrieved from København: https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2019/hbhc_greenland
- Nielsen, L., Hinrichsen, C., Santini, Z., & Koushede, V. (2017). *Måling af mental sundhed. En baggrundsrapport for spørgeskemaundersøgelsen Danskernes Trivsel*. Retrieved from København: <https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2017/maaling+af+mental+sundhed>
- Naalakkarsuisut. (2020). *INUUNERITTA III - Naalakkarsuisuts strategi for samarbejdet om det gode børneliv 2020-2030*. Retrieved from Nuuk: <https://naalakkarsuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Familie/DK/Inuuneritta%20III%20SEP20%20naal%20DA%20web.pdf>
- Obstbaum-Federley, Y. (2019). *What's new about adolescent drinking in the Nordic Countries?: A report on Nordic studies of adolescent drinking habits in 2000–2018* (9188213390). Retrieved from Helsinki: https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2019/03/What%E2%80%99s-new-about-adolescent-drinking-in-the-Nordic-countries_FINAL.pdf

- Olesen, I., Hansen, N., Ingemann, C., Lundblad, A., & Larsen, C. (2020). *Brugernes oplevelse af det grønlandske sundhedsvæsen*. Retrieved from København: https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2020/brugernes_oplevelse_af_det_groenlandske_sundhedsvaesen_dk
- Orben, A., & Przybylski, A. (2019). The association between adolescent well-being and digital technology use. *Nature Human Behaviour*, 3(2), 173-182. doi:10.1038/s41562-018-0506-1
- Pedersen, C., & Bjerregaard, P. (2011). *Det svære ungdomsliv: Unges trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste folkeskoleelever*. Retrieved from https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/sidste_chance/sif/udgivelser/2013/det_svaere_ungdomsliv_groenland.pdf
- Petersen, C., & Lorentzen, S. (2017). *Børns brug af Internet og sociale medier - en spørgeskemaundersøgelse af grønlandske 6.-7. klasser*. Retrieved from http://mio.gl/wp-content/uploads/2017/03/Boerns-brug-af-internet_2016-til-voksne_DK.pdf
- Rasmussen, M., Pedersen, T., & Due, P. (2015). *Skolebørnsundersøgelsen 2014*. Retrieved from København:
- Reavis, J. A., Looman, J., Franco, K. A., & Rojas, B. (2013). Adverse childhood experiences and adult criminality: how long must we live before we possess our own lives? *The Permanente journal*, 17(2), 44-48. doi:10.7812/TPP/12-072
- Richardson, T., Elliott, P., & Roberts, R. (2017). Relationship between loneliness and mental health in students. *Journal of Public Mental Health*, 16(2), 48-54. doi:10.1108/JPMH-03-2016-0013
- Saunders, J., Aasland, O., Babor, T., De La Fuente, J., & Grant, M. (1993). Development of the Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT): WHO Collaborative Project on Early Detection of Persons with Harmful Alcohol Consumption-II. *Addiction*, 88(6), 791-804. doi:10.1111/j.1360-0443.1993.tb02093.x
- Spein, A. R., Pedersen, C., Silviken, A. C., Melhus, M., Kvernmo, S. E., & Bjerregaard, P. (2013). Self-rated health among Greenlandic Inuit and Norwegian Sami adolescents: associated risk and protective correlates. . (2242-3982 (Electronic)). doi:10.3402/ijch.v72i0.19793
- Stewart-Brown, S., & Janmohamed, K. (2008). Warwick-Edinburgh mental well-being scale. Retrieved from <https://warwick.ac.uk/fac/sci/med/research/platform/wemwbs/>
- Udesen, C., Skaarup, C., Petersen, M., & Ersbøll, A. (2020). *Social ulighed i sundhed og sygdom. Udviklingen i Danmark i perioden 2010 – 2017*. Retrieved from <https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2020/Ulighed-i-sundhed/Social-ulighed-i-sundhed-og-sygdom-tilgaengelig.ashx>
- Wexler, L. (2013). Looking across three generations of Alaska Natives to explore how culture fosters indigenous resilience. *Transcultural Psychiatry*, 51(1), 73-92. doi:10.1177/1363461513497417
- Wistoft, K. (2009). *Sundhedspædagogik-viden og værdier*: Hans Reitzels Forlag.
- World Health Organization. (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being. findings from the 2017/2018 health behavior in school-aged children (HBSC) survey in Europe and Canada. International Report*. (9289055014). Retrieved from file:///C:/Users/cbha/Downloads/9789289055017-eng.pdf

Ilanngussaq 1. Tabelit

Ilanngussatut tabelit matuma ataaniittut takussutissianut aamma kapitali 9-mi tabelinut ilassutaapput.

Ilanngussamut tabeli 9.1. Kommuninut atatillugu meeraanermi aarlerinaatinut pissutaasut. Kommunini ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iiit 34-nik ukiullit. N=469-544.

	Avannaata	Qeqertali	Qeqqat	Sermersooq	Sermersooq	Kujalleq
		k	a	tunu	kitaa	
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassamik ajornartorsiuteqarneq	40 %	65 %	52 %	69 %	41 %	56 %
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuusertarneq	34 %	47 %	31 %	66 %	32 %	43 %
18-it ataallugit ukioqarnermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqar neq	29 %	41 %	34 %	51 %	11 %	31 %

Kalaallit Nunaanni 15-iiit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq

Ilanngussamut tabeli 9.2. Kommuninut atatillugu illersuutitut pissutaasut (ilaquttat unnukkut nereqatigisarneri, meeraanermi qangaaniilli ileqqunik sammisaqartarneq, imaatigut angalasarneq imaluunniit pinngortitamiinneq). Kommunini ataasiakkaani illoqarfinnut/nunaqarfinnut uuttorlugu. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iiit 34-nik ukiullit. N=519-620.

	Avannaat a	Qeqertali k	Qeqqata	Sermersooq tunu	Sermersooq kitaa	Kujalleq
Ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik ilaquttani unnukkut nereqatigisarpai	96 %	92 %	96 %	95 %	88 %	95 %
Meeraanermi qangaaniilli ileqqut malillugit sammisassaqartitsinernut peqataasarpoq	80 %	81 %	71 %	63 %	75 %	74 %
Ullut tamaasa imaluunniit sapaatip akunnikkaartumik imaani angalasarpoq imaluunniit pinngortitamiittarluni	35 %	42 %	30 %	44 %	24 %	31 %

Ilanngussamut tabeli 9.3. Meeraanermi misigisat aamma inersimasutut tarnikkut peqqissutsip akornanni ataqatigiinnerit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit. N=565. Allanngorannerit ataqatigiinnerannik naatsorsuinerit meeraanermi atukkanut tamanut, ukiuinit aamma suaassutsinut qulakkeerinniffiusumik akuttussusilimmik iluarsisat.

	Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pissutaasut pitsaasut				Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pissutaasut pitsaanngitsut			
	Inuunermik iluarisimaarinnin neq	Nammineq piginnaasan ik upperinninn eq	Imminut naleqartinn eq	Atugarissaarn eq	Kessler OR	Kiserliorn eq OR	GHQ OR	Imminut toqunnissa mik eqqarsaatit OR
Aarlerinaatinut pissutaasut	OR	OR	OR	OR	OR	OR	OR	OR
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami imigassaq	-	-	-	-	2,17	-	-	-
Angerlarsimaffimmi meeraaffigisami nakuuserneq	-	0,61	-	-	2,79	3,16*	-	3,33**
Meeraanermi imaluunniit inuusuttuunermi kinguaassiutitigut kannguttaatsuliorfigineqarneq	0,61	-	-	-	3,18*	2,20	1,65	3,72**
Illersuutitut pissutaasut								
Nunaqarfimmi peroriartortoq	-	-	-	-		0,26	-	-
Takornartat oqaasiinik oqalussinnaasoq	2,38*	3,39**	-	1,71	0,50	0,22**	-	-
Qangaaniilli sammisartakkat Kinguaariinni utoqqaanerusunut atassuteqartoq	-	-	1,53	2,18**	0,50	-	0,61	-
Ukiut	-	-	-	1,04	-	-	-	-
Suaassuseq (arnaq)	-	0,54*	-	-	-	-	1,88*	-

* p<0,01

** p<0,0001

Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq